

NALOGA: Priprava koncepta prostorskega razvoja
Občine Žužemberk s poudarkom na turizmu

FAZA: KONČNO POROČILO

NAROČNIKA: Občina Žužemberk

Ministrstvo za okolje in prostor,
Urad RS za prostorsko planiranje Ljubljana

IZDELOVALEC: TOPOS d.o.o. , Dolenjske Toplice
z zunanjimi sodelavci

Nosilec projekta: Damijana Belak, univ.dipl.inž.kraj. arh.

Kmetijstvo: Angelca HROVAT, univ.dipl.inž.agr.
Viktorija BAJEC, dipl.upr.org.

Rekreacija: Damijana Belak, univ.dipl.inž.kraj. arh.
Jaka KAVČIČ, enota Topos turizem

Poselitev: Damijana Belak, univ.dipl.inž.kraj. arh.

Koncept: Damijana Belak, univ.dipl.inž.kraj. arh.
Jaka KAVČIČ, enota Topos turizem

Računalniška obdelava, priprava grafičnega dela, tiskanje, fotografije, redakcija:

Denis Štrbenc, inž.str.
Gregor Cujnik, št.str.
Damijana Belak, univ.dipl.inž.kraj. arh.
Viktorija Bajec ml., štud. arh.

Direktor: Dušan GRANDA, u.d.i.gr.

Novo mesto, december 2000

Kazalo:

1	UVOD	5
1.1	PROGRAM NALOGE	7
2	OPIS OBMOČJA.....	8
2.1	LEGA IN MEJA OBČINE	8
2.2	OBMOČJA.....	9
2.3	OPIS PROSTORA	10
2.3.1	Naravno okolje.....	10
2.3.2	Geomorfologija območja.....	10
2.3.3	Klimatske razmere.....	11
2.3.4	Hidrografske razmere	12
2.3.5	Rastlinstvo	12
2.3.6	Živalstvo	12
2.3.7	Krajinska slika prostora	13
3	OSNOVA MERILA, POGOJI IN IZHODIŠČA ZA RAZVOJ TURIZMA.....	14
3.1	DOSTOPNOST IN UPORABNIKI.....	15
3.1.1	Prometne povezave.....	16
3.2	INFRASTRUKTURA	16
3.2.1	Komunalna infrastruktura	16
3.3	TURISTIČNA OPREMLJENOST	17
3.3.1	Splošne turistične informacije.....	17
3.3.2	Društva	17
3.3.3	Oskrbne in prenočitvene zmogljivosti.....	18
3.3.4	Terciarne in kvartarne dejavnosti	18
3.3.5	Šport in rekreacija.....	22
3.3.6	prireditve.....	23
3.4	ŠTEVILO PREBIVALCEV	23
3.4.1	Dosedanji in bodoči demografski trendi	23
3.5	IZOBRAZBENA STRUKTURA IN AKTIVNOST PREBIVALSTVA	27
3.5.1	Izobrazbena struktura.....	27
3.5.2	Aktivnost prebivalstva občine	28
3.6	KONFLIKT MED RABAMI	39
3.6.1	Gozd in Gozdarstvo.....	39
3.6.2	Kulturna krajina in Kmetijstvo	40
3.6.3	Urbanizacija in naselja.....	40
3.6.4	Ribištvo	40
3.6.5	Lovstvo	40
3.6.6	Industrija	40
3.6.7	Vodno gospodarstvo in energetika.....	41
3.6.8	Promet.....	41
3.6.9	Varstvo okolja	41
3.7	DOŽIVLJAJSKI POTENCIAL NASELIJ IN KRAJINE.....	41
3.7.1	Naravne in kulturne sestavine krajine kot potencial	42
3.7.2	Doživljanje narave in krajine.....	42
3.7.3	Prostorska pestrost.....	43
3.7.4	Dediščina.....	47
3.7.5	Klima in vegetacijska doba	60
4	POSELITEV	62
4.1	OPIS STANJA	62
4.1.1	Poselitev v preteklosti.....	62
4.1.2	Poselitev danes	62
4.1.3	Urbanistično - arhitekturne značilnosti prostora	63
4.1.4	Opis naselij	72
4.2	ANALIZA DOŽIVLJAJSKEGA POTENCIALA	122
4.2.1	Vrednotenje doživlajskega potenciala	123

5	KMETIJSTVO.....	128
5.1	KMETIJSTVO V PRETEKLOSTI IN DANES	128
5.1.1	Poljedeljstvo	128
5.1.2	Vinogradništvo.....	128
5.1.3	Sadjarstvo.....	128
5.1.4	Živinoreja	129
5.2	ANALIZA STANJA	129
5.3	KONCEPT RAZVOJA	131
5.4	MOŽNOSTI KMETIJSTVA IN KMETIJSTVU DOPOLNILNIH DEJAVNOSTI V OBČINI.....	131
5.4.1	Gojenje gob: šampinjoni.....	132
5.4.2	Gojenje jagodičja – robidnice, maline.....	133
5.4.3	Sadje iz travniških nasadov - ekstenzivni sadovnjaki.....	135
5.4.4	Pridelovanje hrane na ekoloških kmetijah.....	137
6	REKREACIJA	141
6.1	POJEM REKREACIJE IN REKREATIVNE NAVADE.....	141
6.2	RAZPOREDITEV IN OBLIKE REKREACIJE.....	141
6.2.1	Časovna razporeditev.....	141
6.2.2	Razporeditev glede na razpoložljiv prosti čas, krajevna razporeditev	141
6.2.3	Tipi rekreacijskih skupin ter stopnja infrastrukturne opremljenosti.....	142
6.3	REKREACIJSKE DEJAVNOSTI V VODI, OB VODI IN V ŠIRŠI OKOLICI	142
6.4	PRIMERNOST PROSTORA ZA REKREACIJO	143
6.4.1	Opis metode	143
6.4.2	Izbor rekreacijskih dejavnosti	143
6.4.3	Opis meril	144
6.4.4	Vrednotenje primernosti za posamezno dejavnost	147
7	KONCEPT RAZVOJA TURIZMA V OBČINI ŽUŽEMBERK.....	153
7.1	KONCEPT	153
7.1.1	Šport in rekreacija.....	153
7.1.2	Kmetijstvo	153
7.1.3	Naselja.....	153
7.1.4	Grad v Žužemberku.....	154
7.1.5	Hotel v Javornikovi elektrarni v Dvoru ob Krki.....	154
7.1.6	Reka Krka z mlini ob Krki	154
7.1.7	Dediščina	154
7.1.8	Življenje v naravi.....	154
7.1.9	Ciljna skupina turistov.....	154
7.1.10	Čas izvajanja	154
7.1.11	oskrba	154
7.2	REKA KRKA	155
7.2.1	Aktivnosti ob in na vodi.....	155
7.3	ZALEDJE.....	155
7.3.1	Kmečki turizmi	156
7.4	NASELJA	156
7.4.1	Ratje	156
7.4.2	Plešivica	158
7.4.3	Podlipa.....	159
8	PRILOGE	161
9	VIRI IN LITERATURA.....	162

Seznam prilog:

1. RELIEF Z VRHOVI IN HIDROGRAFSKA MREŽA
2. NADMORSKA VIŠINA Z NASELJI IN VRHOVI
3. RABA TAL
4. DOSTOPNOST
5. NASELJA BREZ VODOVODA
6. ŠPORT IN REKREACIJA
7. PRIREDITVE
8. TERCIARNE DEJAVNOSTI
9. KVARTARNE DEJAVNOSTI
10. PRIKAZ NASELIJ PO ŠTEVILU PREBIVALCEV
11. KULTURNA DEDIŠČINA
12. NARAVNA DEDIŠČINA
13. DRUŽBENA DEDIŠČINA
14. NASELJA PO OBMOČJIH
15. DOŽIVLJAJSKI POTENCIAL OZEMLJA NASELIJ
16. NARAVNA OHRANJENOST
17. DOŽIVLJAJSKI POTENCIAL NASELIJ
18. OBMOČJA KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ
19. GOZD
20. VINOGRADNIŠTVO, SADJARSTVO
21. REKREACIJA V VODI
22. STATIČNE REKREACIJSKE DEJAVNOSTI
23. JAHANJE, KOLESARSTVO
24. HOJA
25. KONCEPT

1 UVOD

Občina Žužemberk je bila ustanovljena s spremembo in dopolnitvijo Zakona o ustanovitvi občin ter določitvi njihovih območij (Uradni list RS št. 56/98). Do ustanovitve občine je bilo območje upravno sestavni del Mestne občine Novo mesto.

V letu 1999 je Občina Žužemberk pristopila k pripravi Sprememb in dopolnitev prostorskih sestavin dolgoročnega plana Občine Novo mesto za obdobje od leta 1986 do leta 2000 ter družbenega plana Občine Novo mesto za obdobje od leta 1986 do leta 1990 - za območje Občine Žužemberk.

Ob pripravi strokovnih podlag za pripravo občinskih prostorskih dokumentov je bilo izpostavljeno vprašanje vizije razvoja občine, ki lahko pogojuje velike spremembe prostorskih značilnosti in kvalitet.

Občina Žužemberk je za 39 od 51 naselij opredeljena kot demografsko ogrožena. Fizični prostor občine je dokaj naravno ohranjen, močno je opazen pojav zaraščanja kmetijskih površin. Zaradi počasnejšega razvoja so naselja v Suhi krajini obdržala svoje oblikovne značilnosti, značilni stil povojne gradnje hiš je v primerjavi z razvitimi območji Slovenije malo prisoten, kar je treba izrabit kot prednost. Suha krajina je zaradi nerazvitosti ohranila značilno 'idiliko' podeželja, zato se kaže možni razvoj občine v spodbujanju turistične dejavnosti z vključitvijo ponudbe kmetijskih proizvodov in storitev.

Poleg naravnih danosti in turistične infrastrukture je urejenost naselij nujni pogoj za razvoj turizma. Pri pripravi prostorskih dokumentov občine je bilo poleg občinskih pobud, zabeleženih tudi preko 200 individualnih pobud za spremembo plana; večinoma za gradnjo. Dosedanja obravnava vidika poselitve je bila v demografsko ogroženih območjih ohlapna, s ciljem vzpodbujanja razvoja in preprečevanja odseljevanja ljudi, preprečiti oblikovno in lokacijsko neprimerno gradnjo in s tem degradacijo naselij ter posledično zmanjšanje turističnega oz. rekreacijskega potenciala.

Pravočasno usmerjanje razvoja podeželske občine je najučinkovitejša oblika nadzora in izvajanja zastavljenih državnih strategij poselitve ter varovanja kvalitetnih prostorskih sestavin in situacij. Za kakršnokoli aktivno usmerjanje pa je osnovno izhodišče oblikovana vizija in koncept prostorskega razvoja.

Glede na zgoraj navedena osnovna izhodišča je občina pristopila k pripravi koncepta prostorskega razvoja ter ga preverila s pomočjo zunanjih ekspertnih sodelavcev.

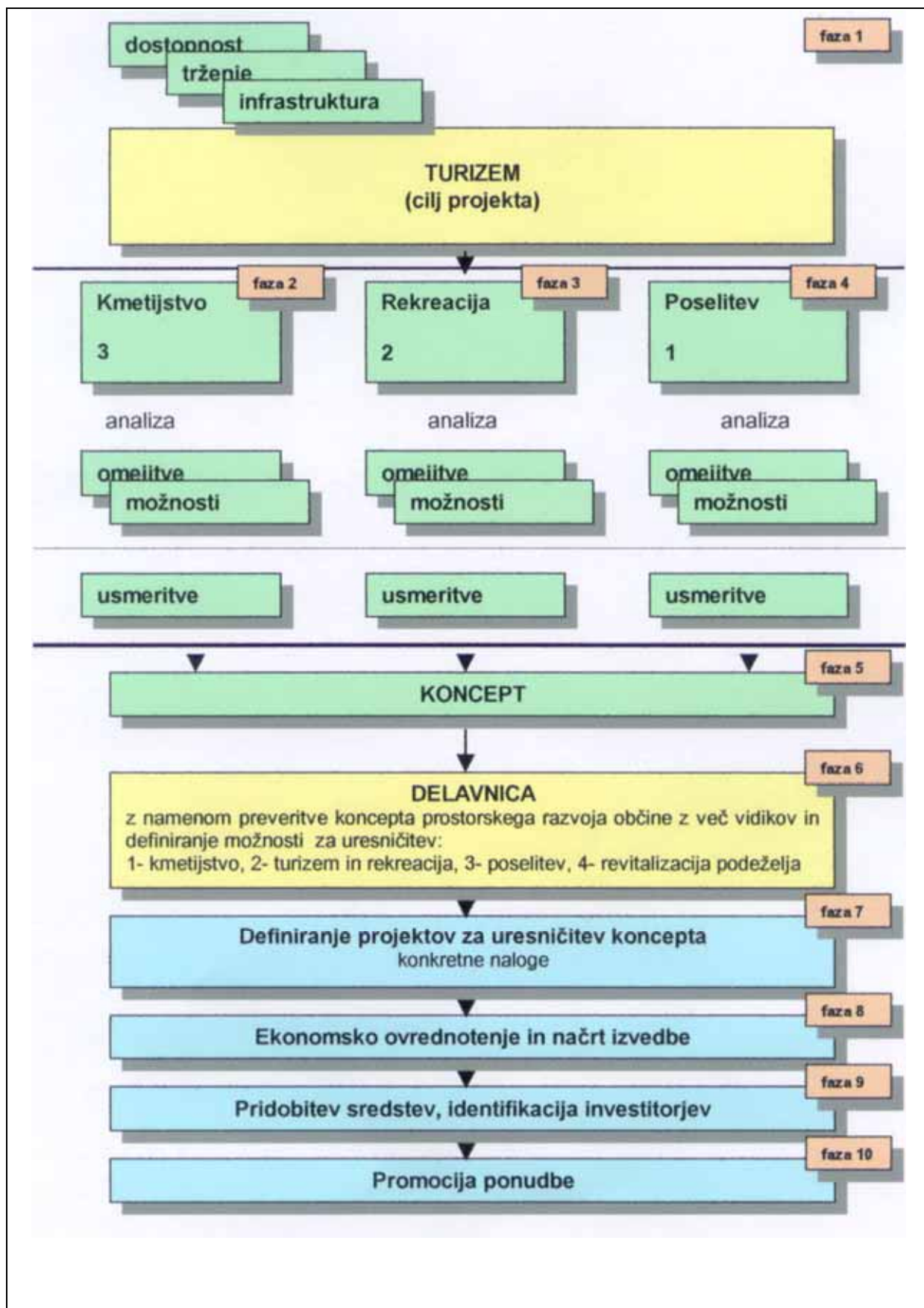
Resolucija o strateških ciljih na področju razvoja turizma v Republiki Sloveniji s programom aktivnosti in ukrepov za njeno izvajanje (v nadaljevanju Resolucija), (Uradni list RS št. 7/95) predvideva razvoj razpoznavnih tržno zanimivih, kakovostnih turističnih proizvodov, ki bodo temeljili na izrabi domačega znanja in ustvarjalnosti, naravne in kulturne dediščine in drugih danosti ter prednosti, s katerimi se bo Slovenija uvrstila med razvite turistične države. Obravnavano območje po resoluciji sodi v prostor podeželja, kjer resolucija na splošno predvideva sestavo turističnega proizvoda iz ponudbe kmetij, zdrave domače prehrane, kakovostnih vin in celovite ponudbe vinsko-turističnih poti na vinogradniških območjih, dopolnilnih dejavnosti, domačih obrti in prireditev, lova, ribolova, popotništva, kolesarjenja, jahanja in drugih oblik rekreacije in doživetij v naravnem okolju. Ponudbo podeželja naj bi tržili samostojno ali v povezavi z drugimi proizvodi posameznega območja.

Občina Žužemberk je v sedANJI turistični ponudbi v svetu enako anonimna kot ostala Slovenija. V prostoru ni prisotnih takšnih značilnosti, ki bi same po sebi privabliale množice turistov iz vsega sveta. Območje Suhe krajine je enako kot ostalo slovensko podeželje precej anonimno in neprepoznavno celo znotraj same Slovenije. Sami od sebe grede turisti večinoma na morje ali v hribe, na podeželje pa jih večinoma vlečejo sorodstvene vezi – obiski ali zadovoljitev elementarnih potreb – oskrbe s hrano. Ne moremo kratko malo zaključiti, da je tako, ker ostala območja niso dovolj zanimiva, le informacije o njih potencialni

obiskovalci nimajo, niti na območju ni razvitih programov, ki bi celovito in kakovostno zadovoljili npr. enodnevne potrebe po doživetju in okrepitvi telesnih in psihičnih moči. V nekaj letih po izdaji knjige Izleti v okolici Ljubljane, je opaziti naval ob lepih dnevih tudi na nekdanj samotnih točkah. Kljub sedanji anonimnosti pa je treba opozoriti na izjemno lego Suhe krajine, na katero opozarjata reka Krka in grad Žužemberk, ki jo opredeljujeta kot posebno točko v širšem prostoru.

V okviru tega razmišljanja menimo, da so potenciali razvoja in predvsem najbolj optimalna smer razvoja v Suhi krajini prav v smeri podeželskega turizma, ki bi prostor hkrati varoval in ga usmerjal v sonaraven oz. zdržen razvoj. Za kakršenkoli razvojni premik pa je treba najprej opredeliti in povezati kvalitete, ki jih želimo tržiti in razvijati. Že na začetku je treba poudariti, da to ne bi prinašalo bogastva na območje revščine, obstaja pa možnost enakomernega dviga življenjskega standarda na celotnem območju. Prav zato so glavne obravnavane aktivnosti v nalogi dejavnosti, ki se odvijajo po celotnem prostoru in sicer kmetijstvo, rekreacija in poselitev z analizo za turizem pomembnega doživljajskega potenciala prostora.

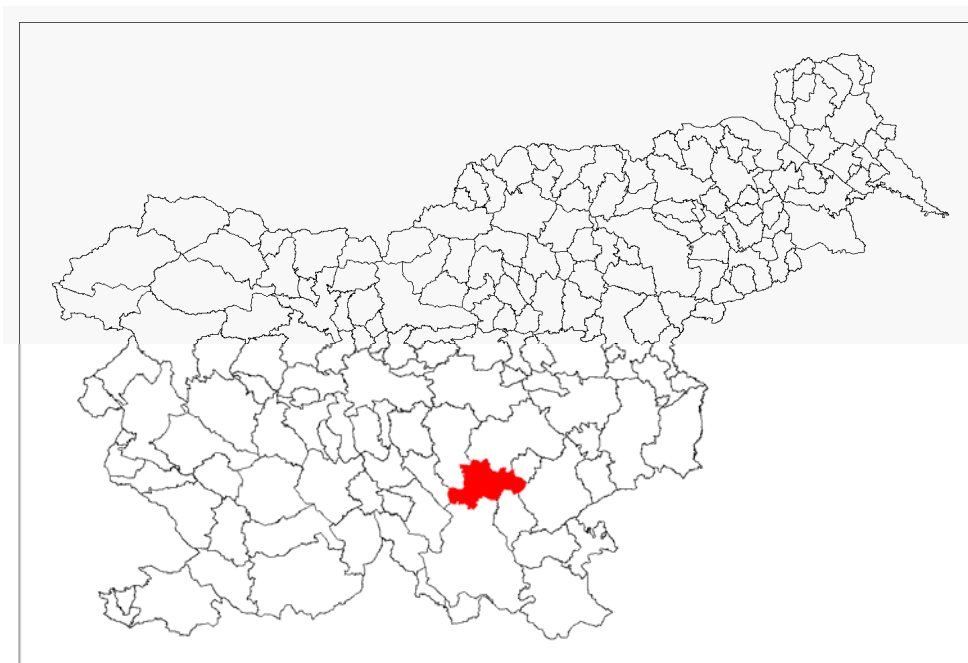
1.1 PROGRAM NALOGE

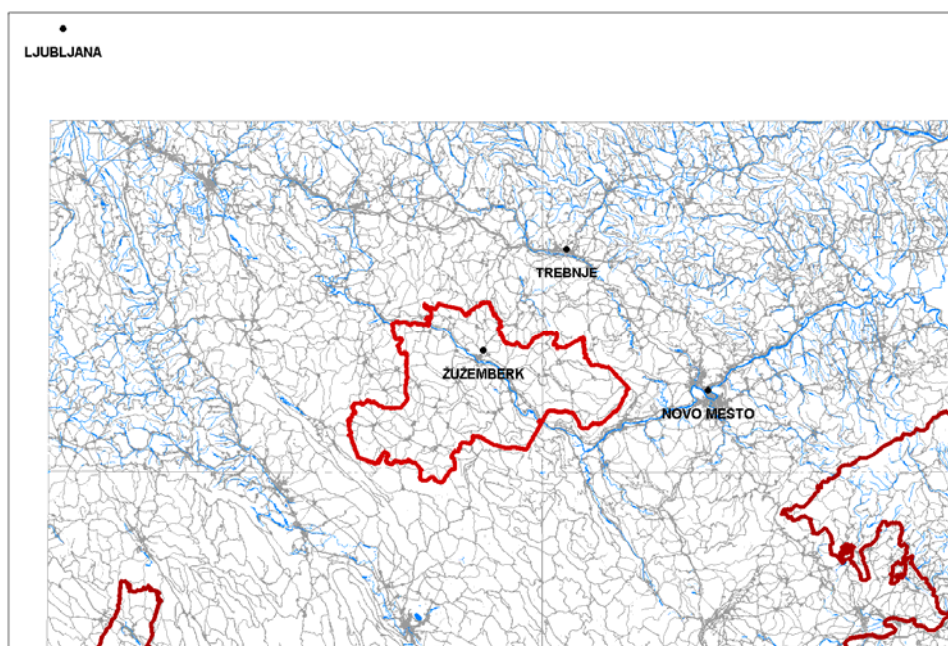
2 OPIS OBMOČJA

2.1 LEGA IN MEJA OBČINE

Občina Žužemberk je Dolenjska občina s središčem v Žužemberku, ob reki Krki. Zajema velik in osrednji del Suhe Krajine, ko jo reka Krka deli na vzhodno in zahodno¹.

Slika 1: Lega občine Slovenije

Slika 2: Lega občine na Dolenjskem

¹ Iz tega razloga se v nadaljevanju mestoma opisuje prostor kot Suho Krajino, a se hkrati vedno ostaja znotraj občine.

- Površina 164,3 km²
- Število prebivalcev 4694
- Mejne občine: meji s sedmimi občinami in sicer z Občino Ivančna Gorica, Občino Trebnje, Občino Mirna Peč, Mestno občino Novo mesto, Občino Dolenjske Toplice, Občino Kočevje in Občino Videm-Dobrepolje.
- Meja občine poteka po naravnih značilnicah, predvsem po vrhovih, na krajšem delu po reki Krki: od skrajnega vzhoda pri Brezovi Rebri poteka proti jugu mimo Cerovega hriba (447 mnm), po grebenu Straške gore, severno od Gerovega vrha (535) in Plešivice (594 mnm), čez reko Krko do Sv. Petra (888 mnm), proti Studenskemu vrhu (649 mnm) in Špilju (494 mnm), nato ob vrhovih obkroži naselja Hinje, Prevole in Žvirče, se obrne in poteka proti severu do reke Krke. Po reki Krki poteka do Sv. Marjete (344 mnm), po robu Breznega vrha (480 mnm), nad Zaliscem, mimo območja Globeli (302 mnm), ob kmetiji Rese, proti Globodolu in ob lokalni cesti mimo Turističnega doma Frata nazaj do Brezove Rebri.
- V Občini Žužemberk je 51 naselij od tega je v dolini reke Krke 20 naselij, v vzhodnem delu 14 in v zahodnem 17 naselij:

Naselja v vzhodni Suhi krajini:

Boršt Pri Dvoru, Brezova Reber Pri Dvoru, Dolnji Ajdovec, Dolnji Križ, Gornji Ajdovec, Gornji Križ, Mali Lipovec, Podlipa, Reber, Sela Pri Ajdovcu, Srednji Lipovec, Veliki Lipovec, Vrh Pri Križu in Zalisec.

Naselja v dolini reke Krke:

Budganja Vas, Dešeča Vas, Dolnji Kot, Drašča Vas, Dvor, Gornji Kot, Jama Pri Dvoru, Klečet, Mačkovec Pri Dvoru, Podgozd, Poljane Pri Žužemberku, Prapreče, Sadinja Vas Pri Dvoru, Stavča Vas, Šmihel Pri Žužemberku, Trebča Vas, Vinkov Vrh, Vrhovo Pri Žužemberku, Zafara in Žužemberk.

Naselja v zahodni Suhi krajini:

Gradenc, Hinje, Hrib Pri Hinjah, Klopce, Lašče, Lazina, Lopata, Malo Lipje, Pleš, Plešivica, Prevole, Ratje, Sela Pri Hinjah, Veliko Lipje, Visejec, Vrh Pri Hinjah in Žvirče.

- Največji naselji sta Žužemberk in Dvor.

2.2 OBMOČJA

Suha krajina je sorazmerno homogena pokrajina, kljub temu pa jo je moč deliti na geografsko značilne enote²:

- **Vzhodna Suha krajina**, območje Ajdovske planote na vzhodu in planote Kremenjak na zahodu, vmes je Dobrniško polje. Prevladujejo široke kraške uvale in vmesni hribi, smer S - J.
- **Dolina reke Krke** s starejšimi močno zakraselimi terasami, ki so lahko razširjene v ravnike; reka Krka teče v 15 - 20 m široki soteski, v tektonskem prelomu dinarske smeri.
- **Zahodna Suha krajina**, to je območje od Korinjske planote proti JV do Kočevskega roga, kjer prevladujejo kopasti hribi z vmesnimi kraškimi doli in uvalami, ki so praviloma razporejeni v dinarski smeri SZ - JV. Suhe doline so ostanek pleistocenske rečne mreže.

² Enciklopedija Slovenije. DZS. Ljubljana 1987.

Slika 3: Občina Žužemberk

2.3 OPIS PROSTORA³

2.3.1 NARAVNO OKOLJE

Suha krajina je zaradi odsotnosti industrije in zatišja pred večjimi prometnimi tokovi večinoma sama po sebi naravni rezervat.

Med naravnimi lepotami Suhe krajine je treba najprej omeniti reko Krko, ki preči Suho krajino po dinarski prelomnici ter značilno mehko gričevnato krajino s kvalitetnimi nizajočimi se pogledi.

Označuje jo izrazito kraški teren z razgibanim reliefom s slabo zaraslim gozdom in vmesnimi travniki oziroma košenicami ter manjšimi njivskimi površinami in vinogradi.

2.3.2 GEOMORFOLOGIJA OBMOČJA

Geomorfološko je območje dinarska zgradba s prevladujočimi hribinami kraškega značaja. Izraziti so številni prelomi v dinarski smeri.

Suha krajina je ena izmed najbolj kraških pokrajin v Sloveniji, kar 85 % vseh površin je na apnencu. Ostalo je dolomit, holocenski sedimenti in pliokvartarne gline.

Zakrasevanje je zelo intenzivno. Ves vodni odtok se je preložil v notranjost. Edini vodotok, reka Krka, je vrezala svojo dolino v veliki tektonski prelomnici točno dinarske smeri. Ostanki nekdanjega porečja Krke so številne suhe doline, ki jih je veliko predvsem na desni strani reke Krke. Zaradi rodovitnih preperelin so v njih nastala naselja, na pobočjih ali v dnu.

Glej: Priloga 1, Priloga 2.

³ Vir: Spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin planskih aktov Občine Žužemberk in prostorski ureditveni pogoji Občine Žužemberk, Strokovne podlage – poselitve, I. del OBČINA, Topos 1999.

2.3.2.1 RELIEF

Območje je po osnovnih morfometrijskih podatkih zelo enotno: dobra polovica ozemlja leži pod 400 m nm, velik del v pasu med 200 in 400 m nadmorske višine, slaba polovica pa v pasu med 400 in 600 m, le 5% ozemlja je višjega. Najvišja vzpetina v Občini Žužemberk je Sv. Peter (888 m) na robu Kočevskega Roga, sledijo Jermanov laz (688 m), Pleški hrib (578 m), Anžlov hrib (577 m), Prevolški hrib (574 m), vsi na skrajnem zahodu občine ter pobočje Plešivice z vrhom v sosednji občini (594 m), Gomila in Veliki vrh (oba 537 m), Kamenski hrib (545 m) vsi na Ajdovski planoti na vzhodu občine, Sv. Katarina (523 m), Plešivica (500 m) na SZ.

Površje je kljub enotnim podatkom zelo razgibano. Območje je kraško, močno členjeno. Gre za precej uravnan teren planot, ravnikov, uval in polj, ki ga členijo vrtače. Gams⁴ navaja gostoto vrtač in sicer je v zahodni Suhi krajini 40 – 80 vrtač na km², na Ajdovski planoti v vzhodni Suhi krajini pa do 142 na km².

Za **zahodno Suho krajino** je značilna dinarska usmerjenost hrbtov. Vmesni kraški doli med gričevjem so široki med 300 in 1000 m in dolgi med 600 in 2000 m, značilna je poselitev v njih. Ploske ravnice v njih so se oblikovale v nekdanji višini talne vode, po poglobitvi Krke pa so postopno zakrasedle. Na nekdanjih poplavnih ravninah so se razvile vrtače, značilna so plitka tla in skale na površju.

Vzhodna Suha krajina je različna od zahodne, značilne dinarske in leži v nižji nadmorski višini. Svet je planotast, prekinjajo ga široke uvale, značilni sta Dobrniška uvala (Občina Trebnje) in Globodol (Občina Mirna Peč). Iz reliefa na višini okoli 300 m izstopata dva hriba: Lisec, 565 m in Šumberk 540 m. Obsežnejši so visoki hrbti, porasli z gozdom, kot je Ajdovska planota. Uvale niso številne, zato pa je veliko kraških kotanj, kjer se je nabralo obilo preperelin, ki se izrabljajo v poljedeljske namene.

Suho krajino deli na vzhodno in zahodno **reka Krka**. Dolina Krke je v zgornjem toku v dolžini 25 km - med izviri in Sotesko - široka preko 1000 m in je samostojna morfološka enota. Teče po tektonskem jarku. Glede na reliefne značilnosti se jo deli na del od izvirov do Zagradca, od Zagradca do Dvora in od Dvora do Soteske. Od izvirov do Podbukovja teče po naplavljeni ravnici, široki okrog 300 m in določeni z 10 m visokimi obojestranskimi terasami. Kanjonska struga se začne pri Virju pod Gabrovčecem in se pri Zagradcu razširi v široke terase, ki se pri Dvoru ponovno zožijo. Na terasah se je zaradi ugodnih pogojev geološke zgradbe, ki je tu dolomitna in zato manj zakrasela, razvila poselitev. Pod Dvorom teče reka Krka po ozki dolini med dvema tektonskima rebrima Ajdovske planote in Kočevskega Roga.

2.3.2.2 TLA

Prevladujejo rjava karbonatna tla na trdnih apnencih, na terasah ob Krki pa mestoma na dolomitu. Globina tal je različna: znaša lahko 6 cm, ponekod 20 cm. Na nagnjenih terenih so tla erodirana, na dnu vrtač pa so dovolj globoka in rodovitna za kmetijsko obdelavo. Plitva in erodirana tla se koristijo kot košenice in pašniki. V vzhodni Suhi krajini je ponekod več preperelin v debeli plasti rdeče ali rjave ilovice, ki pa je slabo rodovitna.

2.3.3 KLIMATSKE RAZMERE

Podnebje v Suhi krajini ima značaj interferenčne klime, kjer se mešajo različni podnebni vplivi in sicer celinski, sredozemski in alpski. Gre za prehodno območje med celinskim in sredozemskim vplivom.

⁴ Gams I. Kras. Ljubljana, 1974.

Gams⁵ opisuje Suho krajino kot poseben klimatski rajon v okviru vzhodne srednje Slovenije, ki ima sicer letni vlažnostni suficit, a poletni deficit. Značilne so temperaturne inverzije v uvalah in kraških poljih.

Zadrževanje vlage v tleh je zelo majhno. Suha krajina se preko poletja zelo segreje, zaradi razgibanega reliefa so znotraj območja klimatske razmere različne, velike razlike nastopijo tudi na mikrolokacijah, npr. na isti njivi.

2.3.4 HIDROGRAFSKE RAZMERE

V Suhi krajini v nasprotju z ostalo normalno vodnato Dolenjsko, vode primanjkuje. Edina stalna površinska tekoča voda v Suhi krajini je reka Krka. Zgornja Krka ima nivalno-fluvialni režim, z viški v marcu in novembru in primarnim minimumom v avgustu. Podatki z vodomerne postaje blizu izvirov so: minimum, najpogostejši avgusta 1-2 m³/s, maksimum, najpogostejši novembra med 30 in 40 m³/s.

Reka Krka je najdaljša slovenska reka. Je edina slovenska lehnjakotvorna kraška reka. Lehnjaku pravijo tudi lahki kamen ali lahkovec. Lehnjakotvornost se na Krki veča na mestih, kjer se rečna voda meša s pritoki ali izviri z dolomitnih predelov, npr. Višnjica, Virje in Izer pod Malimi Rebrcami. Odlaganje lehnjaka so pospešili tudi mlinski jezovi.

Izvira v več močnih kraških izviri pri Gradičku. Napaja se podzemeljsko s kratkimi pritoki, studenci, ki so največkrat tik ob strugi. Eden največjih je potok Šica, ki izvira blizu zaselka Cegelnica.

2.3.5 RASTLINSTVO

Fitocenološko je naravna vegetacija na višinah do 450 m nm predgorski preddinarski bukov gozd, na toplih in strmih pogočjih toploljubni bukov gozd, na hladnih pobočjih bukov gozd s kresničevjem in na zmerovlažnih rastiščih gozd lipe in ostrolistnega javorja. Nad 450 m nm celoti prevlada bukov gozd.

V jugozahodnem delu občine Žužemberk, ki sodi v zahodno Suho krajino prevladujejo členjene gozdne površine. Gozdovi preraščajo nagnjena zemljišča s plitvimi in skalovitimi tlemi ter se širijo na opuščene kmetijske površine. Na zaraščajočih površinah se pojavljajo predvsem leska, gaber in hrast, veliko je breze.

V severovzhodnem delu - vzhodna Suha krajina, na pobočjih višjih kraških vzpetin prevladujejo gozdovi, ki se glede na naravne danosti menjavajo s kmetijskimi površinami, predvsem s travinjo. Tudi v tem delu je močno prisotno zaraščanje kmetijskih površin.

Naravna zarast je prisotna tudi ob reki Krki, v dolinah in uvalah pa ob naseljih prevladuje kmetijska raba.

Južno od Dvora, na robu Kočevskega Roga, prevladujejo strnjeni jelovo-bukovi gozdovi, ki so ohranili visoko naravnost in pestrost kraškega visokega gozda.

Glej: Priloga 3.

2.3.6 ŽIVALSTVO

Predvsem v predelih sklenjenih gozdov je prisotne veliko divjadi: srnjad, jelenjad, divji prašiči in rjavi medved. Od male divjadi so zastopani zajec, lisica, jazbec, kuna belica in zlatica, dihur, polh, podlasica in veverica. Med ptiči so najbolj razširjene vrane, vrabci, potem šoje, sove, kanje, skobci, lastovice, sinice, kraljički, liščki, kosi, drozgi in tudi še slavci. Plazilci pa so modrasi, gadi, goži, smokulje in belouške; mnogo je tudi polžev, slepcev in kuščarjev.

⁵ Gams I. Prispevek k klimatogeografski delitvi Slovenije. Geografski obzornik 19/1. Ljubljana, 1972.

Reka Krka je po oceni Zavoda za ribištvo RS ribje zelo bogata kraška reka. Naseljujejo jo ciprinidne in neciprinidne, druge vrste. Če naštejemo samo nekatere: iz družine postrvi jo v obravnavanem območju naseljuje lipanj, postrv, pri Žužemberku je še prisotna potočna postrv, sicer šarenka; iz krapovske družine so prisotni klen, mrena, ploščič, ogrica, vnaša se tudi krap, od drugih vrst pa je tu ščuka, som...

2.3.7 KRAJINSKA SLIKA PROSTORA

Suha krajina je krajinsko pestro območje. Označuje jo pestra raba tal, izmenjuje se strnjen gozd, ki proti jugu in jugozahodu prehaja v Kočevski Rog, na robovih prihaja do zaraščanja velikih površin travnikov in pašnikov. Večinoma strnjena naselja so obkrožena s kmetijskimi površinami kar ustvarja tipično sliko tradicionalne kulturne krajine. Površina je zaradi plitvih tal značilna z veliko kamenja. Območje zahodne Suhe krajine je bolj gozdnato, Ajdovska planota pa bolj kmetijska. Nekatera območja so značilna vinogradniška z drobno parcelno strukturo in številnimi zidanicami, pojavljajo se v manjših strnjenih površinah. Naselja so majhna in odmaknjena od večjih središč. Največkrat imajo za zatečeno lokacijo idealno lego, npr. na vrhu hriba, v dolinici, na robu. Krajina je reliefno členjena z griči, oziroma na Ajdovski planoti s številnimi vrtačami. Prostor je široko odprt, z višje ležečih gričev se odpirajo dolgi razgledi tudi do Kamniških Alp.

3 OSNOVA MERILA, POGOJI IN IZHODIŠČA ZA RAZVOJ TURIZMA

Analiza prostora je potekala na podlagi vnaprej določenih meril, ki uokvirjajo temelje za možni razvoj. V okviru te naloge so zaradi prepletanja in omejitev naloge osnovna merila in pogoji ter izhodišča se za vse dejavnosti opredeljeni bolj splošno in uvodoma oziroma, kjer je potrebno podrobneje pri posamezni temi.

Osnova merila, pogoji in izhodišča za razvoj turizma so naravne, kulturne in družbene sestavine območja, ki ustvarjajo potencial, potreben za razvoj in oblikovanje tržnega proizvoda. V nadaljevanju so opredeljena kot potrebna ali nujna dopolnilna merila.

Potrebna merila so nujni pogoji in označujejo funkcionalno primernost ali uporabnost prostora za dejavnosti. Pomenijo prvi izbor lokacije, ki je za neko dejavnost sploh primerna in izpolnjuje nujne pogoje za določeno obliko dejavnosti. Opisujejo fizični prostor, pogoje, ki so izmerljivi, subjektivnost je izključena.

V skupino potrebnih meril je vključena tudi klima ter predvsem mikroklima⁶.

Ta merila so natančno določljiva za vsako dejavnost posebej, iščejo posamezno lokacijo za določeno dejavnost.

Primer rekreacijska dejavnost kopanje⁷:

- primerna temperatura vode: 18° C in trajanje primerne temperature.
- primerna čistost vode: 1. in 2. kakovostni razred,
- primerna globina vode: min 80 cm,
- primerna mirnost tekočih voda: padec struge manjši od 1.3 ‰,
- primerna kvaliteta obrežij za dostop v vodo: obrežja, ki niso blatna, humusna, močvirnata, ilovnata,
- trajanje primerne temperature.

Privlačnosti lokacije ne določajo samo nujna merila in dejavniki, ki so izmerljivi, za uspešen razvoj in tudi predvidevanje razvoja turizma so pomembni tudi dejavniki, ki jih ni moč opredeliti objektivno, torej izmeriti, določljivi pa so subjektivno. Dopolnilna merila naj bi določala oziroma pripisovala doživljajski pomen krajine, ki je odvisen od mnogih dejavnikov, iskala varne prostore in hkrati upoštevala ranljivost lokacije. To so merila, ki upoštevajo predvsem ekološki in krajinski pomen okolja in njegovih sestavin ter pojavnosti oz. sopoavnosti.

Splošno te pogoje opisujemo kot:

- krajinska zanimivost prostora,
- vidnost posebnih sestavin prostora (npr. voda) v bližnji in širši okolici,
- ekološka pestrost,
- naravna ohranjenost in čistost elementa in okolice,
- kulturne vrednosti v območju: naselja, kulturni spomeniki, poti, posamezni objekti, polja, vrtovi, brajde, sadovnjaki ipd.,
- družbena dediščina, ljudje.
- prisotnost vode in njena pojavnost v prostoru

Doživljajski potencial je zaradi kompleksnosti obdelan v posebnem poglavju.

⁶ Klima je vedno vezana na neki večji ali manjši prostor. Mikroklima je značilna za prostor horizontalnih dimenzij od 0,1 do 100 m (Hočevar, A., Petkovšek, Z. 1988).

⁷ Jeršič, M. / Debelak, M. *Rekreacija*. 1976.

3.1 DOSTOPNOST IN UPORABNIKI

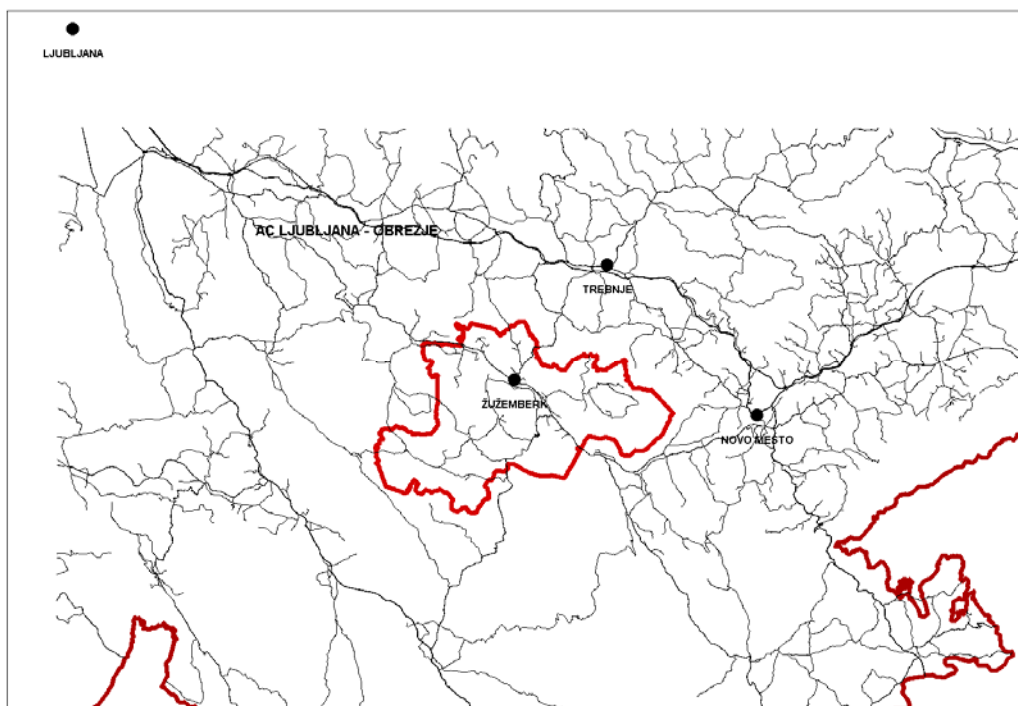
Po neki dunajski raziskavi, ki je analizirala, kako posamezen šport vpliva na telesno pripravljenost, kolikšna je nevarnost poškodb in koliko obremenjuje okolje, raziskovalci opozarjajo na preveliko vnemo naravovarstvenikov. Očita se jim, da bodo dosegli ravno nasprotno od tistega, za kar si prizadevajo. Zaradi prepovedi različnih aktivnosti v določenih najbolj privlačnih območjih, si športniki in rekreativci iščejo nove, bolj oddaljene možnosti za zadovoljevanje svojih potreb. Tako šport v naravi postaja motošport⁸.

Zaradi dejavnosti v prostem času prevozimo več kot polovico vseh kilometrov. Analiza dostopnosti je zato nujna.

Večina oblik rekreacije se izvaja vsak dan v bližini doma, torej v bližini naselij oziroma ob koncu tedna in v prostih dnevih v kraju bivanja in v izletniškem območju. Zato lahko rečemo, da so lokacije v okolici naselij in posebno privlačna območja, ki so lahko bolj oddaljena, najbolj ogrožena.

Dostopnost in zaledje lahko opišemo kot:

- dostopnost na širše območje - dostop do komunikacij,
- dostopnost do možnih uporabnikov – dostopnost informacij,
- dostopnost do posamezne privlačne lokacije, pojava,
- opremljenost,
- možnost ustavljanja in parkiranja.

Slika 4: Cestno omrežje.

⁸ Delo. Sobotna priloga. 30.sept.1995.

3.1.1 PROMETNE POVEZAVE

Na območju občine potekajo naslednje pomembnejše cestne povezave:

- **regionalne ceste I. reda:**
- RI-216 Ivančna Gorica – Žužemberk – Soteska - Črnomelj (na območju občine v slabem stanju, potrebna je rekonstrukcija),
- RI-214 Kočevje – Stari log - Dvor (po državnem planu je predvidena za prekategorizacijo v glavno cesto)
- **regionalne ceste III. reda:**
- RIII-648 Videm – Pri cerkvi / Struge – Smuka (makadamska),
- RIII-649 Zagradec – Ambrus - Žvirče (makadamska),
- RIII-650 Žužemberk – Pluska – Trebnje.
- ostale ceste so **lokalne**.

Širše gledano je območje občine slabše dostopno in odmaknjeno od glavnih prometnih tokov Slovenije in Dolenjske. Iz Ljubljane je dostopno po hitri cesti H1 s katere se pri Ivančni Gorici odcepi regionalna cesta, ki poteka mimo Zagradca v dolini reke Krke, kjer je zelo slaba in ozka do Žužemberka in zelo ovinkasta naprej do Dvora ter proti Soteski, kjer se razcepi v smeri Črnomelja ali Novega mesta. Iz smeri Kočevja je kvalitetna cestna povezava do Dvora, enako je iz Trebnjega možen dostop po asfaltirani cesti preko Dobrniča do Žužemberka.

Dostopnost posameznih naselij v občini je odvisna od lege. Najboljše prometne povezave so v dolini reke Krke, kjer je ob glavni prometnici tudi stara rimska cesta. Južni del občine je navezan na pomembno regionalno povezavo proti Kočevju. Samo po lokalnih cestah, ki so največkrat v slabem stanju so dostopna naselja na zahodu v območju Plešivice ter naselja Ajdovske planote na vzhodu občine, kjer tudi ni nobenih avtobusnih povezav.

Glej: Priloga 4.

3.2 INFRASTRUKTURA

3.2.1 KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

3.2.1.1 OSKRBA Z VODO

Zaradi zakraselosti je bila v preteklosti v Suhi krajini glavni vodni vir za preskrbo ljudi in živine deževnica ali kapnica. Kapnic je bilo v Suhi krajini celo več kot hiš. Tudi naselja ob zgornji Krki so zaradi visoke lege nad reko in težkega dostopa do vode uporabljala vodo iz kapnic in le redko neposredno iz reke. Posamezne vasi so imele tudi kali za napajanje živine.

Tradicionalne oskrbe z vodo se danes poslužujejo v vzhodni Suhi krajini in sicer na Ajdovski planoti v naseljih Boršt pri Dvoru, Brezova Reber pri Dvoru, Dolnji Ajdovec, Gornji Ajdovec, Mali Lipovec, Podlipa, Sela pri Ajdovcu, Srednji Lipovec, Veliki Lipovec, Vinkov Vrh ter v severnem delu občine v naseljih Dolnji Križ, Gornji Križ, Reber, Vrh pri Križu, Vrhovo pri Žužemberku, Zalisec.

Na levem bregu reke Krke je torej 215 gospodinjstev brez vodovoda in 672 prebivalcev brez pitne vode, kar je okrog 15 % vseh prebivalcev občine Žužemberk.

Glej: Priloga 5.

3.2.1.2 KANALIZACIJA

Načini odvajanja odpadnih voda so različni. V manjših naseljih, kjer je zgrajen vodovod, so to večinoma individualne nepretočne ali pretočne greznice, v večjih naseljih je urejen sistem odvajanja odpadnih voda preko kanalizacije. Leta 1998 je bila izdelana študija reševanja odvajanja in čiščenja odpadnih vod, odločitev o možni realizaciji še ni sprejeta.

3.3 TURISTIČNA OPREMLJENOST⁹

V Žužemberku in njegovi okolici turizem v preteklosti ni bil razvit. Naravne danosti Suhe krajine so bile v preteklosti turistično nezanimive in neizkoriščene.

Suha krajina ima zaradi neokrnjene narave in številnih možnih oblik rekreacije pogoje za uspešen celinski podeželski turizem.

Danes v Žužemberku zelo aktivno deluje Turistično društvo Suha Krajina, ki skrbi za koordinacijo razvoja turizma in promocijo Suhe krajine navzven ter oživlja turistično dejavnost. Čolnarjenje, rafting, kajak in kanu organizira Kajak-raft klub Žužemberk, lovci so organizirani v LD Plešivica in LD Lazina, ribiči so člani RD Novo mesto, ribolovne dovolilnice je moč kupiti na več mestih. V Žužemberku delujeta dve turistični kmetiji: kmetija Koren - Škoda in Kmečki turizem Pod gradom - Pucelj. Možnosti za prenočitev so slabe, gostišč je malo.

V občini je vzpostavljen sistem obveščanja o dogodkih in prireditvah ter in o samih zanimivostih območja, npr. predstavljene so pešpoti v Žužemberku in smeri kolesarjenje po rimski cesti.

3.3.1 SPLOŠNE TURISTIČNE INFORMACIJE

- **Občina:** Grajski trg 33, 8360 Žužemberk.
- **Policijska pisarna:** Grajski trg 33, 8360 Žužemberk.
- **Banka:** Dolenjska banka d.d., Agencija Žužemberk, Grajski trg 7, Žužemberk.
- **Pošta:** Grajski trg 29, Žužemberk.
- **Zdravstveni dom,** Jurčičeva 32, 8360 Žužemberk.
- **Lekarna:** Grajski trg 26, 8360 Žužemberk.
- **Veterinarska postaja:** Grajski trg 41, 8360 Žužemberk.
- **Župnijski urad:** Cvibelj, 8360 Žužemberk.
- **Osnovna šola:** OŠ Žužemberk, Baragova 1, 8360 Žužemberk.
- **Kmetijski zavod:** Grajski trg 26, 8360 Žužemberk.
- **Krajevni urad Žužemberk:** Grajski trg 33, 8360 Žužemberk.

3.3.2 DRUŠTVA

- **Turistično društvo Suha krajina,** Žužemberk Grajski trg 33, predsednik: Vlado Kostevc; vodenje, ogledi gradu in drugih kulturno-zgodovinskih znamenitosti, pešpoti, informacije, organizacija kulturnih, športno-rekreativnih in zabavnih prireditev
- **Kajak-raft klub Žužemberk,** Žužemberk Prapreče 1a, predsednik: Emil Glavič; izposoja kajakov in kanujev ter opreme, šola vožnje s kajakom, vodenje skupin, rafting, lokostrelstvo, organizacija mednarodnih spustov po reki Krki od izvira do Žužemberka
- **Lovska družina Plešivica,** Žužemberk, predsednik Anton Konda; skrb za stalni stalež divjih živali, odstrel glede na število, opazovanje in preštevanje divjih živali
- **Kulturno društvo Dvor,** Dvor, predsednik Franc Može, organizacija kulturnih prireditev, ogledi zbirke izdelkov železolivarne na Dvoru

⁹ Pojem turistična opremljenost uporabljamo za opremljenost naselij s turističnimi dejavnostmi ali z za turizem pomembnimi dejavnostmi.

- **Kulturno društvo Hinje**, Hinje, predsednica Branka Škofca, organizacija kulturnih prireditev, amaterska gledališka skupina
- **Ribiška družina Novo mesto**, prodaja ribolovnih dovolilnic, upravljanje z vodnim življem
- **Društvo vinogradnikov Suha krajina, Žužemberk**, predsednik Peter Lavrič; organizacija ocenjevanj suhokranjskih vin, degustacije, izobraževanje vinogradnikov
- **Lokostrelsko društvo Novo mesto**, predsednik Martin Fabjan, organizacija tekmovanj, šola lokostrelstva
- **Društvo kmečkih žena Suha krajina- Žužemberk**, predsednica Slavka Legan; peka peciv, organizacija tečajev in razstave suhokranjskih dobrot
- **Odbojgarski klub Žužemberk**, zastopnik kluba Dare Pucelj, tekmovanje v 1.A državni odbojgarski ligi, organizacija turnirjev v odbojki na mivki
- **Društvo vinogradnikov Suha krajina**, Peter Lavrič,
- **Konjerejsko društvo Suha krajina**, Franc Pucelj.

3.3.3 OSKRBNE IN PRENOČITVENE ZMOGLJIVOSTI

3.3.3.1 GOSTILNE

- KZ Suha krajina, gostilna Pod lipo, Grajski trg 4, 8360 Žužemberk,
- Gostilna Zupančič, Grajski trg 5, 8360 Žužemberk,
- Gostišče Štupar, Dvor 96, 8361 Dvor,
- Gostilna Pri Rojcu, Franc Rojc, Lašče 14, 8361 Dvor,
- Gostišče Lunca, Žvirče 10a, 8362 Hinje,

3.3.3.2 ZASEBNE TURISTIČNE SOBE

- Turistična kmetija Koren-Škoda, Dolga vas 5, 8360 Žužemberk,
- Turistična kmetija Na gričku, Boris Novak, Sadinja vas 7, 8361 Dvor,

3.3.3.3 TURISTIČNE KMETIJE IN VINOTOČI

- Turistična kmetija Na gričku, Boris Novak, Sadinja vas 7, 8361 Dvor,
- Turistična kmetija Koren-Škoda, Dolga vas 5, 8360 Žužemberk,
- Kmečki turizem Pod gradom Pucelj (izletniška), Breg 33, 8360 Žužemberk.

3.3.3.4 KAMP

Turistična kmetija Koren-Škoda, Dolga vas 5, 8360 Žužemberk.

3.3.4 TERCIARNE IN KVARTARNE DEJAVNOSTI

3.3.4.1 TERCIARNE DEJAVNOSTI

Glej: Priloga 8.

Opremljenost naselij s storitvenimi dejavnostmi **terciarnega** sektorja stanje november 1999¹⁰:

Dvor

- JAKLES d.o.o.; izdelava notranje opreme, inženiring in trgovina,

¹⁰ Podatki, ki sta jih posredovali Območna obrtna zbornica Novo mesto – seznam obratov, datum: 08.12.1999 in Agencija Republike Slovenije za plačilni promet Podružnica Novo mesto, odsek: statistika in informacije – seznam pravnih oseb, datum: leto 1998; so dopolnjeni s podatki iz popisa 1991.

- TRI – K; proizvodnja, trgovina na debelo in drobno, gostinstvo,
- MOŽE d.o.o. turizem, trgovina in izobraževanje,
- STADOR STANOJEVIČ & CO d.n.o.; trgovina, gostinstvo in storitve,
- bencinska črpalka,
- gostilna.

Gornji Ajdovec

- trgovina.

Hinje

- EUROLES FABJAN; družba za sečnjo in predelavo lesa, trgovino,
- PIKL d.o.o.; prevozništvo in trgovina,
- LUNČA d.o.o.; podjetje za gostinstvo in turizem.

Lašče

- gostilna.

Mačkovec pri Dvoru

- gostilna.

Prevole

- trgovina.

Reber

- avtoprevozništvo.

Sadinja Vas pri Dvoru

- trgovina,
- turistična kmetija.

Sela pri Hinjah

- trgovina.

Šmihel pri Žužemberku

- gostilna in trgovina (gostilna ne deluje),
- okrepečevalnica,
- avtoprevozništvo.

Zafara

- INTER-M ŽUŽEMBERK d.o.o.; notranje čiščenje stavb vseh vrst,
- čistilni servis.

Zalisec

- avtoprevozništvo,
- SETR ŽUŽEMBERK d.o.o.; splošna elektromehanika.

Žužemberk

- STELEM d.o.o.; podjetje za proizvodnjo, trgovino in promet
- avtoprevozništvo (8x),
- AMECO d.o.o.; trgovina in zastopstvo,
- MIZARSKI SERVIS; vgrajevanje vrat, oken in vratnih kril,
- čevljarstvo,
- SLAP d.o.o.; trgovina na debelo in drobno, uvoz, izvoz,
- BREZI, BREZOVAR IN DRUŽBENIK d.n.o.; trgovina in storitve,
- PESIBA d.o.o., svetovanje in trgovina,
- PLUS; proizvodnja, trgovina na debelo in drobno ter svetovanje,
- KINS d.o.o.; proizvodnja, trgovina na debelo in drobno ter svetovanje,
- BERG-JARC & CO d.n.o.; trgovina, proizvodnja in turizem,
- frizerstvo; (4x)

- okrepčevalnica,
- ALBOMMA, d.o.o.; proizvodnja, prodaja, gostinstvo,
- komercialno in potrošniško fotografiranje,
- videoteka,
- slaščičarstvo,
- MERCATOR - KZ SUHA KRAJINA d.o.o.,
- EUMEDIC; podjetje za promet z zdravilnimi in kozmetičnimi pripomočki,
- EKOS, d.o.o.; podjetje za opravljanje intelektualnih storitev,
- INSTALL – JORDAN; trgovina, gostinstvo, turizem, gradbeništvo,
- gostilna in gradbeništvo,
- avtomehanika in trgovina,
- FS, d.o.o.; prevozi, storitve, trgovina,
- TAJER, d.o.o.; trgovina, proizvodnja in storitve,
- KO & MA, d.o.o.; podjetje za trgovino, gostinstvo in storitve,
- svečarstvo in medicinarstvo,
- splošno kleparstvo,
- cvetličarstvo,
- izdelki umetne obrti,
- INTER-M, d.o.o.; storitve in gostinstvo,
- SETR d.o.o.; servis in trgovina.

3.3.4.1.1 TRGOVINA

V občini ni specializirane trgovske ponudbe: tekstil, stanovanjska oprema ipd. Prav tako Občina nima zadostne ponudbe gostinstva, ki bi morala enako biti kot trgovina vsaj deloma specializirana. Statistično gledano, je gostinskih lokalov za lokalno prebivalstvo premalo, dejstvo pa je, da tudi obstoječi delujejo slabo zaradi premajhnega obiska. V tej analizi zato ne gre za statistično dokazovanje potreb, temveč za praktično možnost zadovoljitve osnovnih potreb turista, ki bi šel na izlet npr. v zahodno Suho Krajino ter bi želel počivati v Ratju. Tudi storitvene obrti je na območju malo in nima večjega gospodarskega pomena. Manjkajo obrtniki gradbeništva, mehanike in elektromehanike za kmetijske in gospodinske stroje, mehanike za popravila avtomobilov in drugih motornih vozil, krojačev in šivilj, čevljarjev, kovačev in ključavničarjev, v Žužemberku pa še: radio in TV mehanika, dimnikarstvo, tapetništvo, vulkanizacija, pletilstvo in krznarstvo, urarstvo, kemično čiščenje.

3.3.4.2 KVARTARNE DEJAVNOSTI

Glej: Priloga 9.

Opremljenost naselij s storitvenimi dejavnostmi **kvartarnega** sektorja - stanje november 1999¹¹.

Dolnji Ajdovec

- osnovna šola,
- sedež župnije.

Dvor

- galerija,
- pošta.

Hinje

- sedež župnije,
- pošta.

¹¹ Podatki, ki sta jih posredovali Območna obrtna zbornica Novo mesto – seznam obratov, datum: 08.12.1999 in Agencija Republike Slovenije za plačilni promet Podružnica Novo mesto, odsek: statistika in informacije – seznam pravnih oseb, datum: leto 1998; so dopolnjeni s podatki iz popisa 1991.

Prevole

- osnovna šola.

Šmihel pri Žužemberku

- osnovna šola,
- sedež župnije.

Žužemberk

- OŠ Žužemberk,
- sedež župnije,
- pošta,
- banka.

3.3.4.3 MOŽNOSTI RAZVOJA TERCIARNEGA IN KVARTARNEGA SEKTORJA OB POGOJU OHRANJANJA VSAJ NARAVNE RASTI PREBIVALSTVA¹²

Demografske projekcije za Suho krajino niso ugodne. Gravitacijska območja Žužemberk in Dvor zagotavljata le enostavno reprodukcijo prebivalstva.

Izboljševanje pogojev življenja prebivalstva Suhe krajine je torej nujno, da na se gravitacijskih območjih, ki še zmoreta enostavno reprodukcijo, zajezi odseljevanje in s tem ohrani obstoječe število prebivalstva. Ostala demografsko ogrožena območja se lahko ponovno reaktivira, če bodo pogoji življenja takšni, da bodo zaustavili negativne trende migracij prebivalstva in ustvarili boljšo starostno strukturo, ki bo sposobna doseči večje število natalitete kot mortalitete.

Naslednja analiza prikazuje nekatere razvojne možnosti v storitveni obrti.

Tabela: Osnovne potrebe po dejavnostih storitvene obrti – po bivših KS, leto

Obrtne stroke	Žužemberk	Dvor	Hinje	SKUPAJ
OBRTNE STORITVE				
Avtomehanika	2	1	0,5	3,5
Avtoklep., ličarstvo	1,5	1	0,5	3
Avtoelektričarstvo	1	0,5		1,5
Popravilo kmet.strojev	1	0,5	0,5	2
Vulkanizacija	1	0,5		1,5
Finomehanika	0,5			0,5
RTV mehanika	1			1
Elektromehanika	2	1	0,5	3,5
Urarstvo	0,5			0,5
Tapetništvo	1			1
Krojaštvo	2	1	0,5	3,5
Šiviljstvo	3	2	1	6
Čevljarstvo		1	0,5	1,5
Kovaštvo	1		0,5	1,5
Ključavničarstvo	1	1	0,5	2,5
Servis gosp.aparatov	1	1	0,5	2,5

¹² Vir je Ana Murn

Dimnikarstvo	1	1	0,5	2,5
OSEBNE STORITVE				
Frizerstvo			0,5	0,5
Foto	1			1
Kemično čiščenje	1			1
GRADBENIŠTVO				
zidarstvo, fasader	5	3	2	10
tesarstvo, krovstvo	2	1	1	4
pleskarstvo	2	1	0,5	3,5
pečarstvo	2	1	0,5	3,5
inštalterstvo	3	2	1	6
gradbena mehaniz.	1	1	0,5	2,5
PROMET				
prevoz tovora	1		1	2
prevoz ljudi	1	0,5	0,5	2
SKUPAJ	37,5	20	12	69,5

V dejavnosti storitvene obrti bi se po prikazanih podatkih lahko zaposlilo okoli 70 prebivalcev Suhe krajine kot samostojni podjetniki ali obrtniki ali pa opravljali dejavnost storitvene obrti kot dopolnilno dejavnost primarni kmetijski proizvodnji.

3.3.5 ŠPORT IN REKREACIJA

Glej: Priloga 6.

3.3.5.1 TENIS

- Turistična kmetija Na gričku, Boris Novak, Sadinja vas 7, 8361 Dvor.

3.3.5.2 KOLESARJENJE

- Turistično društvo Suha krajina, Grajski trg 33, 8360 Žužemberk.

3.3.5.3 JAHANJE IN VOŽNJA Z ZAPRAVLJIVČKOM

- Kmečki turizem Pod gradom Pucelj, Breg 33, 8360 Žužemberk,
- Turistična kmetija Koren-Škoda, Dolga vas 5, 8360 Žužemberk,
- Družina Bradač, Trebča vas 2, 8361 Dvor.

3.3.5.4 ČOLNARJENJE: KAJAK, KANU, RAFT

- Kajak raft klub Žužemberk, Emil Glavič, Prapreče 1a, 8360 Žužemberk.

3.3.5.5 ODBOJKA NA MIVKI

- Odbojkarški klub Žužemberk, Bojan Brulec, Jurčičeva 47 in Dare Pucelj, Trške njive, 8360 Žužemberk.

3.3.5.6 KOPALIŠČE NA REKI KRKI

- Loka v Žužemberku in Loka v Stavči vasi.

3.3.5.7 LOKOSTRELSTVO

- Lokostrelski klub Novo mesto, Martin Fabjan, Malo Lipje, 8360 Žužemberk.

3.3.5.8 PLANINARSTVO

- Planinsko društvo Novo mesto, Sekcija Dvor, Andrej Murn, Dvor 3a, 8361 Dvor.

3.3.5.9 POHODNIŠTVO

- Turistično društvo Suha krajina, Grajski trg 33, 8360 Žužemberk.

3.3.5.10 LOV IN RIBOLOV

- Lovska družina Lazina,
- Lovska družina Plešivica: Anton Konda, Grajski trg 29, 8360 Žužemberk,
- Ribiško društvo Novo mesto,
 - Ribolovne dovolilnice:
 - M-KZ Suha krajina, gostilna Pod lipo, Grajski trg 4, 8360 Žužemberk, Turistična kmetija Koren-Škoda, Dolga vas 5, 8360 Žužemberk; Turistična kmetija Na gričku, Boris Novak, Sadinja vas 7, 8361 Dvor, (le za muharjenje); M-KZ Suha krajina, bife Dvor, 8361 Dvor.

3.3.6 PRIREDITVE

Glej: Priloga 7.

3.4 ŠTEVILO PREBIVALCEV

Glej: Priloga 10.

3.4.1 DOSEDANJI IN BODOČI DEMOGRAFSKI TRENDI

V prvem tisočletju pred našim štetjem je bila Dolenjska najgosteje naseljena slovenska pokrajina, o čemer pričajo pogostna arheološka območja.

Devetnajsto stoletje je bilo za Suho krajino čas gospodarskega razcveta in naraščanja prebivalstva. Takrat je na ozemlju današnje žužemberške občine živelo preko 7000 ljudi. Po podatkih iz Franciscejskega katastra je bilo takrat obdelovanih tudi največ kmetijskih površin.

Dvajseto stoletje je čas izseljevanja in upada prebivalstva. Med II. svetovno vojno je bilo prebivalstvo močno prizadeto, kar je še pospešilo izseljevanje po vojni. Zaposlovanje v oddaljenih zaposlitvenih središčih Ljubljani, Grosupljem, Ivančni Gorici, Trebnjem, Novem mestu, je pogojevalo oblikovanje socialno stabilnega delavsko kmečkega sloja prebivalstva.

Število prebivalcev se je v približno 100 letih, od leta 1869 leta do 1961, zmanjšalo za četrtno. Najmanj prebivalcev se je izselilo iz območja občine, ki geografsko sodi v vzhodno Suho krajino, število prebivalcev se ni bistveno spremenilo, za tretjino pa se je zmanjšalo število prebivalcev v zahodni Suhi krajini.

V tridesetih letih od leta 1961 do leta 91 se je v vzhodni, še bolj pa v zahodni Suhi krajini število prebivalstva še naprej zmanjševalo, v naseljih, ki geografsko sodijo v dolino reke Krke pa ni opaziti bistvenih premikov.

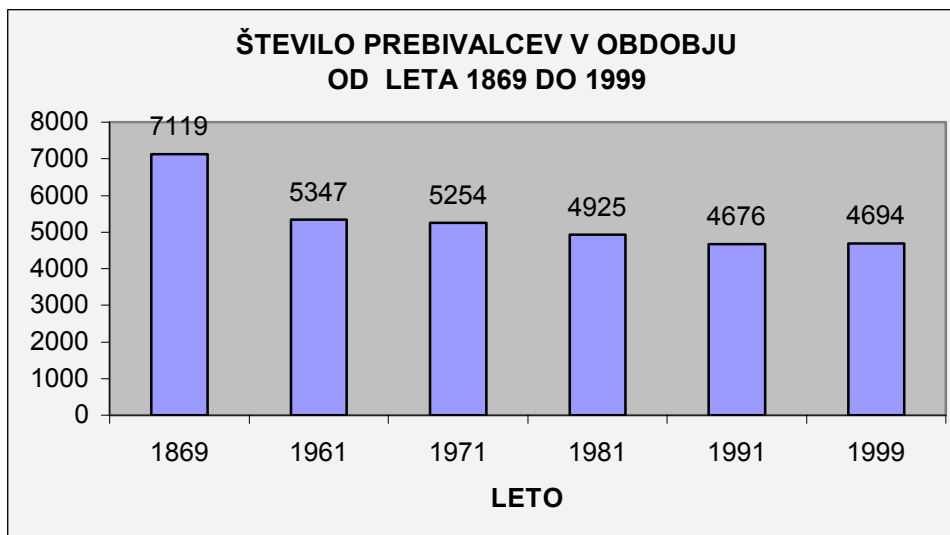
V celoti je Suha krajina depopulacijsko in demografsko ogroženo območje, vendar so med posameznimi ožjimi območji upoštevanja vredne razlike in pogoji.

Tabela 1: Število in rast prebivalcev v zadnjih 130ih letih po naseljih:

Ime Naselja	Število prebivalcev po letih						Rast prebivalstva v %		
	1869	1961	1971	1981	1991	1999	1869-1961	1961-1991	1991-1999
1 Boršt pri Dvoru	14	27	16	28	21	21	93	-22	0
2 Brezova Reber pri Dvoru	93	69	75	55	56	50	-26	-19	-11
3 Budganja Vas	190	115	139	117	102	100	-39	-11	-2
4 Dešeča Vas	126	101	93	90	81	87	-20	-20	7
5 Dolnji Ajdovec	78	79	71	50	70	66	1	-11	-6
6 Dolnji Kot	57	60	47	44	39	45	5	-35	15
7 Dolnji Križ	62	41	39	27	22	22	-34	-46	0
8 Drašča Vas	142	110	112	108	81	90	-22	-26	11
9 Dvor	367	197	209	270	345	379	54	75	10
10 Gornji Ajdovec	72	72	59	59	42	39	0	-42	-7
11 Gornji Kot	32	28	33	35	39	49	-12	39	26
12 Gornji Križ	81	67	54	51	61	45	-17	-9	-26
13 Gradenc	187	123	93	75	65	61	-34	-47	6
14 Hinje	276	160	136	107	80	80	-42	-50	0
15 Hrib pri Hinjah	50	43	32	31	35	23	-14	-19	-34
16 Jama pri Dvoru	121	150	142	114	103	101	24	-31	-2
17 Klečet	188	160	174	158	145	136	-15	-9	-6
18 Klopce	16	11	11	9	7	6	-31	-36	-14
19 Lašče	52	76	69	70	58	70	46	-23	20
20 Lazina	57	46	31	30	32	27	-19	-30	-16
21 Lopata	221	129	133	104	94	92	-42	-27	-2
22 Mačkovec pri Dvoru	113	88	93	99	104	107	-22	18	3
23 Mali Lipovec	70	81	53	38	39	12	16	-52	-69
24 Malo Lipje	68	75	62	45	38	33	10	-49	-13
25 Pleš	67	36	36	31	31	26	-46	-14	-16
26 Plešivica	62	33	33	37	26	23	-47	-21	-11
27 Podgozd	101	104	86	83	77	89	3	-26	16
28 Podlipa	119	89	61	49	53	45	-25	-40	-15
29 Poljane pri Žužemberku	31	25	28	24	27	27	-19	8	0
30 Prapreče	99	71	77	81	84	79	-28	18	-6
31 Prevole	203	152	145	139	107	99	-25	-30	-7
32 Ratje	233	153	111	78	50	51	-34	-67	2
33 Reber	180	154	158	125	114	110	-14	-26	-3
34 Sadinja Vas pri Dvoru	189	165	166	137	162	164	-13	-2	1

35 Sela pri Ajdovcu	44	42	34	25	13	11	-4	-69	15
36 Sela pri Hinjah	96	84	70	55	54	47	-12	-36	-13
37 Srednji Lipovec	121	110	109	101	91	80	-9	-17	-12
38 Stavča Vas	179	135	140	132	118	110	-24	-13	-7
39 Šmihel pri Žužemberku	160	149	148	140	125	113	-7	-16	-10
40 Trebča Vas	127	99	77	104	85	89	-22	-14	5
41 Veliki Lipovec	178	117	132	115	115	111	-34	-2	-3
42 Veliko Lipje	127	92	75	68	58	48	-27	-37	-17
43 Vinkov Vrh	72	57	60	59	46	41	-21	-19	-11
44 Visejec	201	144	149	113	103	105	-28	-28	2
45 Vrh pri Hinjah	79	57	61	57	52	48	-27	-9	-8
46 Vrh pri Križu	69	77	66	64	54	54	12	-30	0
47 Vrhovo pri Žužemberku	48	32	27	29	26	28	-33	-19	8
48 Zafara	117	57	45	39	28	39	-51	-51	39
49 Zalisec	87	54	52	49	54	47	-38	0	-13
50 Žužemberk	1049	704	884	946	991	1101	-33	41	11
51 Žvirče	348	247	248	231	173	168	-29	-30	-3
SKUPAJ :	7119	5347	5254	4925	4676	4694	-25	-13	0

Graf 1: Število prebivalcev v zadnjih 130-ih letih za Občino Žužemberk

Danes spada Suha krajina med najredkeje naseljene pokrajine v Sloveniji in je označena kot demografsko ogroženo območje. V zadnjih letih od popisa leta 91 do danes je še opaziti upadanje števila prebivalcev, najbolj v vzhodni Suhi krajini, deloma v zahodni, v dolini reke Krke pa je število prebivalcev že začelo naraščati.

Prevladuje avtohtono prebivalstvo, ki ga je več kot dve tretjini. Največ priseljenega prebivalstva je v Žužemberku in sicer več kot polovico.

V vzhodni Suhi krajini je 14 naselij, v katerih je v 225 gospodinjstvih 713 prebivalcev.

V dolini reke Krke je 20 naselij, v katerih je v 884 gospodinjstvih 2974 prebivalcev.

V zahodni Suhi krajini je 17 naselij, v katerih je v 333 gospodinjstvih 1007 prebivalcev.

Tabela 2: Število prebivalcev iz uradnih evidenc, ki jih vodi UE Novo mesto na dan 12.10.1999.

	Ime naselja	št. gospodinjstev	št. prebivalcev
1	Boršt pri Dvoru	7	21
2	Brezova Reber pri Dvoru	16	50
3	Budganja Vas	32	100
4	Dešeča Vas	24	87
5	Dolnji Ajdovec	18	66
6	Dolnji Kot	12	45
7	Dolnji Križ	8	22
8	Drašča Vas	27	90
9	Dvor	105	379
10	Gornji Ajdovec	11	39
11	Gornji Kot	15	49
12	Gornji Križ	13	45
13	Gradenc	17	61
14	Hinje	32	80
15	Hrib pri Hinjah	7	23
16	Jama pri Dvoru	34	101
17	Klečet	42	136
18	Klopce	1	6
19	Lašče	21	70
20	Lazina	11	27
21	Lopata	27	92
22	Mačkovec pri Dvoru	27	107
23	Mali Lipovec	13	12
24	Malo Lipje	14	33
25	Pleš	9	26
26	Plešivica	6	23
27	Podgozd	30	89
28	Podlipa	13	45
29	Poljane pri Žužemberku	9	27
30	Prapreče	22	79
31	Prevole	28	99
32	Ratje	22	51
33	Reber	33	110

34	Sadinja Vas pri Dvoru	47	164
35	Sela pri Ajdovcu	4	11
36	Sela pri Hinjah	16	47
37	Srednji Lipovec	28	80
38	Stavča Vas	36	110
39	Šmihel pri Žužemberku	41	113
40	Trebča Vas	25	89
41	Veliki Lipovec	29	111
42	Veliko Lipje	17	48
43	Vinkov Vrh	15	41
44	Visejec	31	105
45	Vrh pri Hinjah	13	48
46	Vrh pri Križu	16	54
47	Vrhovo pri Žužemberku	8	28
48	Zafara	15	39
49	Zalisec	16	47
50	Žužemberk	318	1101
51	Žvirče	61	168
	Skupaj	1442	4694

3.5 IZOBRAZBENA STRUKTURA IN AKTIVNOST PREBIVALSTVA

3.5.1 IZOBRAZBENA STRUKTURA

Eden med pomembnejšimi kazalniki razvojnega potenciala območja je tudi izobrazbena struktura prebivalstva. Območje, ki ima večje število prebivalstva višjih izobrazbenih struktur, ima tudi več potencialnih možnosti razvoja.

Izobrazbena struktura prebivalstva Suhe krajine je bila leta 1991 naslednja:

Stopnja izobrazbe:

- brez izobrazbe 1,6 %
- nepopolna OŠ 50,9 %
- osnovna šola 29,6 %
- srednja šola 16,5 %
- višja šola 0,7 %
- visoka šola 0,4 %

3.5.2 AKTIVNOST PREBIVALSTVA OBČINE¹³

V nadaljevanju je grafično in tabelarično prikazana zaposlenost prebivalstva občine, število vseh zaposlenih oseb, ki opisuje strukturo kadrovskega potenciala občine. Upoštevani so statistično določeni sektorji dejavnosti: primarna, sekundarna, terciarna in kvartarna.

Tabela 3: Zaposlenost prebivalcev po sektorjih - popis 1991- število in struktura

Ime Naselja	primar.	delež	sekund	delež	terciar.	delež	kvarta.	delež	skupaj
1 Boršt Pri Dvoru	3	30	6	60	1	10	0	0	10
2 Brezova Reber pri Dvoru	15	65	6	26	1	4	1	4	23
3 Budganja Vas	25	47	22	42	3	6	3	6	53
4 Dešeča Vas	11	28	22	56	3	8	3	8	39
5 Doljnji Ajdovec	12	43	10	36	1	4	5	18	28
6 Dolnji Kot	7	35	10	50	2	10	1	5	20
7 Dolnji Križ	7	47	6	40	1	7	1	7	15
8 Drašča Vas	13	27	14	29	3	6	18	38	48
9 Dvor	21	13	89	55	28	17	25	15	163
10 Gornji Ajdovec	8	47	7	41	0	0	2	12	17
11 Gornji Kot	9	41	9	41	3	14	1	5	22
12 Gornji Križ	8	36	12	55	1	5	1	5	22
13 Gradenc	15	44	17	50	2	6	0	0	34
14 Hinje	15	44	9	26	6	18	4	12	34
15 Hrib pri Hinjah	0	0	1	9	6	55	4	36	11
16 Jama pri Dvoru	15	26	29	50	11	19	3	5	58
17 Klečet	14	20	29	41	6	9	21	30	70
18 Klopce	2	67	1	33	0	0	0	0	3
19 Lašče	9	28	15	47	6	19	2	6	32
20 Lazina	1	11	3	33	3	33	2	22	9
21 Lopata	27	57	15	32	3	6	2	4	47
22 Mačkovec pri Dvoru	14	22	38	59	8	13	4	6	64
23 Mali Lipovec	11	52	7	33	2	10	1	5	21
24 Malo Lipje	12	60	8	40	0	0	0	0	20
25 Pleš	7	47	6	40	0	0	5	33	15
26 Plešivica	8	53	3	20	0	0	4	27	15
27 Podgozd	15	34	26	59	0	0	3	7	44
28 Podlipa	9	39	12	52	1	4	1	4	23
29 Poljane pri Žužemberku	2	15	8	62	0	0	3	23	13
30 Prapreče	11	24	26	58	3	7	5	11	45
31 Prevole	17	32	20	38	5	9	11	21	53
32 Ratje	21	70	2	7	0	0	7	23	30

¹³ Krajevni leksikon Slovenije. DZS. Ljubljana, 1995.

33 Reber	20	34	30	52	6	10	2	3	58
34 Sadinja vas pri Dvoru	28	33	38	45	16	19	3	4	85
35 Sela pri Ajdovcu	5	63	1	13	1	13	1	13	8
36 Sela pri Hinjah	18	58	9	29	3	10	1	3	31
37 Srednji Lipovec	33	61	17	31	0	0	4	7	54
38 Stavča vas	10	19	35	66	4	8	4	8	53
39 Šmihel pri Žužemberku	24	32	32	42	4	5	16	21	76
40 Trebča vas	20	43	18	39	4	9	4	9	46
41 Veliki Lipovec	42	57	26	35	5	7	1	1	74
42 Veliko Lipje	15	48	16	52	0	0	0	0	31
43 Vinkov Vrh	12	41	15	52	1	3	1	3	29
44 Visejec	17	34	20	40	6	12	7	14	50
45 Vrh pri Hinjah	17	71	5	21	1	4	1	4	24
46 Vrh pri Križu	13	50	10	38	1	4	2	8	26
47 Vrhovo pri Žužemberku	5	56	2	22	1	11	1	11	9
48 Zafara	4	33	7	58	1	8	0	0	12
49 Zalisec	9	27	18	55	5	15	1	3	33
50 Žužemberk	47	10	274	58	65	14	89	19	475
51 Žvirče	33	42	29	37	14	18	3	4	79
SKUPAJ :	736	31	1090	46	247	10	284	12	2354

Tabela 4: Zaposlene osebe v podjetjih in drugih organizacijah po stopnji strokovne izobrazbe, občini dela in dejavnosti¹⁴ (od leta 1999 so vključeni tudi udeleženci javnih del)

	Skupaj	Stopnja strokovne izobrazbe										
		Visoka			Višja	Srednja	Nižja	VKV	KV	PKV	NKV	Neznano
Občina dela = Žužemberk	Doktorji	Magistri	Ostali									
SKUPAJ	506	-	4	31	30	136	1	3	163	16	122	-
M	178	-	1	13	10	50	-	2	56	6	40	-
Ž	328	-	3	18	20	86	1	1	107	10	82	-
Predelovalne dejavnosti	219	-	2	12	8	45	-	-	58	2	92	-
M	117	-	1	11	5	31	-	-	40	2	27	-
Ž	102	-	1	1	3	14	-	-	18	-	65	-
Pro.izd.iz gume in plastičnih	22	-	-	1	1	3	-	-	7	1	9	-
M	13	-	-	1	-	3	-	-	4	1	4	-
Ž	9	-	-	-	1	-	-	-	3	-	5	-

¹⁴ Vir: Statistični register delovno aktivnega prebivalstva. Opomba: od 1999 so vključeni tudi udeleženci javnih del.

Pošta in telekomunikacije	10	-	-	-	-	6	-	-	3	-	1	-
M	6	-	-	-	-	3	-	-	2	-	1	-
Ž	4	-	-	-	-	3	-	-	1	-	-	-
Finančno posredništvo	3	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	3	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Javna uprava, obramba, socialno	9	-	-	-	-	3	-	-	-	-	6	-
M	8	-	-	-	-	2	-	-	-	-	6	-
Ž	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Izobraževanje	90	-	1	10	17	36	1	-	11	10	4	-
M	9	-	-	1	3	3	-	-	1	1	-	-
Ž	81	-	1	9	14	33	1	-	10	9	4	-

Tabela 5: Zaposlene osebe v podjetjih in drugih organizacijah po občini stalnega prebivališča, dejavnosti in stopnji strokovne izobrazbe

Občina stalnega prebivališča	Skupaj	Stopnja strokovne izobrazbe										
		Doktorji	Magistri	Ostali	Višja	Srednja	Nižja	VKV	KV	PKV	NKV	Neznano
SKUPAJ	1268	-	1	39	59	276	4	12	433	44	396	4
M	699	-	-	21	24	116	2	9	259	24	242	2
Ž	569	-	1	18	35	160	2	3	174	20	154	2
Kmetijstvo,lov,gozdar.	36	-	-	-	2	8	-	-	21	2	3	-
M	29	-	-	-	1	6	-	-	18	2	2	-
Ž	7	-	-	-	1	2	-	-	3	-	1	-
Kmetijstvo,lov,stor.	15	-	-	-	2	6	-	-	6	-	1	-
M	8	-	-	-	1	4	-	-	3	-	-	-
Ž	7	-	-	-	1	2	-	-	3	-	1	-
Gozdarstvo,stor.	21	-	-	-	-	2	-	-	15	2	2	-
M	21	-	-	-	-	2	-	-	15	2	2	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ribištvo	5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-
M	4	-	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Predel. in proizvodne dejavnosti	564	-	-	10	16	58	1	6	171	22	280	-
M	361	-	-	8	11	34	1	6	118	14	169	-
Ž	203	-	-	2	5	24	-	-	53	8	111	-
Pro.hrane,pijač,tobačnih izd.	13	-	-	2	-	1	-	-	2	3	5	-
M	9	-	-	1	-	-	-	-	-	3	5	-
Ž	4	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-	-
Pro.tekstilij;tekstilnih,krzn	30	-	-	-	-	1	-	-	16	4	9	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	30	-	-	-	-	1	-	-	16	4	9	-
Pro.usnja,usnjenih izd.	4	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	4	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	-
Obdelava in predelava lesa	13	-	-	-	1	1	-	-	3	-	8	-
M	8	-	-	-	-	1	-	-	2	-	5	-
Ž	5	-	-	-	1	-	-	-	1	-	3	-
Založništvo,tiskarstvo	4	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1	-
M	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Ž	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-

Pro.kemikalij,kemičnih izd.,u	13	-	-	2	1	1	-	-	8	1	-	-
M	6	-	-	2	-	-	-	-	4	-	-	-
Ž	7	-	-	-	1	1	-	-	4	1	-	-
Pro.izd.iz gume in plastičnih	16	-	-	1	1	-	-	-	5	1	8	-
M	9	-	-	1	1	-	-	-	2	1	4	-
Ž	7	-	-	-	-	-	-	-	3	-	4	-
Pro.dr.nekovinskih mineralnih	29	-	-	1	1	4	-	-	7	1	15	-
M	17	-	-	1	-	3	-	-	4	1	8	-
Ž	12	-	-	-	1	1	-	-	3	-	7	-
Pro.kovin in kovinskih izd.	67	-	-	-	1	4	1	5	17	2	37	-
M	61	-	-	-	1	3	1	5	16	2	33	-
Ž	6	-	-	-	-	1	-	-	1	-	4	-
Pro.strojev in naprav	55	-	-	2	3	10	-	1	27	1	11	-
M	49	-	-	1	3	8	-	1	26	1	9	-
Ž	6	-	-	1	-	2	-	-	1	-	2	-
Pro.električne,optične opreme	103	-	-	-	2	16	-	-	27	1	57	-
M	39	-	-	-	2	7	-	-	15	1	14	-
Ž	64	-	-	-	-	9	-	-	12	-	43	-
Pro.vozil in plovil	92	-	-	1	5	11	-	-	36	5	34	-
M	78	-	-	1	3	8	-	-	32	5	29	-
Ž	14	-	-	-	2	3	-	-	4	-	5	-
Pro.pohištva,dr.predelovalne	123	-	-	1	1	8	-	-	19	2	92	-
M	81	-	-	1	1	4	-	-	15	-	60	-
Ž	42	-	-	-	-	4	-	-	4	2	32	-
Reciklaža	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
M	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oskrba z elektriko,plinom,vod	9	-	-	-	-	-	-	1	7	-	1	-
M	9	-	-	-	-	-	-	1	7	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oskrba z el.,plinom,paro,topl	8	-	-	-	-	-	-	1	6	-	1	-
M	8	-	-	-	-	-	-	1	6	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zbiranje,čiščenje,distribucij	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
M	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gradbeništvo	64	-	-	1	1	13	-	1	30	-	17	1
M	58	-	-	1	1	10	-	-	28	-	17	1

Ž	6	-	-	-	-	3	-	1	2	-	-	-
Trgovina;popravila mot.vozil	180	-	-	1	4	47	1	4	102	2	19	-
M	51	-	-	1	1	16	-	2	22	1	8	-
Ž	129	-	-	-	3	31	1	2	80	1	11	-
Poprav.,trg.z mot.vozili,gori	12	-	-	-	-	3	-	-	8	-	1	-
M	12	-	-	-	-	3	-	-	8	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Posredništvo,trg.na debelo,br	36	-	-	1	2	17	-	2	10	1	3	-
M	19	-	-	1	1	7	-	1	5	1	3	-
Ž	17	-	-	-	1	10	-	1	5	-	-	-
Trg.na drobno brez mot.vozil;	132	-	-	-	2	27	1	2	84	1	15	-
M	20	-	-	-	-	6	-	1	9	-	4	-
Ž	112	-	-	-	2	21	1	1	75	1	11	-
Gostinstvo	12	-	-	1	-	3	-	-	5	1	2	-
M	5	-	-	-	-	1	-	-	1	1	2	-
Ž	7	-	-	1	-	2	-	-	4	-	-	-
Promet,skladiščenje,zvez e	71	-	-	-	1	13	-	-	44	1	12	-
M	56	-	-	-	1	8	-	-	38	1	8	-
Ž	15	-	-	-	-	5	-	-	6	-	4	-
Kopenski promet,cevovodni tra	51	-	-	-	-	6	-	-	37	1	7	-
M	43	-	-	-	-	5	-	-	33	1	4	-
Ž	8	-	-	-	-	1	-	-	4	-	3	-
Pomožne prometne dej.,turisti	6	-	-	-	-	1	-	-	2	-	3	-
M	6	-	-	-	-	1	-	-	2	-	3	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pošta in telekomunikacije	14	-	-	-	1	6	-	-	5	-	2	-
M	7	-	-	-	1	2	-	-	3	-	1	-
Ž	7	-	-	-	-	4	-	-	2	-	1	-
Finančno posredništvo	18	-	-	1	2	13	-	-	2	-	-	-
M	2	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Ž	16	-	-	1	2	12	-	-	1	-	-	-
Nepremičnine,najem,posl ovne s	49	-	-	6	3	12	1	-	10	4	13	-
M	31	-	-	2	2	6	1	-	9	4	7	-
Ž	18	-	-	4	1	6	-	-	1	-	6	-
Poslovanje z nepremičninami	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-
M	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Ž	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-

Obdelava podatkov,s tem povez	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
M	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Raziskovanje in razvoj	8	-	-	3	1	3	-	-	1	-	-	-
M	2	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Ž	6	-	-	3	-	2	-	-	1	-	-	-
Druge poslovne dej.	37	-	-	2	2	7	1	-	9	4	12	-
M	27	-	-	1	1	5	1	-	9	4	6	-
Ž	10	-	-	1	1	2	-	-	-	-	6	-
Izobraževanje	90	-	1	13	14	31	1	-	15	10	5	-
M	14	-	-	6	3	1	-	-	3	1	-	-
Ž	76	-	1	7	11	30	1	-	12	9	5	-
Zdravstvo,socialno varstvo	105	-	-	4	11	41	-	-	18	1	28	2
M	34	-	-	2	-	8	-	-	9	-	15	-
Ž	71	-	-	2	11	33	-	-	9	1	13	2
Dr.javne,skupne in osebne sto	9	-	-	-	-	3	-	-	2	-	4	-
M	8	-	-	-	-	3	-	-	1	-	4	-
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Dej.javne higijene	5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-
M	5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rekreacijske,kulturne,šport ne	3	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-
M	3	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dr.storitvene dej.	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

Založništvo,tiskarstvo	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
M	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro.kemikalij,kemičnih izd.,u	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Pro.kemikalij,kemičnih izd.,u	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Pro.dr.nekovinskih mineralnih	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
M	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro.dr.nekovinskih mineralnih	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
M	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro.kovin in kovinskih izd.	22	-	-	-	-	1	-	-	14	-	6	1
M	19	-	-	-	-	1	-	-	12	-	5	1
Ž	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-
Pro.kovinskih izd.brez stroje	22	-	-	-	-	1	-	-	14	-	6	1
M	19	-	-	-	-	1	-	-	12	-	5	1
Ž	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-
Pro.strojev in naprav	4	-	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-
M	4	-	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro.strojev in naprav	4	-	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-
M	4	-	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pro.pohištva,dr.pred.dej.,r ec	41	-	-	-	-	1	-	-	22	6	12	-
M	31	-	-	-	-	1	-	-	19	4	7	-
Ž	10	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5	-
Pro.pohištva,dr.predeloval ne	41	-	-	-	-	1	-	-	22	6	12	-
M	31	-	-	-	-	1	-	-	19	4	7	-
Ž	10	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5	-
Gradbeništvo	32	-	-	-	-	4	-	-	13	1	12	2
M	31	-	-	-	-	3	-	-	13	1	12	2
Ž	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Gradbeništvo	32	-	-	-	-	4	-	-	13	1	12	2
M	31	-	-	-	-	3	-	-	13	1	12	2

Ž	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Trgovina;popravila mot.vozil	39	-	-	-	-	6	-	-	30	-	1	2
M	26	-	-	-	-	3	-	-	20	-	1	2
Ž	13	-	-	-	-	3	-	-	10	-	-	-
Poprav.,trg.z mot.vozili,gori	13	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-	2
M	12	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	2
Ž	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Posredništvo,trg.na debelo,br	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-
M	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trg.na drobno brez mot.vozil;	22	-	-	-	-	5	-	-	17	-	-	-
M	10	-	-	-	-	2	-	-	8	-	-	-
Ž	12	-	-	-	-	3	-	-	9	-	-	-
Gostinstvo	36	-	-	-	-	3	-	-	24	2	5	2
M	13	-	-	-	-	-	-	-	8	1	4	-
Ž	23	-	-	-	-	3	-	-	16	1	1	2
Gostinstvo	36	-	-	-	-	3	-	-	24	2	5	2
M	13	-	-	-	-	-	-	-	8	1	4	-
Ž	23	-	-	-	-	3	-	-	16	1	1	2
Promet,skladiščenje,zveze	42	-	-	-	-	6	-	-	28	2	3	3
M	40	-	-	-	-	5	-	-	27	2	3	3
Ž	2	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Kopenski promet,cevovodni tra	42	-	-	-	-	6	-	-	28	2	3	3
M	40	-	-	-	-	5	-	-	27	2	3	3
Ž	2	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Nepremičnine,najem,poslo vne s	12	-	-	-	2	8	-	-	1	-	1	-
M	5	-	-	-	1	2	-	-	1	-	1	-
Ž	7	-	-	-	1	6	-	-	-	-	-	-
Obdelava podatkov,s tem povez	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
M	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Druge poslovne dej.	11	-	-	-	2	7	-	-	1	-	1	-
M	4	-	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-
Ž	7	-	-	-	1	6	-	-	-	-	-	-
Izobraževanje	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
M	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Izobraževanje	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-

M	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dr.javne,skupne in osebne sto	17	-	-	5	-	1	-	-	9	-	1	1
M	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	12	-	-	-	-	1	-	-	9	-	1	1
Dej.združenj,organizacij	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-
M	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dr.storitvene dej.	12	-	-	-	-	1	-	-	9	-	1	1
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	12	-	-	-	-	1	-	-	9	-	1	1
Zasebna gosp.z zaposlenim ose	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-
Zasebna gosp.z zaposlenim ose	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ž	4	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-

3.6 KONFLIKT MED RABAMI

Poleg porabe razpoložljivega zemljišča v prostoru vedno prihaja do soočenja različnih dejavnosti, ki se lahko med seboj dopolnjujejo, se motijo ali ne, ali pa se izključujejo. V tem poglavju je obravnavan predvsem vidik rekreacije, ki je glede na druge dejavnosti zelo "vseprostorska": izvaja se lahko kjerkoli in v zelo različnih okoljih. Gre za reševanje problemov, ki nastanejo ob srečevanju različnih prostorskih zahtev npr. rekreacijskih dejavnosti in drugih rab ter drugih družbeno pomembnih funkcij prostora¹⁵.

Stopnja konflikta rekreacijske dejavnosti z drugimi dejavnostmi v prostoru je odvisna od časa trajanja in predvsem od oblike rekreacije ter tipa rekreacijske skupine. Motnjo lahko pomeni preveč športne opremljenosti, gost promet, onesnaženost, gneča, prizadetost okolja.

Zaradi različnih zahtev so v konfliktu tudi različne rekreacijske dejavnosti: smučar zahteva visoko stopnjo opremljenosti, ljubitelja neokrnjene narave pa preveč "razvita" krajina moti.

3.6.1 GOZD IN GOZDARSTVO

Rekreacijsko zelo privlačni so gozdovi, ki pomenijo prvobitnost. Nudijo mnogo možnosti za izvajanje sonaravnih oblik rekreacije, kot npr. nabiranje sadežev, sprehod, opazovanje narave, lov, plezanje. Poleg konflikta s samo dejavnostjo zaradi erozije tal, plašenja divjadi, uničevanja rastlin in gob ipd., je v zadnjem času pomembno predvsem lastništvo. Oblike rekreacije, za katere je potrebna dodatna športna opremljenost, so manj primerne oziroma neprimerne.

Gozd, odmaknjen od večjih naselij pomeni divjino in hkrati izziv ter občutek nevarnosti, avanture. Primer je Kočevski Rog na južnem robu občine.

¹⁵ Jeršič, M. Sodobni rekreacijski motivi kot dejavnik preobrazbe pokrajine. 1990.

3.6.2 KULTURNA KRAJINA IN KMETIJSTVO

Poleg lastništva je v agrarni krajini v primeru intenzivnega kmetijstva problematična povezava kmetijske dejavnosti z rekreacijo zaradi onesnaževanja voda z umetnimi gnojili in strupi, vonja, neprijaznega videza v primeru velikih farm, možne monotonosti krajine zaradi združevanja zemljišč in izsekavanja živic. V primeru ekstenzivnega kmetijstva kot je to v obravnavanem območju, je kmetijska raba dobrodošla in rekreacijsko zanimiva: v neposrednem smislu npr. vinogradništvo ali v posrednem, ko kmetijska obdelava ustvarja in ohranja pestrejšo krajinsko sliko, razgibanost prostora in slikovito kulturno krajino, ki je še posebej privlačna za določene oblike rekreacije. Rekreacija ne sme ogrozati dejavnosti kmetijstva, na primer zaradi pobiranja pridelkov, uničevanja posevkov, teptanja trave ipd.

3.6.3 URBANIZACIJA IN NASELJA

Za poselitev so med najbolj privlačnimi lokacijami prav tiste, ki so hkrati najbolj ranljive za posege npr. obrežja, kraji z razgledom. To so najdražje lokacije, ki so tudi za rekreacijo najbolj privlačne. Nekatere oblike rekreacije se lahko odvijajo v naselju, za večino rekreacijskih dejavnosti pa je poleg tega, da pozidava zaseda prostor, preveč stavb in predvsem preblizu moteče. Poselitev na za to neprimernih oz. preveč ranljivih lokacijah lahko bistveno prizadene tudi doživljajski potencial prostora, ki bi sicer lahko bil za turizem privlačen. Prav tako je velik problem neustrezno arhitekturno oblikovanje in velikost objektov.

3.6.4 RIBIŠTVO

Pri obravnavi rekreacijskega potenciala vodnih površin je pomembno upoštevanje dejavnosti ribogojništva in ribištva, oboje lahko rekreacijo dopolnjuje, vendar je pri razvijanju nove dejavnosti pomembno upoštevati tudi mnenje in zahteve ribiških družin. Enako bi morala dejavnost ribogojništva, ki zaseda rekreacijsko in urbano najbolj vitalne točke ob vodi (primer Dvor ob Krki) upoštevati tudi druge dejavnosti in svoje območje urediti temu primerno.

Ribištvo kot rekreacijska dejavnost je v Žužemberku razvito na reki Krki. Gre za manj zahteven rekreativni lov, ter za visoki ribolov; na Krko prihajajo ribiči iz cele Evrope. Slednji zahteva tišino in nobenih motenj v okolju, kar je lahko konfliktno s katerokoli dejavnostjo.

3.6.5 LOVSTVO

Lovstvo je v osnovi zagotavljanje ekološkega ravnotežja v gozdu, razširjeno je tudi na lovskogojitveno dejavnost, ter na "športni lov". Lovci so organizirani v družinah, ki vsako leto od Lovske zveze dobijo dovoljenje za odstrel določenega števila določene vrste divjadi. V Občini Žužemberk sta dve družini, ki imata tudi svoje objekte in sicer LD Plešivica, ki pokriva območje na levem bregu reke Krke in LD Lazina za desni breg.

3.6.6 INDUSTRIJA

Rekreacija v bližini industrijskih objektov je na splošno neprivlačna predvsem zaradi onesnaženja oziroma občutka škodljivosti, hrupa in videza industrijske okolice. Pomembni merili sta vidni stik, hrup in bližina industrijskega objekta. Za izvajanje rekreacijske dejavnosti so pomembne predvsem zagotovitve o varnem okolju in dodatna ureditev okolice. Primerno je izvajanje tistih rekreacijskih in športnih aktivnosti, ki jih tehnizirana krajina ne moti preveč oziroma že sama dejavnost zahteva visoko stopnjo opremljenosti. Izvajanje rekreacije v industrijskem območju je možno združiti s "tehno turizmom".

Industrija je v Žužemberku, Dvoru oz. Jami pri Dvoru, Ajdovcu, predvidena je v Hinjah ali Prevolah.

3.6.7 VODNO GOSPODARSTVO IN ENERGETIKA

Dejavnosti se ob upoštevanju varnostnih odredb in ustrezne umestitve v prostor ter ureditve lahko dopolnjujejo. Ureditve, ki se izvajajo zaradi izkoriščanja vodne energije lahko pomenijo v prostoru novo kvaliteto (npr. mlin) in večjo doživljajsko privlačnost. Zato je ob posegih v vodni prostor nujna primerjava z nekaterimi obstoječimi ureditvami in celovita presoja posega z vidika rekreacije in varovanja okolja. Do takih posegov so dejavnosti lahko združljive.

Drugače je ob regulacijah vodotoka, ki naj bi bile za vodno gospodarstvo dobrodošle, pomenijo pa hud poseg v ekosistem, kazijo krajino in s tem manjšajo rekreacijski potencial prostora ob vodi, v vodi pa ga lahko celo povsem izničijo. Enako velja za dejavnost energetike, ki s preusmeritvijo toka vode v cevi, povzroči degradacijo vodotoka ali celo popolno izsušitev in s tem ekološko katastrofo.

3.6.8 PROMET

Nekatere oblike dejavnosti so zaradi dostopnosti nujno združljive z dejavnostjo prometa, vendar slednji postane večkrat moteč, kadar ga je preveč in predvsem kadar je preblizu. Dobra stran prometa in prometnic je poleg širše dostopnosti tudi prva informacija na poti razglednih točk in postaj ob cesti.

Poseben problem je parkiranje npr. ob kopališčih in zagotavljanje parkirnega prostora, predvsem v Žužemberku.

3.6.9 VARSTVO OKOLJA

Rekreacija kot dejavnost na prostem je poleg poselitve, industrije in kmetijstva največji porabnik prostora. Največkrat sega po najbolj cenjenih naravnih prvinah, ki so ekološko in videzno zelo občutljivi: dediščina, voda, vodni rob, jase, gozdni rob, osamelci. Rekreacija brez posebnih ureditev in ob manjši intenzivnosti nima večjega vpliva na okolje, spremembe v prostoru niso trajne. Trajne posledice in hujši vpliv v prostoru povzročajo dodatne ureditve, ki jih pogojuje množičen oddih ali oblika rekreacijske dejavnosti.

Možen je tudi obraten konflikt: narava proti rekreaciji, npr. strah pred divjadjo, medvedom.

Sonaravne oblike rekreacije so lahko v primerjavi z drugimi, manj prilagodljivimi dejavnostmi, možna oblika varovanja prostora. Uveljavlja se na več načinov: zasede naravni prostor, ki bi bil sicer lahko pozidan ali kako drugače spremenjen, nekatere oblike rekreacije so nezdružljive z drugimi rabami, vpliva na ekološko zavest uporabnikov, ki se s prostorom, ki ga uporabljajo, lažje identificirajo in ga imajo za svojega. Varovanje postane tako bolj smiselno tudi zanje.

3.7 DOŽIVLJAJSKI POTENCIAL NASELIJ IN KRAJINE¹⁶

Namen analize doživljajskega potenciala je v nalogi seveda prvenstveno namenjen opredelitvi za turizem pomembnih tržnih potencialov, hkrati pa se na ta način tudi prebivalcem samim odkrije njihova in njihovega prostora lastna vrednost, ki jo lahko s ponosom tržijo. Le na ta način je lahko kakršenkoli trajnostni koncept sploh uresničljiv. Doživljajska zmožnost krajine je ovrednotena v poglavju Poselitev.

¹⁶ Belak, D. Obnova rekreacijskega potenciala ob posegih v vodotoke. 1997.

3.7.1 NARAVNE IN KULTURNE SESTAVINE KRAJINE KOT POTENCIAL

Naravne prvine imajo za rekreacijo različen pomen in sicer¹⁷:

- doživljajska vrednost, ki jo imajo posamezne prvine krajine na vidno-estetske vtise oziroma doživljanje,
- klima ima direkten pomen na telesno ali duševno počutje oz. delovanje človekovega organizma,
- neposredna primernost ali uporabnost prostora za rekreacijske dejavnosti,
- notranja vrednost ali kulturni pomen ter znanstvena in poučno - vzgojna vrednost.

Sama narava je prav posebej pomembna za rekreacijo: bistvenega pomena za rekreacijo je prostorska zgradba krajine, značilnosti krajine, naravne in kulturne. Najbolj množične so tiste oblike rekreacije, ki so vezane na prosto naravo in na možnosti za kopanje.

V času, ko povsem naravnega okolja ni več postajajo vedno bolj zanimiva območja, kjer je stopnja naravne ohranjenosti čim višja. Poleg osnovnega pojma narave in naravne ohranjenosti območij, pa so za rekreacijo in turizem pomembne tudi naravne znamenitosti in raznovrstna dediščina.

V kulturni krajini je za privlačnost pomembna zgradba, ki jo kažejo krajinski vzorci. Pogostna menjava rabe tal in s tem pestrost vzorca prispeva k videzni privlačnosti prostora.

3.7.2 DOŽIVLJANJE NARAVE IN KRAJINE

Človek za kompenzacijo tehnizirani krajini potrebuje naravno okolje, zato je smiselno v nasprotju s komercializacijo krajine in industrializacijo rekreacije, poskrbeti za ohranitev in razvoj prostora za miren počitek¹⁸. Ne gre le za nedotaknjeno naravo, ki je skorajda ni več možno najti, temveč tudi za kulturno krajino, katere raznolikost, posebnosti in lepota označuje sožitje med človekom in naravo.

3.7.2.1 DOŽIVLJANJE PROSTORA

Različne vede opazujejo in opisujejo krajino kot objektivno resničnost, jo razčlenjujejo in raziskujejo, tako pridobljene podatke je možno uporabiti v različne namene¹⁹.

V človekovem osebnem zaznavanju in spoznavanju okolja, prostorskih razporeditvah dejavnosti pa je vedno prisoten simbolizem. Človek je sprva doživljal krajino iracionalno, vanjo je prenašal svoje želje in predstave po drugačnem in boljšem svetu. Njegova občutljivost se je tako razvijala in vednost o njegovem naravnem okolju se je večala. Razen pri neposrednem zadovoljevanju bioloških potreb živi človek v svetu simbolov, tako človeku večina dražljajev, ki delujejo nanj, pomeni nekaj več, kot pa so to v svoji fizični stvarnosti. Simbolično uporabo prostora zasledimo v govoru in jeziku, v verovanjih in običajih, umetnosti in znanosti, v ustroju in uporabi umetnih ter spoznavanju in izkušnji naravnih prostorov. Vas npr. lahko tako pomeni varnost (hrana...). prvobitnost.

Cassirer²⁰ razlikuje tri osnovne prostorske izkušnje:

- organski ali aktivni prostor,
- zaznavni prostor,
- simbolični ali abstraktni prostor.

¹⁷ Jeršič, M. Turistična geografija. 1985.

¹⁸ Kiemstedt, H. Krajinsko planiranje: vsebine in postopki. 1994.

¹⁹ Ogrin, D. Slovenske krajine. 1989.

²⁰ Polič, M. Simbolizem prostora in prostorskih oblik. 1978.

3.7.2.2 POMEN IN VREDNOTENJE DOŽIVLJajsKE ZMOŽNOSTI

"Doživljajski potencial pokrajine pomeni zmožnost neke pokrajine oziroma njenega dela, da pri ljudeh sprošča določena čutna doživetja in odzive. Doživljanje pokrajine je celovit proces ... na doživljanje pokrajine vplivajo tudi osebni in družbeni dejavniki"²¹.

"Doživetje krajine je močno odvisno od razmerja prvin v njej, od načina, kako so med seboj razporejene, od njihove barve, zgradbe ipd., kar vse skupaj ustvarja vtis manjše ali večje skladnosti"²².

- **Sestava krajine** je osnovni dejavnik: za zaznavanje in doživljanje je nujen obstoj razlik, ki vplivajo na čutno doživljanje.
- **Spremenljivost krajine** v času: v enem dnevu, v letnem času, spremembe zaradi človekove dejavnosti.
- **Osebni in družbeni dejavniki** so odvisni od doživljajske sposobnosti, na katero vplivajo vzgoja, izkušnje, izobrazba, interesi, od odnosa posameznika do določene krajine, posebne navezanosti ipd.

Človek v naravi zaznava okolico na različne načine:

- **Vidi** oblike, velikost, barve, kontraste.
- **Sliši** hrup, šumenje, žuborenje, ptičje petje, brnenje.
- **Vonja** duh cvetja, pokošene trave, močvirja, smrad, onesnaženost.
- **Čuti** toploto sonca.

Pri izbiranju prostora v naravi, kjer želi preživeti del prostega časa, upošteva predvsem ta svoja čutila ter izkušnje, pridobljene na ta način. Na izbor počitniškega kraja pa vpliva tudi opremljenost, modernost, zanimivost, informacija, ljudje, avanturizem...

3.7.3 PROSTORSKA PESTROST

Merilo za ocenjevanje doživljajskega potenciala je lahko prostorska pestrost. Pestrost je lastnost sistema - ekosistema, ki izhaja iz njegove raznolikosti, medsebojnih razmerij - kontrastnosti, pogostnosti stanj in od vezi med posameznimi sestavinami - kompleksnost. Pestrost je nujno vezana na razpoznavanost sestavin krajine kot opredeljivih entitet.

Prostorsko pestrost se običajno opredeljuje z dveh vidikov, ki se medsebojno močno prekrivata, predstavljata pa dve ločeni prostorski značilnosti:

- prostorska pestrost kot ekološko pomemben dejavnik - **ekološka pestrost**,
- prostorska pestrost kot dejavnik vidne privlačnosti prostora in opisuje odnos človek - okolje - **krajinska pestrost**.

3.7.3.1 KRAJINSKA PESTROST

Prostorska pestrost kot dejavnik videzne privlačnosti prostora je krajinska vrednost, ki preko vidnega zaznavanja pomembno vpliva na estetsko doživljanje krajine in razkriva tista območja v krajini, ki so tudi ekološko pestra. Pojav prostorske pestrosti nastaja zaradi prisotnosti različnih naravnih prvin ali zaradi različne razporeditve teh prvin. Pri prostorski pestrosti gre za posamezne prostorske prvine in za njihovo medsebojno razmerje v prostoru.

Prostorska pestrost je tem večja, kolikor več prostorskih prvin ali struktur se v njem pojavlja. Pomembno je, da so strukture jasno dojemljive in imajo hkrati višjo stopnjo prostorske identitete, kar povzroča pri opazovalcu občutek gotovosti in ugodja.

²¹ Jeršič, M. Turistična geografija. 1985.

²² Ogrin, D. Slovenske krajine. 1989.

Ta občutek se izgubi, če v prostoru nastopa ena sama struktura: v gozdu pozornost v dojemaniu popusti zaradi ponavljanja iste prvine.

Občutek ugodja in gotovosti se izgubi tudi v primeru, kjer kljub veliki zbirki prvin, opazovalec ne najde zakonitosti razporeditve prvin. V takem okolju se ne more orientirati, zgradba je kaotična in ne več pestra. Občutek povezuje z negativno estetsko izkušnjo, okolje postane nepriljavno.

Krajinska pestrost je predvsem odraz odnosa človek in okolje, ima pomembne zaznavne lastnosti.

Ker je človek - opazovalec bistven v odnosu človek / okolje, lahko opišemo krajinsko pestrost tudi kot videzno privlačnost prostora. Tako je pri posegih v prostor tako v naseljih kot tudi v odprti krajini pomembno merilo vidna izpostavljenost, povezana z merilom in značilnostmi krajine. Objekti naj ne bi rušili merila krajine in estetskih vrednot v krajini. Pomembno dopolnilo naravi so objekti kulturne dediščine in kulturna krajina.

Prostorske prvine so med seboj povezane na različne načine, ki se izražajo v obliki prostorskega reda: členitev, kontrast, ritem, prostorski poudarki, ponavljanje, dominanca.

3.7.3.1.1 MERE KRAJINSKE PESTROSTI

Mera krajinske pestrosti vedno izhaja iz odnosa človek / krajina. Človek nastopa kot opazovalec v prostoru, v katerem se giblje. Dojemanje prostora oziroma percepcija mu zagotavljata občutek ugodja in varnosti. Dojemanje prostora je odvisno od krajine same, od izkušenj opazovalca, spominov, na splošno pomena določenega simbola za posameznika²³.

Mere krajinske pestrosti opisujejo prvine krajine, raziskujejo njihovo pogostnost in razporeditev v prostoru in njihov odnos oziroma medsebojno povezanost.

3.7.3.1.2 SPOZNAVANJE PROSTORA IN IDENTITETA

Skupek lastnosti posameznih prostorskih prvin in razmerja med njimi so značilnosti prostora, kadar prevladuje ena od značilnosti je mogoče iz tega izvesti zvrsti: ki lahko pomenijo identiteto krajine - porečje, obvodna krajina, življenje ob reki.

Prostor okrog nas je prostor **narodovega bivanja**²⁴ in nas obdaja povsod. Prispeva k možnosti istovetenja ljudi s svojim okoljem. Tudi posamezni kraji dežele so lahko sredstvo identitete naroda. Krajina mora zato razodevati visoko stopnjo usklajenosti in zanimivosti ter doživljajske vrednosti. To je odvisno od krajinske zgradbe, njene pestrosti, notranje usklajenosti, enkratnosti, izjemnosti.

3.7.3.1.3 PRVINE PROSTORSKE RAZPOZNAVNOSTI

Linch, K. 1974, raziskuje videzne kvalitete s proučevanjem mentalnih slik nekega mesta in postavlja **čitljivost** za bistveno prvino prostorske razpoznavnosti. Če je mestna krajina čitljiva, je možno mesto vidno dojeti in si izdelati sliko simbolov: dele, četrti in ulice si opazovalec razpozna in identificira ter si sestavi kompleksno sliko. Za izgradnjo mentalne slike je bistvena tudi **zgradba in identiteta**. Identiteta kot osebna individualnost, ki dela stvar posebno, razpoznavno, drugačno od drugih stvari, možno edinstveno. Stvar mora imeti v prostoru do drugih prvin poseben odnos, mora nekaj pomeniti in povedati opazovalcu ter imeti svoj značaj in smisel: praktičen ali emocionalen. Sredstvo prostorske razpoznavnosti je tudi **slikovitost**. To je kvaliteta fizičnega prostora, ki izraža veliko možnost, da pri opazovalcu izzove doživljajski vtis. Slikovitost ustvarjajo oblike, barve, prostorska razporeditev ipd., kar vse olajša nastajanje mozaične slike: razpoznavne, trdno sestavljene v ogrodje in zelo koristne slike okolice. Lastnost bi lahko imenovali tudi čitljivost in vidnost, čeprav se objekti ne samo vidijo, ampak tudi drugače doživljajo: jasnost in skladnost oblik zadovoljuje opazovalčevo potrebo po živahnem slikovitem pogledu. Izrazito čitljiv prostor mu

²³ Polič, M. Simbolizem prostora in prostorskih oblik. 1978.

²⁴ Ogrin, D. Slovenske krajine. 1989., Kučan, A. Krajina kot nacionalni simbol. 1998.

bo všeč, zapomnil si ga bo. Privlačil bo opazovalčev pogled in tudi sluh; dojemanje prostora tako ni samo olajšano, temveč tudi poglobljeno in razširjeno. Vsak nov vtis se pridruži ostalim že spoznanim vtisom in doživetjem.

3.7.3.1.4 OBLIKE PROSTORSKEGA REDA

Kontrast je najbolj univerzalni red v prostoru, razmerje med dvema stanjema ali lastnostma, stimulira opazovalčevo percepcijo. Kontrastno razmerje nastopa lahko znotraj istoizvornega gradiva in med raznoizvornimi gradivi. Pomen posameznega kontrasta v krajini je odvisen od merila opazovanja. Osnova za pojav kontrasta je kompleksnost sistema. Kontrast pogojujejo značilnosti krajinskih prvin: velikost, številčnost, gostota, formalne lastnosti, tonske vrednosti, barva, tekstura, plastičnost. Hkrati se lahko pojavlja v razmerju več tipov kontrasta. Voda zaradi svojih pojavnih značilnosti pomeni pomembno prvino kontrasta in s tem prostorskega reda.

Členitev dodatno poudarja kontrast, pomeni razlikovanje, produciranje novih prvin in novih oblik. Najmočnejša oblika členitve je tektonska, ki temelji na razmerju med prostorninami in ploskvijo. Voda - ploskev, obala - prostornina.

Ritem izhaja iz členitve prostora. Ta je pogoj za pojav ritmičnosti v krajini.

Poudarek v prostorski razporeditvi izraža posebno strukturno značilnost člena.

Ponavljjanje je najpomembnejša lastnost zaporedja. Izraža trdnost, stabilnost; repeticijski členi imajo skupno določeno lastnost - oblika, zgradba, velikost, barva, razmestitev.

Dominanta izraža večjo stopnjo zanimivosti kot okolica - trajna izpostavljenost.

3.7.3.2 EKOLOŠKA PESTROST

3.7.3.2.1 OPREDELITEV EKOLOŠKE PESTROSTI

Ekološka pestrost je krajinska vrednost, ki razkriva tista območja v krajini, ki so bogata z različnimi biotičnimi vrstami. Možno jo je opredeliti različno.

Pomen pestrosti za kakovost ekosistema izhaja iz dejstva, da pestrost krajinskih sestavin v naravnem ekosistemu zaradi bogatejših in kompleksnejših prehranskih mrež, mnoštva ekoloških niš ipd., zagotavlja njegove druge funkcije kot so produktivnost in stabilnost.

Ekološka raznovrstnost je lastnost ekosistema, ki kaže, kako različne so njegove sestavine. Izkazuje se kot²⁵:

- biomasa,
- primarna produkcija,
- odpornost na stres,
- zmožnost podpore človeka.

Najbolj raznovrsten sistem je gozd.

V splošnem bi lahko opredelili ekološko pestrost kot številčno raznolikost rastlinskih in živalskih vrst in pestrost razvojnih stadijev.

Največkrat biotična pestrost sledi abiotski pestrosti: topografije, vodnih pojavov, klime ipd.

Človek z moderno tehnologijo spreminja naravne ekosisteme v kulturne biotope. Z vidika narave to pomeni siromašenje in poenostavljanje ekoloških niš in s tem povezanih prehranjevalnih verig, hkrati pomeni manjšo ekološko stabilnost in sposobnost prilagajanja različnim razmeram.

²⁵ Holdgate, M. 1996. From care to action: making a sustainable world.

Zaradi večje občutljivosti takih ekosistemov se zaradi varovanja in v primeru kmetijstva zaradi boljšega pridelka uporablja umetne kemične pripravke, kar pa pomeni še bolj intenzivno vmešavanje v naravo.

Kljub temu spreminjanju naravnih sistemov v kulturne, se še vedno lahko prepozna bolj in manj ekološko pestre strukture in kombinacije.

Prvine ekološke pestrosti²⁶:

- naravna ohranjenost krajine
- pestrost biotopov
- redkost sestavin, ogroženost
- stopnja motenosti
- strukturna urejenost krajinskega ekosistema
- biološki minimum
- onesnaženje.

Vplive na ekološke značilnice prostora Jež, M.²⁷ združuje v naslednje skupine:

- vplivi na ekološko stabilnost širše krajine,
- vplivi na ekološko stabilnost ožjega območja,
- vplivi na ekosisteme ožjega vplivnega območja,
- vplivi na bioprodukcijo,
- vplivi na funkcionalno rabo prostora kot posledica spremenjenih ekoloških značilnosti,
- vplivi na izkoriščanje naravnih virov kot posledica spremenjenih ekoloških značilnosti,
- vplivi na samočistilno sposobnost vodnih ekosistemov in na onesnaženost okolja.

3.7.3.2.2 ANALIZA NARAVNE OHRANJENOSTI KRAJINE

Naravna ohranjenost prostora je lastnost prostora, ki jo označujejo sestavine prvobitnega naravnega ekosistema. Po tej opredelitvi bi bil najbolj naravno ohranjen tisti del prostora, kjer je ekosistem v klimaksem stanju²⁸.

Danes zaradi razširjenega delovanja človeka popolnoma naravnih ekosistemov, kjer ni vpliva človeka, ni več.

Analiza stopnje preoblikovanja krajine oziroma stopnje odmika od klimaksa za naravne sisteme, služi spoznavanju stopnje motenosti dinamike ekosistema in ugotavljanje razvojnih stanj, količino raznaravljenja, človekovih vplivov, razvojnih trendov, pomoč pri rekonstrukciji ter seveda možnosti za varovalna prizadevanja.

Krajinska ekologa Forman in Godron predlagata naslednjo delitev krajin:

- naravna krajina, kjer ni opaznih sledov človekovega delovanja,
- naravna krajina v kateri gospodarimo, človek gospodari z naravnimi biološkimi vrstami, npr. sonaravno gospodarjenje v gozdu,

²⁶ Marušič, J. 1988. Krajinsko varovalni vidiki melioracij.

²⁷ Jež, M. 1984. Vpliv rečnih hidrocentral na ekološke in krajinsko-estetske karakteristike prostora.

²⁸ Marušič, J. Načrtovalska analiza in valorizacija krajine. 1987.

- obdelovana krajina, v kateri človek gospodari s kulturnimi rastlinami in domačimi živalmi, to je kmetijska krajina,
- mestno obrobje je krajina z redkejšo poselitvijo in pozidanostjo prostora,
- mestna krajina je pretežno pozidan prostor, v katerem je naravnih sestavin malo.

Mere denaturacije krajine so:

- prisotnost in pogostnost antropogenih pojavov,
- velikost površine znotraj enote,
- temeljitost spremembe naravnega značaja krajine.

3.7.4 DEDIŠČINA

3.7.4.1 KULTURNA DEDIŠČINA²⁹

		1 nepremična KD 3 integralna dediščina	1 arheološka dediščina 2 profana stavbna dediščina 3 sakralna stavbna dediščina 4 sakralno profana stavbna dediščina 5 memorialna dediščina 6 vrtnoarhitekturna dediščina 7 naselbinska dediščina in kulturna krajina 12 zgodovinska krajina 13 ostalo	1 območje, 2 skupina objektov, 3 objekt, 4 del objekta	PKD enota je v seznamu pomembnejše kulturne dediščine KD* enota ima lastnosti kulturnega spomenika; KD enota ima lastnosti kulturne dediščine; X enota je razvrstena	KS/leto kulturni spomenik (do leta 1998); KSDP/leto kulturni spomenik državnega pomena (po letu 1999); KSLP/leto kulturni spomenik lokalnega pomena pri ostali KD je okence prazno.
8080	Boršt pri Dvoru - Hiša Boršt 6	1	2	3	PKD	KS/93
109/00	Boršt pri Dvoru - Vaška kapelica	1	3	3	KD	
4195	Brezova Reber pri Dvoru - Spomenik NOB na Frati	1	5	3	KD*	KS/92
82/00	Brezova Reber pri Dvoru - Vaška sušilnica	1	2	3	KD*	
2728	Budganja vas - Cerkev sv. Ožbolta	1	3	3	KD*	KS/92
235/99	Budganja vas - Dimčev mlin	1	2	3	KD	
50/00	Budganja vas - Hiša Budganja vas 20	1	2	3	KD	
51/00	Budganja vas - Hiša Budganja vas 9	1	2	3	KD	
47/00	Dešeča vas - Domačija Dešeča vas 3	1	2	2	KD	
10/00	Dolnji Ajdovec - Spominska plošča ubitim članom OF	1	5	4	KD	
9/00	Dolnji Ajdovec - Spominska plošča zmagi	1	5	4	KD	
73/00	Dolnji Ajdovec - Domačija Dolnji Ajdovec 14	1	2	2	KD	
74/00	Dolnji Ajdovec - Hiša Dolnji A'dovec 13	1	2	3	KD	
88/00	Dolnji Kot - Vaška kapelica	1	3	3	KD	

²⁹ Varstvo naravne in kulturne dediščine. Strokovne podlage za spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana občine Novo mesto za območje občine Žužemberk. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto. Januar 2000.

46/00	Dolnji Križ - Gospodarsko poslopje na domačiji Dolnji Križ 9	1	2	3	KD	
49/00	Drašča vas – Domačija Draščča vas 5	1	2	2	KD	
129/00	Drašča vas – Domačija Draščča vas 9	1	2	2	KD	
48/00	Drašča vas – Hiša Draščča vas 4	1	2	3	KD	
233/99	Drašča vas - Jožmanov mlin	1	2	2	KD	
232/99	Drašča vas - Malnski mlin	1	2	2	KD	
96/00	Dvor pri Žužemberku - Domačija Dvor 23	1	2	2	KD	
97/00	Dvor pri Žužemberku – Hiša Dvor 19	1	2	3	KD'''	
98/00	Dvor pri Žužemberku - Kovačeva gostilna	1	2	3	KD	
54/00	Dvor pri Žužemberku - Lokacija cerkve sv. Jurija	1	1	3	KD	
8482	Dvor pri Žužemberku - Možetova hiša	1	2	3	KD*	KS/92
8120	Dvor pri Žužemberku - Območje nekdanje Auerspergove železarne	1	2	2	PKD	KSDP/99
132/97	Dvor pri Žužemberku - Območje ostalin železarne, žag in mlinov ob Krki	1	2	1	KD*	KS/92
8665	Dvor pri Žužemberku - Slopno znamenje	1	3	3	KD''	KS/92
11/00	Dvor pri Žužemberku - Spomenik NOB	1	5	3	KD	
16/00	Dvor pri Žužemberku - S spominska lošča NOB	1	5	4	KD	
84/00	Dvorska gora - Hrenova zidanica	1	2	3	KD	
86/00	Dvorska gora - Možetova zidanica	1	2	3	KD	
9594	Dvorska gora - Vinogradniško območje	3	11	1	X	KS/92
85/00	Dvorska gora - Zajčeva zidanica	1	2	3	KD	
87/00	Dvorska gora - Zurčeva zidanica	1	2	3	KD*	
2731	Gornji Kot - Cerkev sv. Antona Padovanskega	1	3	3	KD*	
244/99	Gornji Kot - Glavanov mlin in žaga	1	2	2	KD	
83/00	Gornji Križ - Hiša Gornji Križ 2	1	2	3	KD	
2737	Gradenc- Cerkev sv. Nikolaja	1	3	3	KD*	KS/92
78/00	Gradenc - Domačija Gradenc 11	1	2	2	KD*	

75/00	Gradenc - Domačija Gradenc 23	1	2	2	KD	
76/00	Gradenc - Domačija Gradenc 27	1	2	2	KD	
79/00	Gradenc - Hiša Gradenc 14	1	2	3	KD	
80/00	Gradenc- Kašča pri hiši Gradenc 22	1	2	3	KD	
81/00	Gradenc - Kašča pri hiši Gradenc 24	1	2	3	KD	
77/00	Gradenc - Pa adajeva kaplica	1	3	3	KD	
4207	Hrib pri Hinjah - Grob s spomenikom padlim	1	5	3	KD*	KS/92
266/96	Hrib ri Hin'ah - Spomenik padlim med 1. sv. vojno	1	5	3	KD*	KS/92
18/00	Hrib pri Hinjah - Spomenik zamolčanim žrtvam	1	5	3	KD	
242/99	Jama pri Dvoru - Dularjev mlin in žaga	1	2	2	KD	
95/00	Jama pri Dvoru - Hiša Jama 1	1	2	3	KD	
8692	Jama pri Dvoru - Javornikova žaga	1	2	3	KD*	KS/92
6/00	Jama pri Dvoru - Spomenik 1. artilerijski brigadi	1	5	3	KD	
2729	Lašče v Suhi krajini - Cerkev sv. Primoža in Felicijana	1	3	3	KD*	KS/92
52/00	Lašče v Suhi krajini - Razvaline cerkve sv. Primoža	1	1	3	KD	
4/00	Lašče v Suhi krajini - Spomenik NOB	1	5	3	KD	
1571	Lopata - Cerkev sv. Neže	1	3	3	PKD	KS/92
91/00	Lopata - Lehčevo znamenje	1	3	3	KD	
8618	Mačkovec pri Dvoru - Antična naselbina in grobišče	1	1	1	PKD	KS/92
2730	Mačkovec pri Dvoru - Cerkev sv. Janeza Evangelista	1	3	3	KD*	KS/92
92/00	Malo Lipje - Domačija Malo Lipje 2	1	2	2	KD	
127/00	Plešivica pri Žužemberku - Kašča pri hiši Plešivica 7	1	2	3	KD*	
8670	Plešivica pri Žužemberku - Razvaline cerkve sv. Katarine	1	3	3	KD*	KS/92
128/00	Plešivica pri Žužemberku - Skupina kozolcev	1	2	2	KD	
7/00	Plešivica pri Žužemberku -	1	5	3	KD	

	Spomenik NOB					
93/00	Podgozd - Domačija Podgozd 17	1	2	2	KD*	
94/00	Podgozd - Hiša Podgozd 19	1	2	3	KD	
90/00	Poljane pri Žužemberku - Kašča na domači'i Poljane 2	1	2	3	KD	
89/00	Prapreče pri Žužemberku - Kašča na domačiji Prapreče 3	1	2	3	KD	
236/99	Prapreče pri Žužemberku - Vehovčev mlin in žaga	1	2	2	KD	
237/99	Prapreče pri Žužemberku - Zajčev mlin	1	2	2	KD	
1572	Prevole - Cerkev sv. Križa	1	3	3	KD*	KS/92
124/00	Prevole - Domačija Prevole 29	1	2	2	KD	
125/00	Prevole - Hiša Prevole 15	1	2	3	KD	
126/00	Prevole - Kašča na domačiji Prevole 28	1	2	3	KD	
17/00	Prevole - Spomenik NOB	1	5	3	KD	
1835	Ratje - Cerkev sv. Primoža in Felicijana	1	3	3	KD*	KS/92
123/00	Ratje - Domačija Ratje 13	1	2	2	KD	
120/00	Ratje - Domačija Ratje 31	1	2	2	KD	
122/00	Ratje - Hiša Ratje 21	1	2	3	KD	
119/00	Ratje - Hiša Ratje 32	1	2	3	KD	
121/00	Ratje - Kašča pri hiši Ratje 30	1	2	3	KD	
118/00	Ratje - Leseno znamenje pri hiši Ratje 32	1	3	3	KD*	
8634	Ratje - Vas	1	7	1	KD*	KS/92
2736	Reber pri Žužemberku - Cerkev sv. Marije Magdalene	1	3	3	KD*	KS/92
117/00	Sadinja vas - Domačija Sadinja vas 30	1	2	2	KD	
116/00	Sadinja vas - Hiša Sadinja vas 13	1	2	3	KD	
1600	Sela pri Ajdovcu - Cerkev sv. Nikolaja	1	3	3	KD*	KS/92
115/00	Sela pri Ajdovcu - Domači'a Sela pri Ajdovcu 1	1	2	2	KD	
114/00	Sela pri Ajdovcu - Domači'a Sela pri Ajdovcu 2	1	2	2	KD	
1836	Sela pri Hinjah - Cerkev sv. Jurija	1	3	3	KD*	KS/92
112/00	Sela pri Hinjah - Domači'a Sela pri Hinjah 3	1	2	2	KD	
113/00	Sela pri Hinjah - Pod na domačiji Sela 18	1	2	3	KD	
111/00	Srednji Lipovec -	1	3	3	KD*	

	Goršetova kapelica					
110/00	Srednji Lipovec - Hiša Srednji Lipovec 14	1	2	3	KD	
8/00	Srednji Lipovec - Spomenik Stojanu Borštniku	1	5	3	KD	
2732	Stavča vas - Cerkev sv. Kancijana	1	3	3	KD*	KS/92
14/00	Stavča vas - Spominska plošča jurišnemu bataljonu	1	5	4	KD	
53/00	Sveti Peter nad Dvorom - Razvaline cerkve sv. Petra	1	3	3	KD	
55/00	Šmihel pri Žužemberku - Cerkev sv. Mihaela	1	3	3	KD	
108/00	Šmihel pri Žužemberku - Domačija Šmihel 2	1	2	2	KD	
105/00	Šmihel pri Žužemberku - Domačija Šmihel 23	1	2	2	KD*	
107/00	Šmihel pri Žužemberku - Hiša Šmihel 26	1	2	3	KD	
9340	Šmihel pri Žužemberku - Kulturne terase	3	11	1	PKD	
234/99	Šmihel pri Žužemberku - Medenov mlin	1	2	2	KD	
293/97	Šmihel pri Žužemberku - Prazgodovinska gomila	1	1	1	KD*	KS/92
106/00	Šmihel pri Žužemberku - Šola Šmihel 18	1	2	3	KD	
8653	Šmihel pri Žužemberku - Villa rustica	1	1	1	KD*	KS/92
2733	Trebča vas - Cerkev sv. Ahaca	1	3	3	KD*	KS/92
104/00	Trebča vas - Hiša Trebča vas 24	1	2	3	KD	
103/00	Trebča vas - Naranovo znamenje	1	3	3	KD*	
15/00	Veliki Lipovec - Spominska lošča Dušanu Jerebu - Štefanu	1	5	4	KD	
1837	Veliko Lipje - Cerkev sv. Martina	1	3	3	KD*	KS/92
101/00	Veliko Lipje - Domačija Veliko Lipje 9	1	2	2	KD	
8625	Vinkov Vrh -Arheološko najdišče	1	1	1	PKD	KS/92
2739	Vinkov Vrh - Cerkev sv. Pavla	1	3	3	KD*	KS/92
822	Visejec - Skupina kozolcev	1	2	2	PKD	KS/92
1838	Vrh pri Hinjah - Cerkev sv. Tomaža	1	3	3	KD*	KS/92
294/97	Vrh pri Križu - Antično grobišče	1	1	3	KD*	KS/92

2561	Vrh pri Križu – C. sv. Marj.	1	3	3	KD*	KS/92
35/00	Vrh pri Križu - Kašča pri hiši Vrh 1	1	2	3	KD*	
2734	Vrhovo pri Žužemberku - Cerkev sv. Križa	1	3	3	KD*	KS/92
102/00	Vrhovo pri Žužemberku - Domačija Vrhovo 6	1	2	2	KD	
2726	Žužemberk - Cerkev sv. Mohorja in Fortunata	1	3	3	KD	
2_735	Žužemberk - Cerkev sv. Nikolaja	1	3	3	KD*	KS/92
2727	Žužemberk - Cerkev sv. Roka	1	3	3	KD*	KS/92
239/99	Žuž. Dularjev mlin in žaga	1	2	2	KD	
10116	Žužemberk - Glihov toplar	1	2	3	KD*	
903	Žužemberk - Grad	1	2	3	PKD	KS/92
8612	Žužemberk - Hiša Barajova cesta 30	1	2	3	KD*	KS/92
8607	Žužemberk - Hiša Grajski trg 21	1	2	3	KD"	KS/92
8608	Žužemberk - Hiša Grajski trg 22	1	2	3	KD""	KS/92
8609	Žužemberk - Hiša Grajski trg 32	1	2	3	KD"	KS/92
8610	Žužemberk - Hiša Grajski trg 34	1	2	3	KD""	KS/92
8611	Žužemberk - Hiša Grajski trg 49	1	2	3	KD*	KS/92
100/00	Žužemberk - Hiša Nad Miklavžem 9	1	2	3	KD`	
8689	Žužemberk - Kapelica pod pokopališčem	1	2	3	KD*	KS/92
20/00	Žužemberk - Lokacija cerkve sv. Jakoba	1	1	3	KD	
10117	Žužemberk - Mlin Breg 28	1	2	3	KD	
8676	Žužemberk - Območje bojev med NOB	1	12	1	KD'	KS/92
8606	Žuž. - Portal Breg 32	1	2	3	KD'	KS/92
240/99	Žužemberk - Razvaline usnjarne	1	2	3	KD	
8741	Žužemberk - Spomenik NOB na Cvibljju	1	5	3	PKD	KS/92
19/00	Žužemberk - Spomenik zamolčanim žrtvam	1	5	3	KD	
13/00	Žužemberk - Spominska lošča NOB	1	5	4	KD	
12/00	Žužemberk - Spominska plošča skojevkam	1	5	4	KD	
238/99	Žužemberk - Tomažev mlin in žaga	1	2	2	KD	
5/00	Žužemberk - Tomažev most	1	2	3	KD	
902	Žužemberk - Trško jedro	1	7	1	PKD	KS/92
228/9_7	Žužemberk - Vodnjak na Grajskem trgu	1	2	3	KD*	KS/92
99/00	Žvirče - Vaški vodnjak	1	13	3	KD	

Varstvene usmeritve in pogoji³⁰ za aktivno varstvo kulturne dediščine narekujejo, da je treba v okviru celostnega in trajnostno usmerjenega urejanja prostora prispevati k ohranitvi in ustrezni rabi KD oz. preprečevati njeno poškodovanje, propadanje in rušenje ter načrtovati programe njene revitalizacije.

Pomembnejšo kulturno dediščino se varuje optimalno v njenem vplivnem območju, kar predpostavlja poleg fizične ohranitve tudi ohranitev skladne krajinske podobe v najširši okolici oziroma vplivnem območju, ohranitev obstoječih funkcionalnih navezav in gospodarske osnove ter celovitosti.

Druge kulturne spomenike se varuje v vplivnem območju in izjemoma, če nikakor ni mogoče drugače in če se po proučitvi izkaže za možno, se dopusti poseg pod določenimi pogoji v robnem delu vplivnega območja.

Drugo kulturno dediščino varujemo predvsem fizično, vedutno izpostavljenjše objekte pa tudi v njihovem vplivnem območju.

Glej: Priloga 11.

3.7.4.1.1 OSNOVNE USMERITVE IN POGOJI ZA VAROVANJE ARHEOLOŠKE DEDIŠČINE

(V skladu s *Konvencijo o varstvu arheološke dediščine* Malta 1992, podpisana s strani Republike Slovenije 1996, ratificirana 1999):

- ohranitev in zagotovitev znanstvenega pomena na osnovi nadzora arheoloških raziskav in dajanja prednosti nedestruktivnim metodam,
- rezervatno varstvo lokalitet in njihove prostorske integritete,
- integralno varstvo s sistematičnim vključevanjem v prostorsko načrtovanje na vseh ravneh.

Prepovedano je:

- odkopavati in zasipavati ali kako drugače posegati v teren in posegati nepooblaščenim osebam v najdišče in raziskovati s kovinoiskalci,
- graditi vse vrste stavb, cest in drugih infrastrukturnih naprav,
- izvajati takšno rabo tal, ki najdišču škoduje (npr. globoko oranje, rigolanje itd.),
- ali gospodarsko izkoriščati rudnine oz. kamnine,
- postavljati reklamne in druge table na ožjem območju varovanja.

Izjemoma je možno (na podlagi ustreznih raziskav):

- na robnih delih locirati infrastrukturne objekte in vode,
- predvideti poseganje v zemljišča znotraj urbanih območij,
- urediti arheološko lokaliteto za obisk javnosti (postavljanje pojasnevalnih tabel) in posegati v vegetacijo zaradi boljše prezentacije.

3.7.4.1.2 OSNOVNE USMERITVE IN POGOJI ZA VAROVANJE STAVBNE DEDIŠČINE

Prepovedano je:

- objekt poškodovati ali podreti,

³⁰ Strokovna podlaga k zasnovi varstva nepremične kulturne dediščine

- spreminjati tlorisno in višinsko zasnovo, konstrukcijsko zasnovo in gradivo, zasnovo in razporeditev dejavnosti v notranjem in pripadajočem zunanjem prostoru, spreminjati zunanjščine,
- na fasade nameščati reklamne panoje,
- spreminjati odnos do drugih objektov na parceli in do sosednjih stavb ter komunikacijsko in infrastrukturno navezavo na javni prostor, ožjo okolico.

Izjemoma je možno:

- izvajati znanstveno raziskovalna dela;
- spremeniti dele stavb oz. stavbne opreme v kvalitetnejše oz. avtentičnejše stanje, namembnost objekta, konstrukcijsko zasnovo, na fasade nameščati nevpadljive izveske ali napise, odpirati strehe na tisti strani objekta, ki ni v vidnem stiku z javnih prostorom
- posegati v okolico objekta zaradi boljše predstavitve objekta.

3.7.4.1.3 OSNOVNE USMERITVE IN POGOJI ZA VAROVANJE MEMORIALNE DEDIŠČINE

Prepovedano je:

- objekt dediščine poškodovati ali odstraniti;
- spreminjati avtentičnost lokacije;
- spreminjati materialno substanco in fizično pojavnost objekta;
- spreminjati območje in okolico (vedute).

Izjemoma je možno:

- objekt dediščine obnoviti ali dopolniti;
- zaradi boljše predstavitve objekta posegati v njegovo okolico.

3.7.4.1.4 OSNOVNE USMERITVE IN POGOJI ZA VAROVANJE NASELBINSKE DEDIŠČINE

Prepovedano je:

- spreminjati zgodovinski značaj naselja;
- bistveno spreminjati podobo stavb in naselbinsko zasnovo, odnose med posameznimi stavbami ter odnos med stavbami in odprtim prostorom, spreminjati odnose med naseljem in okolico ter podobo naselja v prostoru (vedute),
- podirati pomembnejša drevesa, regulirati potoke in ali kako drugače posegati v prostorsko pomembnejše naravne prvine znotraj naselja.

3.7.4.1.5 OSNOVNE USMERITVE IN POGOJI ZA VAROVANJE DEDIŠČINSKE KULTURNE KRAJINE

Varuje se:

- krajinsko zgradbo (naravne kot kulturne prvine);
- ekološke procese sonaravnega gospodarjenja v kulturne krajini;
- tipologijo krajinskih prvin;
- način povezave s stavbno in naselbinsko dediščino.

3.7.4.1.6 USMERITVE

- ne dopušča se kmetijskih ureditvenih operacij, ki presegajo merilo krajine;
- podpira se sonaravne načine gospodarjenja,
- gradnjo počitniških hiš in rekreacijskih objektov se omeji,
- ohranjajo se naravni elementi in ustvarjene danosti v krajini - predvsem na kmetijskih površinah (naravno ohranjeni tokovi vodotokov, manjši bajerji in ribniki, živice, posamezno drevje na kmetijskih površinah, vrtače ter suhozidi, terase, značilna parcelacija in drugo); možni so vzdrževalni posegi vanje, ne pa odstranitev ali namerno uničenje,
- naravne strukture naj se ohranjajo tudi na urbaniziranih površinah,
- ohranjanje posameznih dreves, drevesnih in grmovnih pasov ter zelenih površin v ekstenzivni rabi).

3.7.4.1.7 DRŽAVNO POMEMBNA VSEBINA

Boršt pri Dvoru - Hiša Boršt 6 (8080)

Delno zidana, delno lesena, delno vkopana kmečka hiša pravokotnega tlorisa. Notranjost je tradicionalno razdeljena. Streha ima slamnato kritino.

V območju spomenika do sedaj ni bilo degradacijskih posegov, manjši posegi na sosednjih vinogradniških parcelah pa že delno ogožajo vplivno območje spomenika.

Varuje se vplivno območje spomenika, z namenom ohranjati objekt v kar se da avtentičnem okolju.

Dvor pri Žužemberku - Območje nekdanje Auerspergove železarne (8120)

Ohranjeni ostanki talilne peči in posamezne proizvodne stavbe pričajo o nekdanji železolivarni, ki je delovala na tem mestu med leti 1796 do 1895.

Iz območja nekdanje železarne se odstranijo objekti, ki so bili postavljeni kasneje za potrebe Novolesa. Sanirajo se kamniti podporni zidi - ostanki nekdanjih proizvodnih stavb železarne.

Poleg ostanka dimnika talilne peči, ki je bil saniran in je tudi prezentiran, se uredi stavba nekdanje lončarije, v katero se postavi zbirka izdelkov železarne. Varujejo se ostanki dimnika nekdanje talilne peči, stavba nekdanje lončarije in pa ohranjeni zidovi - danes podporni zid - nekdanjih proizvodnih stavb železarne. Ohranja se nepozidan prostor med lončarijo in ostanki dimnika.

Lopata - Cerkev sv. Neže (1571)

Tristrano zaključen, križno-grebenasto obokan prezbiterij je v sredini 17. stoletja nadomestil romansko apsido. Srednjeveška ladja, ki jo je v začetku 16. stoletja poslikal Tomaž iz Senja, ima lesen kasetiran poslikan strop iz sredine 18. stoletja.

Zlasti se varuje neposredna okolica stavbe, predvsem razmerje med gabariti cerkve in bližnjimi stavbami. Varujejo se tudi širše vedute, saj cerkveni zvonik dominira v vasi in ji daje prepoznavnost.

Mačkovec pri Dvoru - Antična naselbina in grobišče (8618)

Najdeni so bili ostanki antičnih arhitekturnih struktur (temeljni zidovi, opeka, estrih in mozaična tla). Žgani grobovi so bili zidani ali zloženi iz opeke, v enem najdena noriško-panonska noša (1. stol.). Verjetno gre za antično villo rustico, ki pripada nizu tovrstnih naselij v zgornji dolini Krke.

V starem naselju so pritiski za dopolnilno pozidavo. Intenzivno kmetovanje uničuje arheološke ostaline.

Varuje se nepozidan prostor.

Prevole - Cerkev sv. Križa (1572)

Romanska ladja iz 13. stoletja je dobila v 17. stol. nov prezbitarij in zlati oltar iz 1686. V ladji je poslikava z začetka 15. stoletja. Lesen strop iz 1436 (korna ograja) in baročni iz 1667 sta ohranjena fragmentarno.

Varuje se nepozidan prostor okoli cerkve in s tem njena čim bolj avtentična podoba v prostoru.

Ratje - Vas (8634)

Gručasto naselje v plitvi kraški kotanji. Osrednji prostor oblikuje trg s cerkvijo okoli katerega so krožno nanizane hiše. Za njimi stoje kozolci, ki določajo zunanjo mejo pozidave naselja.

V naselju je bilo kljub normativnemu zavarovanju več novogradenj, ki degradirajo spomeniške kvalitete naselja. Stavbni fond je danes precej okrnjen, tako da je status pomembnejše kulturne dediščine že vprašljiv.

Spomeniškovarstvene kvalitete ohranja SV niz pozidave okrog cerkve, kozolci na obrobju naselja ter zaokrožena podoba vasi v prostoru. Varujejo se vedute naselja, predvsem pogledi iz JZ smeri ter tlorisna krožna razporeditev hiš s pripadajočimi gospodarskimi poslopji okoli centralnega prostora s cerkvijo.

Šmihel pri Žužemberku - Kulturne terase (9340)

Vzdolž Krke je tradicionalna kmetijska raba prostora izoblikovala slikovite pasaste vzorce njivske delitve, ki tečejo po plastnicah na rahlo valovitem pobočju.

Novejša pozidava načenja robne dele območja in kviri tradicionalno krajinsko podobo.

Varuje se parcelacija s kulturnimi terasami. Spodbujati je treba tradicionalno kmetijsko rabo.

Vinkov Vrh - Arheološko najdišče (8625)

Območje obsega železnodobno gradišče Gradec in pripadajočo gomilno grobišče Gomile pri Vinkovem Vrhu.

Širitev vinogradov, trasiranje novih gozdnih cest ter pogozdovanje ogrožajo arheološke ostaline.

Gradišče s pripadajočim gomilnim grobiščem predstavlja nedeljivo celoto, ki jo varujemo nepozidano in brez kakršnekoli intenzivne kmetijske ter gozdarske rabe.

Visejec - Skupina kozolcev (822)

Skupina lesenih kozolcev - toplarjev, ki stoje ob vaški cesti, oblikuje značilen ambient pred strnjeno vasjo.

Zadnja leta se pojavlja težnja po preureditvi kozolcev za potrebe vikendaštva, kar predstavlja veliko degradacijsko pretnjo.

Varuje se prostorsko podobo kozolcev brez neprimernih pritiklin.

Žužemberk - Grad (903)

Najstarejši del gradu je bil centralni štirioglat stolp. V 16. stol. so zaradi turške nevarnosti ob staro obzidje in nove trakte dodali venec sedmih rondel. Grad je bil med vojno požgan.

Med vojno je bil grad požgan in opuščen, zadnja leta pa na njem potekajo intenzivna obnovitvena dela. Grajski prostor že služi za razne kulturne prireditve, kar je vsekakor dobrodošlo.

Varuje se poglede na grad in njegovo veduto kot prostorsko dominantno in odločilen moment pri oblikovanju naselja.

Žužemberk - Spomenik NOB na Cvibljju (8741)

Glavni poudarek tega monumentalnega spomenika predstavlja obelisk kovinske konstrukcije (M. Tepina, 1961). Ob njem je skupna grobnica ter devet kamnitih blokov z izpisanimi imeni več kot 1000 padlih.

Ohranja se nepozidan prostor tako območja spomenika kot tudi njegovega vplivnega prostora.. Za celotno območje velja, da se redno vzdržuje s košnjo. Drugi posegi na spomeniku niso dovoljeni.

Žužemberk - Trško jedro (902)

Trško jedro, prvič omenjeno 1399, oblikujejo vhodna fasada gradu z obrambnim jarkom in vrsta nadstropnih stanovanjskih hiš s kamnitimi portali. Sestavni del trga je litoželezen vodnjak.

Trško naselje je med drugo svetovno vojno (zaradi bombandiranja) in neposredno po njej (zaradi porušitve cerkve sv. Jakoba) izgubilo sklenjeno in zaprto podobo osrednjega trga ob gradu. Osrednji prostor trga je namenjen parkirišču, lokacije manjkajočih stavb pa so namenili ne preveč kvalitetnim zelenim površinam. V letu 1999 je bila na trgu odstranjena stara lipa, ki je bila nadomeščena z novo.

Varuje se vedute naselja z gradom kot prostorsko dominantno ter linijo naselja na Bregu pod gradom. Varuje se tudi prostorska razmerja med naravno ohranjenim prostorom ob Krki in sklenjeno pozidavo.

3.7.4.1.8 NAJBOLJ OGROŽENA KULTURNA DEDIŠČINA

Kulturna krajina, posebej še:

- v območjih vinskih goric, ker so tradicionalne zidanice zamenjali predimenzionirani zidani objekti, ki predstavljajo sekundarna stanovanja;
- v naseljih, predvsem v njihovih robnih delih, kjer se z novimi posegi intenzivno spreminja njihova podoba v prostoru in tradicionalni prostorski odnosi med pozidanim in odprtim prostorom,
- podeželska **tradicionalna stavbna dediščina**, ki predstavlja najbolj ogrožen segment kulturne dediščine.

3.7.4.1.9 RAZVREDNOTENA KULTURNA DEDIŠČINA

Dvorska gora - Vinogradniško območje (9594)

- zaradi gradnje stanovanjskih objektov,
- pozidava v tem območju poteka mimo legalnih poti,
- območje se črta iz seznama kulturne dediščine.

Pomembnejše območje KD Dvor - Soteska (POKD 8)

- zaradi degradacijskih procesov.

3.7.4.2 NARAVNA DEDIŠČINA³¹

Št. inv.	Ime objekta	Naselje	Obv. repub. izh	Status	Režim	Zvrst dediščine	Namembnost
5	Mala prepadna	Brezova Reber pri Dvoru		zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
6	Velika prepadna	Brezova reber pri Dvoru		zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
7	Lipa pri gozdarski koči	Brezova reber pri Dvoru		zavarovano	3	dendrološka	spomeniška
19	Cerņičkova jama	Jama pri Dvoru	* 1932	zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
21	Skedenjc (Jernejev)	Lazina	* 1919	zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
36	Šolnovo brezno	Prevole	*	zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
38	Zvrnilca	Ratje		zavarovano	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
49	Reka Krka	Zužemberk	* 128	zavarovano	2	hidrološka	spomeniška, rekreacijska
54	Lipa v Mačkovcu	Mačkovec pri Dvoru		dediščina	3	dendrološka	spomeniška
58	Lipa v vasi Podlipa	Podlipa		dediščina	3	dendrološka	spomeniška
133	Šica	Jama pri Dvoru		predlog	2	hidrološka	spomeniška
531	Skedenjc pri Ratju	Ratje		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
537	Lazarjeva jama	Lazina		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
538	Ančkina jama	Visejec		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
549	Skubrova jama	Pleš		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
562	Bobnarica	Lopata		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
628	Pasja jama	Podgozd		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
631	Skedenje	Podgozd		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
632	Gozdna jama	Podgozd		dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška

³¹ Varstvo naravne in kulturne dediščine. Strokovne podlage za spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana občine Novo mesto za območje občine Žužemberk. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto. Januar 2000.

640	Jama Bisernica			dediščina	1	geomorfološka podzemeljska	spomeniška
737	Selanska oz.Selska jama	Sela pri Ajdovcu		dediščina		geomorfološka podzemeljska	spomeniška
1152	Vaški kal	Žvirče		dediščina	2	hidrološka	biotopska
1153	Dularjeva lipa	Dvor		dediščina	3	dendrološka	spomeniška
1154	Jakičeva lipa	Dvor		dediščina	3	dendrološka	spomeniška
1155	KP Krka	Žužemberk	*367	predlog	4	širše zavarovano območje	spomeniška rekreacijska rezervatna
1156		Lašče	* 1304	predlog	4	širše zavarovano območje	spomeniška rekreacijska rezervatna

Glej: Priloga 12.

3.7.4.3 DRUŽBENA DEDIŠČINA³²

Glej: Priloga 13

3.7.4.3.1 DEJAVNOSTI V PRETEKLOSTI

Še v 19. stol. je bila dolina zgornje Krke eno gospodarsko bolj razvitih območij Slovenije. V 2. pol. 19. stol. je svoj višek doživljalo fužinarstvo in železarstvo ter nato zaton. Druge razvite panoge so bile žagarstvo, oglarstvo, strojarstvo in usnjarstvo. V Žužemberku je bila papirnica. Mlinarstvo in žagarstvo sta bili pomembni gospodarski dejavnosti ob Krki, ki sta služili prebivalcem celotne Suhe krajine. Največje število obratov na vodni pogon je bilo ob koncu 19. in v začetku 20 stoletja, ko je ob zgornji Krki delovalo 24 mlinov in 14 žag. Opuščanje obratov na vodni pogon se je začelo v 60-ih letih. Leta 1984 so ostali na reki Krki samo še štirje mlini in dve žagi³³.

Po propadu fužinarstva in zgrajeni železnici, ki pa je potekala mimo doline Krke je prišlo v začetku 20.stol. do preobrata nazaj v agrarno dejavnost.³⁴ Zaradi opuščanja le-te v zadnjih desetletjih je značilno ogozdovanje tal.

3.7.4.4 DOMAČA IN UMETNA OBRT

3.7.4.4.1 REZBARSTVO

- Miha Legan, Stranska vas 82, 8360 Žužemberk.

3.7.4.4.2 ČEBELARSTVO

- Stanko Papež, Ratje 37, 8362 Hinje,
- Ciril Škufca, Ratje 38, 8362 Hinje,
- Metod Muhič, Ratje 19, 8362 Hinje,
- Anton Fabjan, Prevole 5, 8362 Hinje,
- Mirko Repar, Dvor , 8361 Dvor,
- Jurij Muhič, Jurčičeva 65, 8360 Žužemberk,
- Feliks Mrvar, Cvibelj 17, 8360 Žužemberk,
- Janez Kužnik, Jurčičeva 19, 8360 Žužemberk,.

3.7.4.4.3 SPOMINKI

- Metod Praznik, Ul.borcev za severno mejo, Ljubljana,

³² Bogataj J. Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana, 1992.

³³ Natek, M. Nekatere geografske značilnosti izrabe vodne sile v porečju Krke, Dolenjska in Bela Krajina. Ljubljana, 1984.

³⁴ Bogataj, Janez. Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke. Novo mesto, 1982.

- Emil Praznik, Vrhovo 8, 8360 Žužemberk.

3.7.4.4.4 PLETENJE VOLNENIH IZDELKOV

- Janez Gliha, Nad Miklavžem 18, 8360 Žužemberk,
- Anton Legan, Stavča vas 3, 8361 Dvor,
- Franc Zore, Sela 7, 8362 Hinje,
- Metod Muhič, Ratje 19, 8362 Hinje.

3.7.4.4.5 PLETENJE KOŠEV

- Stane Štih, Hrib 1, 8362 Hinje,
- Nace Hrovat, Visejec 9, 8362 Hinje,
- Legan/Zupančič, Podgozd 18, 8361 Dvor.

3.7.4.4.6 KOVAŠKI IZDELKI

- Franc Skube, Srednji Lipovec, 8361 Dvor,
- Franc Grum, Dvor 53, 8360 Dvor,
- Miro Mirtič, Vrti 1, 8360 Žužemberk.

3.7.4.4.7 KOLARSTVO

- Marjan Konte, Lopata 15, 8362 Hinje,
- Anton Škufca, Hrib 12, 8362 Hinje,
- Anton Konte, Dvor 71, 8361 Dvor,
- Robert Boben, Žvirče 45, 8362 Hinje,

3.7.4.4.8 ČEVLJARSTVO

- Jože Gliha, Baragova 27, 8360 Žužemberk.

3.7.4.4.9 IZDELOVANJE HARMONIK

- Jože Pečjak, Vrti 15, 8360 Žužemberk.

3.7.4.4.10 SLIKARSTVO:

- aranžiranje: Saša Pajk, Vrti 14, 8360 Žužemberk,
- slikanje na svilo: Martin Šuštaršič, Vrti 24, 8360 Žužemberk,
- Martin Blatnik, Veliki Lipovec, 8361 Dvor.

3.7.4.5 ROČNA DELA IN PEKA DOMAČEGA PECIVA

Društvo kmečkih žena Suha krajina, Slavka Legan, Nad Miklavžem 17, 8360 Žužemberk.

3.7.5 KLIMA IN VEGETACIJSKA DOBA

Suha Krajina se poleti zelo segreje, ta čas ima vlažnostni deficit.

Pozimi so značilne temperaturne inverzije v uvalah in kraških poljih.

Sicer so zaradi razgibanega reliefa mikroklimatske razmere zelo različne.

Podatki, ki opisujejo klimatske značilnosti območja:

- srednja mesečna temperatura znaša:
 - julij 17°C do 19°C
 - januar -3°C do -4°C
- razporeditev in količina padavin:
 - letno povprečje 1100 so 1300 mm
 - enakomerno od zahoda proti zahodu

-
- vegetacijska doba (število dni s temperaturo nad 10°C):
 - od 159 do 186 dni (5 - 6 mesecev)
 - zadnje spomladanske slane se pojavljajo aprila, maja in junija, odvisno od mikroklima v prostoru, prve jesenske slane pa nastopijo v območjih z ostrejšo klimo septembra, sicer oktobra.
 - število dni s padavinami 130 dni
 - število dni s snegom 45 do 65 dni.

4 POSELITEV

Glej: Priloga 14.

4.1 OPIS STANJA

4.1.1 POSELITEV V PRETEKLOSTI

Za Dolenjsko je značilna zgodnja in gosta poselitev: v prvem tisočletju pred našim štetjem je bila najgosteje naseljena slovenska pokrajina. Devetnajsto stoletje je bil čas gospodarskega razcveta in naraščanja prebivalstva, dvajseto stoletje pa čas izseljevanja in upada prebivalstva. Danes spada Suha krajina med najredkeje naseljene pokrajine v Sloveniji.

4.1.2 POSELITEV DANES

V Občini Žužemberk je 51 naselij s 23 zaselki od tega je v dolini reke Krke 20 naselij, v vzhodni Suhi krajini 14 in v zahodni Suhi krajini 17 naselij. Največja naselja so v dolini reke Krke, ostala so v kraških dolih, kjer je več preperelin in so naravni dejavniki ugodni za razvoj poselitve. Zaselki so nastali v bližini vasi ali odmaknjeni kot samotne kmetije.

Naselja v vzhodni Suhi krajini:

Boršt Pri Dvoru, Brezova Reber Pri Dvoru, Dolnji Ajdovec, Dolnji Križ, Gornji Ajdovec, Gornji Križ, Mali Lipovec, Podlipa, Reber, Sela Pri Ajdovcu, Srednji Lipovec, Veliki Lipovec, Vrh Pri Križu in Zalisec.

Naselja v dolini reke Krke:

Budganja Vas, Dešeča Vas, Dolnji Kot, Drašča Vas, Dvor, Gornji Kot, Jama Pri Dvoru, Klečet, Mačkovec Pri Dvoru, Podgozd, Poljane Pri Žužemberku, Prapreče, Sadinja Vas Pri Dvoru, Stavča Vas, Šmihel Pri Žužemberku, Trebča Vas, Vinkov Vrh, Vrhovo Pri Žužemberku, Zafara in Žužemberk.

Naselja v zahodni Suhi krajini:

Gradenc, Hinje, Hrib Pri Hinjah, Klopce, Lašče, Lazina, Lopata, Malo Lipje, Pleš, Plešivica, Prevole, Ratje, Sela Pri Hinjah, Veliko Lipje, Visejec, Vrh Pri Hinjah in Žvirče.

Največji kraj v občini je Žužemberk, kjer je sedež občine, popolna osnovna šola, pošta, banka, župnijska cerkev in drugi pomembni objekti oskrbnih in drugih dejavnosti. K Žužemberku sta priključeni tudi v preteklosti samostojni, danes pa z osrednjim naseljem zrasli naselji Cvibelj in Stranska vas. Drugi največji kraj je Dvor, kjer je tudi galerija in bencinska črpalka. V okolici Dvora je zgoščenih več manjših naselij, nekatera se že zraščajo, ki sestavljajo kompleksno urbano območje. V obeh največjih naseljih se ulice poimenujejo.

Naselja ležijo na različnih nadmorskih višinah, od najnižjih na nadmorski višini okoli 200 m v dolini reke Krke, najvišje pa so Hinje na 520 m nadmorske višine. Območja strnjenih gozdov so neposeljena, to je najbolj zahodni del pri Žvirčah in najbolj vzhodni del Ajdovske planote, Kočevski Rog na jugu in območje Šice zahodno od Budganje vasi.

Prevladujejo majhna gručasta naselja, tudi obcestna, z manj kot 100 prebivalcev. Večje vasi ležijo le v dnu večjih kraških depresij. V vinogradniških območjih so značilno razpršena. V preteklosti je bila značilna je struktura vasi, kjer so bile njive v neposredni okolici vasi. Večji kompleksi travnikov so bili le na poplavnih območjih, v vrtačastem svetu, pašniki so bili na prisojnih rebrih. Na osojnih rebrih so bili gozdovi. V Žužemberku in Dvoru so zaradi pomena obeh naselij in dejavnosti v preteklosti opazne posebne, predvsem trške in fužinarske arhitekturne značilnosti.

Povprečna dinamika rasti naselij je bila v desetletju 1981/91 izgradnja 0,9 stanovanjskega objekta na eno naselje. Povprečna gostota gospodarstev znaša 15 arov na enoto stanovanjskega objekta. Izjemi sta le Žužemberk in Dvor.

4.1.3 URBANISTIČNO - ARHITEKTURNE ZNAČILNOSTI PROSTORA³⁵

4.1.3.1 KRAJINA

Krajinsko sodi območje v kraške regije notranje Slovenije - Grosupeljska kotlina in Suha krajina, v krajinske enote Suha krajina južno od Krke in krajina severno od Krke. Obsega območje krajinskih podenot Hinjska planota, Dolina zgornje Krke in Dobrnič.

Območje občine, ki je geografsko v zahodni Suhi krajini, krajinsko opisujejo značilnosti kot so:

- suha kraška planota z vrtačami,
- tradicionalna kulturna krajina ob naseljih,
- odprtost prostora,
- odmaknjenost od večjih središč
- plitva tla in obilica kamenja na površju.

Območje občine, ki je geografsko v vzhodni Suhi krajini in dolina reke Krke, krajinsko opisujejo značilnosti:

- nestalna vodna mreža,
- izmenjava gozda, kmetijskih površin in naselij,
- odprto kraško površje,
- vinogradniška območja z drobno parcelno strukturo.

³⁵ Viri:

Studio 5 Marko Kapus s sodelavci. Razvojni projekt CRPOV za Žužemberk in okolico. Mokronog, 1995.

Murn, Ana s sodelavci. Razvojni projekt demografsko ogroženega območja Suha krajina. Novo mesto, 1991.

Fister, Peter s sodelavci. Arhitekturne krajine in regije Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor RS, ZRSPP. Ljubljana 1993.

Marušič, Janez s sodelavci. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Kraške krajine notranje Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor, URSPP. Ljubljana 1998.

4.1.3.2 NASELJA

Za Suho krajino je značilna drobna poselitev. Prevladujejo gručaste vasi, ki so se prilagodile kraškemu površju. Naselja merijo v povprečju 4,4 ha. Poselitveno površino desetih hektarov presegata le Žužemberk s 40,6 ha in Dvor s 16,3 ha. Prevladujejo površine, namenjene bivalni in kmetijski funkciji.

Fister s sodelavci uvršča obravnavano območje v skupino dolenjskih regij, ki jo določajo prometne smeri vzdolž Krke, regionalno središče Novo mesto in prostor s poudarjeno kmetijsko rabo. Severozahodni del Občine Žužemberk je v krajini Višnja gora, ki se že močno spreminja in navezuje na ljubljansko krajino. Z druge strani je močan novomeški vpliv, ki prostor odpira preko Brežiške krajine v zasavsko in savinjsko kozjansko regijo in proti Hrvaški.

Arhitekturne krajine v regijo povezuje značilna razpršena poselitev po gričih, relativno redka mreža močnih centrov, načrtno oblikovane, samostojno stoječe lokalne dominante, predvsem pa arhitekturna tipika.

Naselja so značilno situirana na valovitem terenu, razporejena so gručasto, deloma nepravilno obcestno ali ob komunikacijskih vozlih, v pobočju je v vinorodni krajini značilna razpršena poselitev goric. Poudarjene dominante so običajno vključene v naselja ali pa so postavljene samostojno na dominantnih točkah ob naselju. Arhitekturne posebnosti so postavljene izven naselij in na robovih: kozolci dvojniki, pomožni gospodarski objekti.

4.1.3.3 ARHITEKTURA

Območje so raziskovalci poselitve v preteklosti označili kot osrednjeslovenski prostor, osrednjeslovenska hiša: kmečke stavbe, ki skupaj s trškimi in mestnimi tvorijo enotno identiteto.

Domačije so v tej arhitekturni regiji oblikovane v gručah, ki jih sestavlja več manjših stavb, tlorisi so podolgovati, stavbe so zidane, starejše deloma lesene, pritlične ali nad kletmi v pobočju, strehe so dvokapne, strme, s čopoma, lahko tudi brez, prvotna kritina je bila slama, danes zarezniki, arhitekturni detajli niso posebej izraziti: leseni balkoni, kamniti portali, kukerle. Klet je dostopna od zunaj, klet je večji del v zemlji.

Trška hiša je enonadstropni objekt z jasno izraženo kompozicijo fasade, osrednja portalna os je poudarjena, dodano je skromnejše ali bogato okrasje (venci, okenski in vratni okvirji, vogali), odvisno od lokacije in pomena samega objekta in naselja. Streha je dvokapna.

Vrhkletni dom ima glavne vhodne stopnice zunaj objekta in običajno gank v nadstropju in običajno stoji v okviru gručastega doma. Glede na različne prezidave je težko ločiti, ali gre za zasnovno vrhkletnega doma, ki se je tokom časa opustila in spremenila v gručast dom.

Novogradnje in prenove so večinoma podrejene tipskim načrtom in aktualnim trendom domače gradnje, nestrokovne prenove zabrišejo sicer izrazite značilnosti obstoječega stavbnega fonda. Novogradnje so večkrat nadstropne v nasprotju z obstoječimi pritličnimi hišami, pojavljajo se na izpostavljenih legah, kar agresivno posega v silhueto in urbano organizacijo vasi.

4.1.3.4 PROBLEMI

- identitetno slabo ohranjene in razpoznavne krajinske enote,
- kolizija razvojnih teženj ter njihova fizična pojavnost,
- stavbni fond je zapuščen in propada, praviloma pa je nosilec sporočila stavbarstva (izbor lokacije, usmeritve, gabariti, združevanje v urbane enote ipd.) in prostorske identitete;
- prenove stavb velikokrat zabrišejo sicer kvalitetne arhitekturne značilnosti;
- naselja se širijo po sistemu nadomestnih gradenj, kar prinaša veliko negativnih posledic: obstoječi objekti pa ostanejo neizkoriščeni;
- novejša gradnja je prevladujoča tipska in unifomirana in večinoma ne upošteva obstoječih prostorskih meril.
- naselja so običajno neurejena, s premalo definiranim javnim prostorom,
- poleg nedefinirane prostorske organizacije so naselja velikokrat "razmetana", okrog domačij je veliko različne krame, dvorišča so neurejena...

4.1.4 OPIS NASELIJ

4.2 ANALIZA DOŽIVLJAJSKEGA POTENCIALA

Poleg samega prostora in zanimivosti le-tega ter turistične opremljenosti, so naselja glavni nosilci sproščenosti in dogajanja v vsakem prostoru.

Analiza doživljajskega potenciala naselij – tako območja naselja po statističnem registru osnovnih teritorialnih enot (v nadaljevanju ROTE) kot tudi samega naselja in strukturne poselitve je bila izdelana na podlagi:

- terenskega ogleda in fotoanalize
- terenskega ogleda večih ljudi za preveritev vtisa in doživetja
- že pripravljenih strokovnih podlag za spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin prostorskih planskih aktov občine – področje poselitve. Analiza je zajela³⁶:
 1. Prikaz območja naselja po registru osnovnih teritorialnih enot
 2. Opis naselja z osnovnimi podatki
 - prebivalstvo (število prebivalcev, rast prebivalstva v zadnjih desetih letih, prevladujoča aktivnost prebivalstva)
 - lega in opis naselja
 - morfologija naselja
 - zaselki
 - funkcionalnost
 3. Prikaz parcelacije
 4. Ureditveno območje naselja
 5. Morfologija
 6. Teren
 7. Vizualna analiza
 8. Fotografije naselja
 9. Kvalitete
 10. Problemi
 11. Usmeritve
 - na podlagi postavljenih teoretičnih izhodišč v poglavju Osnovna merila, in na podlagi terenskih ogledov, so bili določeni kazalci za ocenjevanje, na podlagi katerih je bilo analizirano vsako naselje posebej.
 - Obravnavana so bila po dveh prostorskih enotah in sicer:
 - A; območje – teritorij naselja po ROTE
 - B; naselje

³⁶ Vir: Spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin planskih aktov Občine Žužemberk in prostorsko ureditveni pogoji občine Žužemberk, Strokovne podlage – poselitve. Topos d.o.o. , Dolenjske Toplice. Novo mesto, november 1999

Obraunavani kazalci za analizo območij so bili:

- **čitljivost:** jasnost prostora, preglednost, orientacija, raba tal,
- **zgradba in identiteta:** posebnosti, terase, relief, si zapomniš...,
- **slikovitost:** skladnost prostora, primernost za promocijo.

Poseben kazalec je bila naravna ohranjenost, ki se je izkazala kot bolj informativen podatek. Celotna občina je namreč dokaj enotno naravno ohranjena, območij, kjer sploh ni delovanja človeka v bistvu ni, niti prave mestne urbanizirane narave.

Kazalci za analizo naselja so bili:

- **lega vasi:** pogled na vas od daleč in s poti,
- **skladnost vasi z okolico:** pogled na vas od blizu, robovi, dominante,
- **notranja urejenost vasi:** prisotnost elementov, ki v prostor ne sodijo, arhitekturna in urbanistična neokrnjenost,
- **razglednost:** pogled iz vasi

4.2.1 VREDNOTENJE DOŽIVLJAJSKEGA POTENCIALA

Vsako naselje je bilo vrednoteno po v naprej določenih kazalcih za območje in za samo naselje.

Stopnja ocene je od 0 – 3, pri čemer višja vrednost pomeni boljšo oceno.

Ocene so bile nato združene (povprečna vrednost) ter razporejene v razrede. Razredov je več kot ocen (9 in 13) z namenom natančnejše opredelitve in prikaza razlik.

Višji razred pomeni boljšo skupno vrednost, oz. višjo stopnjo doživljajskega potenciala.

4.2.1.1 OBMOČJE

4.2.1.1.1 STOPNJA OCEN PO KAZALCIH

Čitljivost:

- 3 zelo čitljivo, jasno, lahka orientacija
- 2 čitljivo, srednja orientacija
- 1 slabše čitljivo, težka orientacija
- 0 slabo čitljivo, ni orientacije

Zgradba in identiteta:

- 3 zelo značilno, privlačno
- 2 značilno
- 1 ni posebnih nosilcev značilnosti
- 0 negativno značilno, moteče

Slikovitost:

- 3 zelo slikovito, prepoznavno, primerno za promocijo
- 2 lepo, ne pa prepoznavno
- 1 anonimno ali lepo z veliko motečih točk
- 0 moteče, neprijetno

4.2.1.1.2 REZULTATI VREDNOTENJA

Glej: Priloga 15.

Razredi (višji razred, večji potencial)	
1	(ocena 1)
2	
3	(ocena 1-2)
4	
5	(ocena 2)
6	
7	(ocena 2-3)
8	
9	(ocena 3)

Območje celotne občine je doživljajsko dokaj privlačno, odvisno od posameznih značilnosti.

Doživljajsko najbolj privlačna so območja naselij Žužemberk in Zafara, območje kjer so Plešivica, Gradenc, Malo in Veliko Lipje, Šmihel pri Žužemberku, Vrhovo in Boršt. Najmanj pa Prapreče, Vrh pri Hinjah in Mačkovec pri Dvoru.

Naravna ohranjenost

Glej: Priloga 16.

- 3 naravna krajina, v kateri ne gospodarimo (pragozd)
- 2 naravna krajina, v kateri gospodarimo (gozd)
- 1 obdelovalna krajina (kmetijske površine)
- 0 mestno obrobje (manjša mesta)

Tabela: Vrednotenje območja po ROTE

NASELJE	ČITLJIVOST	IDENTITETA	SLIKOVITOST	NARAVNOST	1+2+3	SKUPNA OCENA
BORŠT PRI DVORU	3	2-3	2-3	1-2	2-3	8
BREZOVA REBER	2	3	2	2	2-3	6
BUDGANJA VAS	3	2	2	1-2	2-3	6
DEŠEČA VAS	2	2	2	1-2	2	5
DOLNJI AJDOVEC	2	1-2	1-2	1-2	1-2	4
DOLNJI KOT	3	2	1	1-2	2	5
DOLNJI KRIŽ	1	2	2	1	1-2	4
DRAŠČA VAS	3	2	2	1-2	2-3	6
DVOR	2-3	1	3	0-1	1-2	5
GORNJI AJDOVEC	2	1-2	1-2	1-2	1-2	6
GORNJI KOT	3	3	2	1	2-3	8
GORNJI KRIŽ	1-2	2	2	2	2	5
GRADENC	3	3	3	1-2	3	9
HINJE	2	2	1	1-2	2	5
HRIB PRI HINJAH	1-2	1	2	1-2	1-2	4
JAMA PRI DVORU	1-2	1	3	1-2	1-2	4
KLEČET	1-2	1-2	1	1-2	1-2	4
KLOPCE	2	1-2	1	2	1-2	4
LAŠČE	3	2	1-2	2-3	2-3	5
LAZINA	2-3	1-2	1	2	1-2	3
LOPATA	1-2	1-2	2	1-2	1-2	4
MAČKOVEC PRI DVORU	1	1	1	1-2	1	1
MALI LIPOVEC	3	2-3	3	1-2	3	9
MALO LIPJE	3	3	3	1-2	3	9
PLEŠ	3	1	1-2	2	2	5
PLEŠIVICA	3	3	3	3	3	9
PODGOZD	2	1-2	1-2	1-2	1-2	4
PODLIPA	2-3	2	2	2	2	5
POLJANE PRI ŽUŽ.	2	2	2	2	2	5
PRAPREČE	1-2	1	1	1	1	1
PREVOLE	2-3	2-3	2	2-3	2-3	6
RATJE	2	2-3	2-3	2-3	2-3	6
REBER	2-3	3	2-3	2-3	2-3	8
SADINJA VAS PRI DVORU	3	2-3	2	2-3	2-3	6
SELA PRI AJDOVCU	3	2-3	2-3	2-3	2-3	8
SELA PRI HINJAH	2-3	3	2-3	2-3	2-3	8
SREDNJI LIPOVEC	2	2	1-2	2	2	5
STAVČA VAS	2-3	2	3	2-3	2-3	7
ŠMIHEL PRI ŽUŽ.	2-3	3	3	1-2	3	9
TREBČA VAS	3	2-3	2	1-2	2-3	7
VELIKI LIPOVEC	1-2	2-3	1-2	1-2	2	5
VELIKO LIPJE	2-3	3	2	1-2	2-3	7
VINKOV VRH	3	2	2-3	1-2	2-3	7
VISEJEC	2-3	2-3	1-2	1-2	2	5
VRH PRI HINJAH	1	1	1-2	1-2	1	1
VRH PRI KRIŽU	3	2	3	1-2	2-3	8
VRHOVO PRI ŽUŽ.	3	3	3	1-2	3	9
ZAFARA						
ZALISEC	2	2-3	2-3	1-2	2-3	6
ŽUŽEMBERK	3	3	2-3	1-2	3	9
ŽVIRČE	2	2	2	1-2	2	5

4.2.1.2 NASELJA**4.2.1.2.1 STOPNJE OCEN PO KAZALCIH****Lega:**

- 3 dominantna lega, poudarek
- 2 izpostavljena lega
- 1 anonimno
- 0 moteče, negativen poudarek

Skladnost z okolico:

- 3 poudarek in kvaliteten rob naselja
- 2 poudarek ali kvaliteten rob
- 1 malo motečih elementov, lahka sanacija
- 0 moteč, nekvaliteten rob, težko sanirati

Notranja urejenost

- 3 neokrnjena vas, z možnostjo ureditve javnega prostora
- 2 okrnjena vas, a ni zelo vidno ali je možno enostavno sanirati
- 1 več motečih objektov, za sanacijo so potrebne večje ureditve
- 0 veliko stavb, ki po gabaritih in obliki presegajo merilo naselja

Razglednost

- 3 daleč, pogledi se nizajo, lepa točka, odprtost
- 2 lep razgled, pestrost, ni dolgih razgledov
- 1 anonimno
- 0 moteče

4.2.1.2.2 REZULTATI VREDNOTENJA

Glej: Priloga 17.

Tabela: Vrednotenje po naseljih

Razredi (višji razred, večji potencial)	
1	(ocena 0)
2	
3	(ocena 0-1)
4	
5	(ocena 1)
6	
7	(ocena 1-2)
8	
9	(ocena 2)
10	
11	(ocena 2-3)
12	
13	(ocena 3)

	LEGA (pogled na vas od daleč)	SKLADNOST (pogled od blizu)	NOTRANJA UREJENOST	RAZGLEDNOST	RAZREDI 1-13	SKUPNA OCENA, RAZRED
BORŠT PRI DVORU	3	2	2-3	2-3	2-3	11
BREZOVA REBER PRI DVORU	3	1	1-2	3	2	9
BUDGANJA VAS	2-3	2	1	1-2	1-2	8
DEŠEČA VAS	2	3	2-3	1-2	2-3	10
DOLNJI AJDOVEC	0	0	0-1	1-2	0	1
DOLNJI KOT	1	1-2	1	2	1-2	6
DOLNJI KRIŽ	1	2	2	1-2	1-2	8
DRAŠČA VAS	2	2	2	2	2	9
DVOR	1-2	1	1	3	2	9
GORNJI AJDOVEC	2-3	2	2	2	2	9
GORNJI KOT	1	1	0-1	2	1	3
GORNJI KRIŽ	1-2	2	2	2	2	9
GRADENC	2	3	2-3	2-3	2-3	11
HINJE	2-3	2	1	3	2-3	10
HRIB PRI HINJAH	1-2	2	1	3	1-2	8
JAMA PRI DVORU	2	2	1	3	2	9
KLEČET	1-2	1	1	1-2	1-2	6
KLOPCE	1	1	2	1	1	3
LAŠČE	1-2	1-2	1	1	1-2	6
LAZINA	2	3	3	2-3	2-3	12
LOPATA	2	3	2-3	1	2	9
MAČKOVEC PRI DVORU	1	2	0-1	2	1-2	7
MALI LIPOVEC	1	1-2	1	2	1-2	6
MALO LIPJE	1	1	1	2	1	3
PLEŠ	2	1-2	1	2	1-2	8
PLEŠIVICA	2-3	3	2	2	2-3	10
PODGOZD	1-2	2	2	2	1-2	8
PODLIPA	1-2	2	3	2	2	9
POLJANE PRI ŽUŽEMBERKU	2	2	2	2-3	2-3	12
PRAPREČE	1-2	2	2	1-2	1-2	8
PREVOLE	2-3	2-3	2	2	2-3	10
RATJE	2	3	3	2-3	2-3	11
REBER	2-3	2-3	2	3	2-3	11
SADINJA VAS PRI DVORU	1-2	1-2	2	2	1-2	8
SELA PRI AJDOVCU	2-3	3	2	2	2-3	10
SELA PRI HINJAH	3	3	1	1-2	2	9
SREDNJI LIPOVEC	1-2	2	1-2	2	1-2	8
STAVČA VAS	2	2	1	3	2	9
ŠMIHEL PRI ŽUŽEMBERKU	3	1	1	2	1-2	8
TREBČA VAS	2	3	2-3	2-3	2-3	11
VELIKI LIPOVEC	1	0-1	0-1	1-2	0-1	4
VELIKO LIPJE	2	2	2-3	2-3	2-3	10
VINKOV VRH	3	2	2	3	2-3	11
VISEJEC	1-2	1-2	1-2	2	1-2	8
VRH PRI HINJAH	1	1-2	1	1-2	1-2	6
VRH PRI KRIŽU	2	2-3	2	3	2-3	10
VRHOVO PRI ŽUŽEMBERKU	2	3	1	3	2-3	10
ZAFARA						
ZALISEC	2	2	2-3	3	2-3	10
ŽUŽEMBERK	3	2	2	3	2-3	11
ŽVIRČE	3	2	1-2	2-3	2	9

5 KMETIJSTVO³⁷

Z vidika kmetijske dejavnosti je bilo na podlagi že izdelanega gradiva pripravljeno dodatno gradivo, ki posreduje konkretne in uporabne podatke

Na tej osnovi bodo lahko udeleženci projekta in zainteresirani občani podali konkretne pripombe, dodatne predloge in rešitve.

Zainteresirani se bodo lahko seznanili z osnovnimi možnostmi in podatki, ki jih potrebujejo pri odločitvi za neko dejavnost.

Na tej osnovi lahko pričakujemo tudi realne odločitve za nove projekte v kmetijstvu.

Glej: Priloga 18, Priloga 19, Priloga 20.

5.1 KMETIJSTVO V PRETEKLOSTI IN DANES

V preteklosti, kar kaže franciscejski kataster iz leta 1825, je bila Suha krajina intenzivno kmetijsko obdelana. Značilna je bila struktura vasi, kjer so bile njive v neposredni okolici vasi.

Razgiban relief pogojuje posestno razdrobljenost območja, skupek naravnih pogojev večkrat onemogoča strojno obdelavo tal. Značilno je intenzivno zaraščanje kmetijskih površin. Število kmetij upada, večje kmetije pa se večajo. Večina kmetij je mešanih.

5.1.1 POLJEDELJSTVO

Prideluje se koruza, ajda, vrtnine, krmne rastline.

Poljedeljstvo je nerazvito, predstavlja predvsem vir pridelave krme za živino in somopreskrbo. Značilni so nizki hektarski pridelki. Pridelki so pridelani brez večje uporabe pesticidov in mineralnih gnojil, tla se obdelujejo na tradicionalni način.

Poljedeljstvo je možna razvojna rezerva območja.

5.1.2 VINOGRADNIŠTVO

V Suhi krajini je trenutno okrog 100 ha vinogradniških površin. Nahajajo se v vinskih gorah v Liscu, Kriška gora, Brinovka, Tali, Boršt, Hrib, Gradenška gora, Stara gora in Podšentpavelska gora. Vinogradniki so organizirani v Društvo vinogradnikov Suhe krajine s sedežem v Žužemberku. V Suhi krajini še vedno prevladuje trta - samorodnica, po oceni kmetijske svetovalne službe je z žlahtno trto posajenih samo 25 ha.

Po študijah Kmetijskega inštituta RS so najprimernejše sorte za Suho krajino beli pinot, kerner in scheurebe, laški rizling, štajerska belina, rdeča frankinja in žametna črnina.

5.1.3 SADJARSTVO

Samorodni sadovnjaki so stari, prevladujejo jabolka, hruške, češplje in slive, breskve in oreh.

Travniški sadovnjaki so na robu vsakega naselja.

O sadjarstvu v Suhi krajini je bilo izdelanih že veliko študij. Do leta 1990 v Suhi krajini ni bilo intenzivnega sadjarstva. Takrat sta bila pri Žužemberku nasajena dva poskusna plantažna nasada, ki sta do zdaj prinašala dobre tržne rezultate. Gre za nasad jabolk in češplje.

³⁷ Vir: Vrč Gospodarsko svetovanje, Hrovat Angelca s.p., Trubarjeva ul.4, 8310 Šentjernej.

Za jabolka je najprimernejše območje na levem bregu reke Krke, za hruške v vinogradniških legah, razen stare sorte. Češnje dobro uspevajo. Na terenih od koder mrzel zrak odteka v dolino je primeren oreh. Povsod se lahko goji lešnike, višnje. Možni so nasadi jagod.

5.1.4 ŽIVINOREJA

Južno od Krke, kjer so naravne razmere prostora manj primerne za njivsko pridelavo, je prisotna živinoreja. Prevladuje govedoreja, sledi prašičereja, konji in ovce. Stalež živine od leta 1900 pada. Za govedorejo prevladuje stara siva pasma, ki je dobro prilagodljiva in primerna za pašo.

Na travniških območjih je smiselno pospeševanje govedoreje in reje drobnice, ter proizvodnja mleka.

5.2 ANALIZA STANJA³⁸

V Občini Žužemberk je 616 kmetij, ki imajo v uporabi 8170 ha zemljišč. Povprečna velikost kmetije je dobrih 13 ha, od tega je 5,5 ha kmetijske zemlje, približno toliko gozda, ostale površine so v zaraščanju.

Velikost kmetij glede na obseg kmetijskih zemljišč v uporabi je naslednja:

do 1ha	84 kmetij
2 do 3ha	57 kmetij
3 do 4 ha	60 kmetij
4 do 5 ha	66 kmetij
5 do 10 ha	231 kmetij
10 do 20 ha	64 kmetij
20 do 30 ha	6 kmetij
SKUPAJ	267 kmetij v velikosti do 5 ha in

301 kmetija v velikosti nad 5 ha kmetijske zemlje.

Zlasti kmetije v velikosti do 5 ha bi se lahko usmerile v ekološko kmetovanje. Tako bi se lahko cca 200 kmetij ukvarjalo z ekološkim kmetovanjem.

Kmetije z nad 10 ha kmetijskih zemljišč bi se ukvarjale z intenzivno živinorejo. To je cca 70 takih kmetij. Upoštevati bi morali tudi dejstvo, da bi se ob pravilnem usmerjanju te kmetije povečevale na račun oddaje v najem ali prodaje zemljišč zelo majhnih kmetij. V prihodnosti bi tako cca 250 kmetij, ki bi ponudila svoja zemljišča večjim kmetijam v najem ali prodajo. Vsekakor pa bi te kmetije še pridelovale hrano za samooskrbo.

Zemljišča, ki jih imajo kmetije v uporabi pa imajo naslednjo rabo:

2680 ha	travniki in pašniki
580 ha	njive in vrtov
70 ha	sadovnjakovi
68 ha	vinogradi

³⁸ Vsi podatki so povzeti po podatkih Statističnega urada Slovenije in sicer: Popis kmetijskih gospodarstev 2000.

3352 ha	gozd
1121 ha	zemljišča v zaraščanju

Velik delež zavzemajo **travniki in pašniki**, kar vsekakor narekuje usmerjenost kmetij v živinorejo. Govedo, ovce in koze bodo lahko uporabile krmo s teh površin.

Ker je velikost kmetij za intenzivno živinorejo premajhna je za doseganje normalnega dohodka možna usmeritev kmetij v ekološko kmetovanje. To možnost potrjuje tudi podatek, da z mineralnimi gnojili gnojijo samo na 1446 ha zemljišč. Sredstva za varstvo rastlin pa uporabljajo samo na 400 ha.

Njiv in vrtov je zelo malo. Nagnjenost terena, kamni, plitva zemlja, majhne parcele otežujejo obdelavo. To pa pomeni več travinja in manj njiv. Dodaten problem, ki še pospešuje rabo v obliki travinja je seveda divjad, ki na njivah povzroča veliko škodo. Na njivah pridelujejo v glavnem pšenico in ječmen, koruzo in krompir.

V prihodnje bi lahko en del njiv uporabili za pridelavo bio hrane ter začimb in zelišč, ki bi jih uporabili pri predelavi raznih specialnih prehrabnih in drugih izdelkov.

Sadovnjaki obsegajo 70 ha površin. Intenzivne sadovnjake imajo na 8 kmetijah in obsegajo dobrih 6 ha površin. Vse ostalo so travniški ekstenzivni sadovnjaki. V glavnem so to jablane, hruške in češnje ter slive. V manjši meri pa tudi ostale vrste sadja (češnje, orehi...). Gostota dreves je 138 po ha, kar je tudi značilno za travniške nasade. Država skuša vzpodbujati ohranitev teh nasadov.

Vsekakor so zelo dobra alternativa razvoja kmetijstva v občini Žužemberk. Travniški nasad ima večina kmetij. Povprečna velikost nasada je 15 ar na kmetijo, kar pa ne moti, saj se lahko dobro ujema z ostalo pridelavo ekološke hrane.

Vinogradi ležijo na vseh za to primernih lokacijah. Skoraj vsaka kmetija ima tudi svoj vinograd. Povprečna velikost vinograda je 14 arov na kmetijo. Poudariti pa je potrebno, da je zaradi nekoliko hladnejše klime večina vinogradov zasajenih z samorodnico. Od skupaj 68 ha vinogradov, je kar 63 ha zasajenih z samorodnico.

Glede na dobre možnosti za biološko kmetovanje, bi kazalo samorodnico ohraniti, saj je idealna za tak način pridelave. Uporabili pa bi jo za pridelavo v sok, ki bi ga z ustreznim marketingom, zaradi svojih zdravilnih učinkovin lahko uspešno prodajali.

Zelo pomembno mesto na kmetijah vsekakor zavzema **gozd**. Gozd lahko pomeni dodatno dejavnost na kmetijah v naslednjih oblikah: prodaja lesa, nabiranje gozdnih sadežev in zelišč, ograde za divjad... Navezuje se lahko na številne druge dejavnosti.

Podatek, da je v občini že več kot 1000 ha zemljišč **v zaraščanju** je zelo zaskrbljujoč. Te površine skoraj ni možno spremeniti nazaj v kmetijske namene. Možno pa bi bila uporaba za namene pozidave, športa in rekreacije.

Lahko bi te površine uporabili za pridelavo lesnih sekancev ali morda za pridelavo humusa in drugih organskih bio gnojil, ki se zelo dobro prodajajo. Za to se dobi specialna strojna oprema.

Podatki o **številu živine** povedo, da imajo govedo samo še na 366 kmetijah. Na vsaki kmetiji sta v poprečju 2 do 3 kravi. To samo še potrjuje usmeritev v pridelavo dražjih izdelkov, to je bio hrana. V nasprotnem primeru bodo ohranile rejo živine samo kmetije z veliko čredo. V letu 1999 sta bili samo dve kmetiji, ki sta oddali več kot 50 000 litrov mleka. Vemo pa, da so v intenzivni prireji mleka zanimive samo take kmetije. Pri programu intenzivne živinoreje ne bi smeli pozabiti na uslužnostno vzrejo plemenskih telic, saj imajo nekatere kmetije kar obsežne pašne površine.

5.3 KONCEPT RAZVOJA

Razmišljanje o možnosti razvoja kmetijstva na tem območju bi bilo potrebno temeljito preusmeriti in spremeniti. Nikjer ne piše, da morajo biti travniki namenjeni ravno živalim in njihovi prehrani. Vedeti je treba, da se Evropa, v kateri smo, koplje v viških mesa in mleka. Povpraševanje je samo po mesu in mleku ter zlasti izdelkih, ki so pridelani na naraven ekstenziven način. V občini tako surovino pridelujejo. Potrebno pa jo je primerno označiti, deklarirati, embalirati, predelati in tudi ponuditi kupcu, ki je pripravljen plačati več.

Obsežne travniške površine lahko izkoristimo za rekreacijo ljudi, ki čutijo vse večjo potrebo po gibanju in sprostitvi v neokrnjeni naravi. Največji dohodek po ha bi vsekakor dobili z ureditvijo 100 ha površin za golf, ki je na pohodu. Uporabljajo ga v glavnem bogati ljudje, poslovneži. Ureditev vodnih rezervoarjev za zalivanje trave ne bi smel biti več problem.

Druga zanimiva alternativa je tudi v trendih, ki se kažejo že tudi pri nas:

»Podeželje, vrt prihodnosti« je dejstvo, ki se nam vse bolj bliža. Občina Žužemberk leži na območju med dvema večjimi mesti: Ljubljano in Novim mestom. Noben kraj v občini ni oddaljen več kot 50 km od teh središč. Ljudje se že selijo ven iz strogega mestnega centra v naravo. 50 km oddaljenosti pa danes ob dobri opremljenosti z avtomobili, telefoni in računalniki ne pomeni nič. Potrebno bi bilo asfaltirati ceste, poskrbeti za vodo in elektriko ter ponuditi gradbene parcele. Zelo veliko ljudi bi za sprostitev obdelovalo nekaj zemlje okrog svoje hiše. Gradbene parcele z malo zemlje na tem območju bodo vedno bolj iskane.

Kakšen bi bil eden od možnih konceptov razvoja:

Manjše kmetije bi:

- se usmerile v ekološko kmetovanje,
- v predelavo in ponudbo ekološke hrane, zemljišča pa oddala v najem ali prodala,
- našle zaposlitev v drugih dejavnostih (predelava lesa, izkoriščanje organske mase, turizem, obrt...) zemljišča pa oddala v najem ali prodala (za uporabo za pridelavo hrane ali pa za rekreacijo, manj vredna zemljišča bi lahko šla v pozidavo).

Določene kmetije pa bi lahko pridobile tako dodatne površine, povečale proizvodnjo in s tem tudi dohodek.

5.4 MOŽNOSTI KMETIJSTVA IN KMETIJSTVU DOPOLNILNIH DEJAVNOSTI V OBČINI

Za vsako osnovno dejavnost analiza vsebuje osnovne podatke:

- možna količina pridelave,
- kaj je za tako pridelavo potrebno (zemljišča, lokacija, objekti, oprema, delovna sila, znanje, kapital),
- v kaj je ta pridelek možno predelati, kako skladiščiti, pakirati, čas obračanja
- možni problemi in omejitve,
- za katerega potrošnika bi bila posamezna oblika ali izdelek namenjen in kakšen način trženja bi bil primeren,
- okvirne možnosti zaslužka.

5.4.1 GOJENJE GOB: ŠAMPINJONI

Na območju občine Žužemberk so že od nekdaj odkupili sorazmerno precejšnje količine samoniklih gob. Gobe so nato prodali drugim odkupovalcem ali pa so bile izvožene v Italijo. Nabiranje samoniklih gob v omejenih količinah tudi za tržne namene bo vsekakor prineslo ljudem s tega območja določen zaslužek.

Za boljši zaslužek jih je potrebno tudi porabiti oziroma predelati na domačem terenu. Edino tako lahko pridemo do boljše in oplemenitene cene. Te možnosti so: sušenje, poraba svežih gob v gostinstvu in direktna prodaja potrošnikom. Zato so potrebni ljudje in prostori za pakiranje oziroma za sušenje in pakiranje.

Nabiranje samoniklih gob je sezonskega značaja. Na to območje pa lahko vključimo tudi gojenje šampinjonov čez vse leto v zaprtih prostorih.

Na ta način dosežemo:

- Izkoristimo različne prazne hleve in druge objekte,
- Dopolnimo predelavo in pakiranje samoniklih gob z gojenimi in tako povečamo učinkovitost in dohodek,
- Omogočimo dohodek določenim kmetijam, ki se s pridelovanjem na njivah in travnikih ne morejo ukvarjati (zemljišča lahko dajo v najem večjim kmetijam).

Gojenje šampinjonov je strokovno dokaj zahtevno. Potrebna sta stroga doslednost, red in znanje. Delo je razporejeno enakomerno čez vse leto, seveda ob primerni opremljenosti.

Pogoji za gojenje šampinjonov za velikost povprečnega obrata: 200 m² gojitvenih površin.

- Zaprt in dobro izoliran objekt v katerem je možno uravnati klimo: poleti hlajenje, pozimi ogrevanje; ustrezno vlago in zračenje. Objekt mora imeti več ločenih prostorov za gojenje in prostor za pripravo ter manipulativni prostor. Gojitveni prostori morajo biti opremljeni z gojitvenimi policami. Vsi prostori naj bodo dobro osvetljeni, ne smejo imeti direktne sončne svetlobe, vse površine morajo biti pralne. Vsak prostor mora imeti tudi vodo.
- Potrebna investicija (Preuredi se že obstoječ objekt; npr. opuščen hlev 5.000.000 SIT).

Rezultati v 1 letni proizvodnji:

– Stroški amortizacije in obresti:	500.000 SIT
– Materialni stroški za tekočo proizvodnjo v enem letu (inkubiran substrat, pokrivka, embalaža, stroški ogrevanja ali hlajenja, voda in drugo)	2.300.000 SIT
– Potrebno delo : cca 3900 ur npr. po 1000 SIT (brutto)	3.900.000 SIT
– Pričakovani pridelek: 4 ciklusi po 6000 kg =	24.000kg
– Pričakovana cena svežih gob 350 SIT/kg	8.400.000 SIT

To pomeni delo in plačo za dve osebi. Vse zgornje številke so le okvirne, ker so odvisne od številnih dejavnikov.

Pred odločitvijo za dejavnost je obvezna še raziskava trga.

Sveže šampinjone bi lahko prodajali: v gostinske lokale, pizzerije, v trgovine. Posušene ali vložene pa ravno tako. Šampinjoni se uporabljajo v prehrani Slovencev dokaj pogosto.

Možni problemi in omejitve:

- izpad pridelka zaradi napak pri vzgoji,
- prehuda konkurenca zaradi cenenege uvoza.

Uporaba in marketing

Pridelek je možno prodajati kot sveže gobe za direktno potrošnjo. Lahko pa se jih tudi posuši ali pa konzervira v slanici ali kisu.

5.4.2 GOJENJE JAGODIČJA – ROBIDNICE, MALINE

Robida in maline rastejo na srednje težkih tleh do nadmorske višine 800 m . Robidnicam prijajo bolj sončne lege. Maline pa so lahko tudi v bolj senčnih oziroma hladnejših območjih.

Malinovi in robidovi nasadi bi bili primerni zlasti za dopolnilno dejavnost na manjših kmetijah. Zahtevajo ogromno ročnega dela pri obiranju. Zelo pomembna je predelava oziroma takojšnja prodaja. Od učinkovitosti oblike ponudbe je odvisna odkupna cena in s tem tudi ekonomika pridelovanja. Tako robidnice kot maline gojimo ob opori podobno kot vinska trta.

Primerjava :

Robidnice

- robidnice se obira 3 mesece,
- manj občutljive za bolezni,
- manj občutljive za transport,
- zanimivejše za prodajo cena nekoliko nižja od malin.

Maline:

- maline se obira manj časa,
- so občutljivejše za bolezni (monilija)
- občutljivejše za transport,
- nekoliko manj zanimive za prodajo.

5.4.2.1 ROBIDNICE

Potrebna investicija:

za 1ha površine (življenska doba nasada : 15 do 20 let)

Naprava nasada in oskrba prvi dve leti 3.389.427 SIT

Rezultati v 1-letni pridelavi :

- Stroški amortizacije in obresti	431.671 SIT
- Materialni in drugi stroški (spremenljivi) v enem letu	689.253 SIT
- Potrebno delo 3311 ur npr. po 1000 SIT	3.311.000 SIT
- Pričakovan pridelek: obiranje od jul. do okt. 20.000 kg po cca 250 SIT za kg	5.000.000 SIT

Za pridelavo robidnic je poleg ustreznega znanja potrebna tudi delovna sila za obiranje, saj je čas obiranja cca 3 mesece. Računamo lahko, da potrebujemo vsaj 10 ljudi za obiranje 1 ha robidnic v času sezone vsak dan (odštejemo deževne dni, nedelje in praznike).

Problemi in omejitve:

- potrebna zaščita pred divjadjo in ptiči,
- hitra pokvarljivost,
- naravne omejitve: ni možno zagotoviti vode, odvisnost od vremenskih razmer

Marketinški pristop:

- Robidnice se lahko prodaja kot sveže za gostinske lokale, trgovine. Zagotovljen bi bil odkup za predelavo v sadna vina .
- Robidnice bi morali pripraviti in ponuditi bogatejšemu potrošniku.
- zdravilne učinkovine.

5.4.2.2 MALINE

Potrebna investicija za 1 ha površine : življenska doba nasada 15 do 20 let

Naprava nasada in oskrba prvi dve leti: 4.689.560 SIT

Rezultati v 1- letni pridelavi:

– Stroški amortizacije in obresti	600.406 SIT
– Materialni in drugi str. (spremenljivi)	1.153.358 SIT
– Potrebno delo 2321 ur npr. po 1000 SIT	2.321.000 SIT
– Pričakovan pridelek 15.000kg/ha po cca 300 SIT za kg	4.500.000 SIT

Tudi za pridelavo malin je potrebno precej znanja ter veliko delovne sile za obiranje. Lahko računamo, da tudi potrebujemo približno 10 ljudi za obiranje, saj je čas obiranja nekoliko krajši, pridelki so manjši kot pri robidnicah, nabere pa se tudi manj plodov na uro.

Problemi:

Maline so bolj podvržene gnitju in poškodbam in so zaradi tega zahtevnejše od robidnic.

Uporaba in marketing:

- Maline bi lahko pridelovali v manjšem obsegu kot robidnice. Površine ne bi smele biti prevelike.
- Maline bi morali ponuditi tako kot jagode zlasti sveže.
- Možna bi bila tudi predelava : tudi sušenje, zamrzovanje idr.
- Maline bi lahko prodajali gostinskim lokalom, v trgovine pa tudi v razne slaščičarne.
- Predstavljajte si lep krožnik obložen z malinami, robidnicami in gozdnimi borovnicami ! Pa kozarček kakšnega polsladkega vina ali šampanjca zraven!
- Kaj pa morda sadne bovine iz tega sadja!?
- Se bi mu odrekli? Cena 500 SIT za porcijo ne bi bila predraga. Na krožniku bi bilo skupaj največ 300g jagodičja po cca 300 SIT = 90 SIT . Ostalo je za gostinca. Potrebna bi bila promocija. Potrebno je ljudem ponuditi, jim povedati kakšne užitke in zdravilne učinke jim prinese tak krožnik sadja!
- Potruditi se bi bilo potrebno z izdelki, v katere bi vključevali sveže maline in robidnice. Marketing pa bi moral iti v smeri naslednjih koristi za potrošnike: npr. izdelki iz svežih malin, robidnic iz deviške Suhe krajine. Posebni vplivi zaradi zdravilnih snovi oziroma vsebnost mineralov in vitaminov!

- Sveži plodovi in izdelki bi bili namenjeni za bogatejšega potrošnika.
- Vse to bi morali kombinirati tudi z nabiranjem gozdnih sadežev in jih vključiti v eno ponudbo. Tako bi bila pestrost ponudbe še večja zaradi borovnic in morda še kaj.
- Tako maline kot robidnice bi vključevali na manjše kmetije kot dopolnilna dejavnost.

5.4.3 SADJE IZ TRAVNIŠKIH NASADOV - EKSTENZIVNI SADOVNJAKI

V Sloveniji se že izvaja program oživljanja starih travniških sadovnjakov, ki krasijo slovenske vasi. Zaradi zelo nizkih odkupnih cen sadja pa se jih počasi opušča. Z usmerjeno predelavo in kvalitetno promocijo in trženjem bi se dalo iz teh sadovnjakov pridobiti tudi lep dohodek in ohraniti lepoto pokrajine, ki jo ustvarjajo ti sadovnjaki.

Na območju občine Žužemberk so možnosti za to panogo precejšnje.

Uporabili bi že obstoječe nasade. Potrebna je vsakoletna oskrba (obrezovanje). Največ dela zahteva pobiranje sadja. Problem je izmenična rodnost. Vsekakor zahteva ta panoga praktično zanemarljivo investicijo, sorazmerno malo dela, pa kljub temu soliden zaslužek ob dobri organiziranosti nadaljnje predelave in ponudbe.

Ocenimo lahko, da bi bilo v občini realno možno oživiti in izkoriščati vsaj 50 ha travniških sadovnjakov.

To pomeni:

- 1000 ton svežega sadja oziroma :
- 150 ton suhega sadja in
- 75.000 l sadnih vin ali kisov in
- 15.000 l sadnih žganj

Rezultati v enem letu na 1 ha površine:

- Stroški amortizacije in obresti (dosajevanje, ograje, stroji...)	235.000 SIT
- Razni materialni stroški:	30.000 SIT
- Potrebno delo (oskrba dreves, pobiranje sadja) 500ur po 1000 SIT	500.000 SIT
- Pričakovani pridelek ob redni oskrbi 20.000kg/ha po cca 38 SIT/kg	765.000 SIT

Uporaba in marketing:

- najboljšo kvaliteto za sušenje,
- drugo kvaliteto za sadna vina,
- tretjo kvaliteto za sadna žganja.

Z razvojem manjših predelovalnih obratov se širi tudi specialna ponudba različnih žganj. Potrebna je uporaba specialnih kotlov, ki garantirajo kvaliteto. Specialna žganja, tudi z različnimi zeliščnimi dodatki zopet prihajajo v »modo« v prav posebni ponudbi. Namenjena bi bila samo za zahtevnejšega potrošnika. Potrebna tudi specialna embalaža, marketing in seveda v povezavi s turizmom.

Ponudba sadnih vin se tudi v Sloveniji širi. Kvaliteto je potrebno bistveno spremeniti glede na tisto, ki je obstajala včasih na kmetih. Sadna vina lahko postanejo odlična nizkoalkoholna

pijača in lahko nadomesti marsikateri umeten napitek. V Švici, Avstriji na S Francije znajo to dobro pripraviti, ponuditi in prodati.

Potrebno je zagotoviti kvaliteto in okusu, ki ga zahteva današnji potrošnik. Te pijače bi bile namenjene širšemu krogu potrošnikov. V švici ponudijo jabolčno vino v plastenki 1.5 l.

Izredno zanimivi postajajo tudi sadni kisi ter razni zeliščni kisi. Pripraviti in ponuditi jih je potrebno.

Sušenje sadja bo obravnavano v posebnem poglavju.

Ljudje si želijo sprememb v prehrani: novi okusi, nove oblike ponudbe, različni obredi pri srečevanju ljudi!

Živilski tehnologi, babičini recepti, dobri kuharji, ideje naših sosedov itd so na potezi!

Novi okusi, izdelki iz neokrnjene narave, ki jo poznamo. To je sigurno posebna kvaliteta, za katero je marsikdo pripravljen plačati.

5.4.3.1 SUŠENJE SADJA, GOB IN DRUGIH ZELIŠČ

Glede na osnovno pridelavo so sušilnice nujno potrebne. Prinašajo pa tudi lep dohodek na kmetijo. V sušilnicah bi lahko sušili sadje, samonikle gobe, šampinjone, razna zelišča in druge dišavnice, ki bi jih rabili v drugih predelavah. S tem si bi podaljšali sezono dela skoraj čez vse leto in povečali dohodek. Na drugi strani pa omogočili pošten zaslužek tudi drugim (pridelovalci sadja, nabiralci gozdnih sadežev, pridelovalci šampinjonov).

Glede na količine osnovnih proizvodov za sušenje bi potrebovali cca 20 sušilnic s po 5 enotami (sušilniki Evergreen Boštanj). Te kmetije bi zadostile dohodek za dve osebi.

Toliko sušilnic bi posušilo cca 750 ton sadja kar ustreza cca 150 ton suhega sadja. Te sušilnice pa bi posušile tudi nabrane samonikle gobe ter viške šampinjonov.

Za sušenje je potrebno precej znanja, doslednost in :

Potrebna investicija za sušilnico s 5 sušilnimi enotami (v en sušilnik lahko zložimo 150 kg sadja):

- 1 sušilnik s kuriščem + 4 sušilniki brez kurišč,
- prostor za pripravo sadja,
- prostor za sušenje,
- klimatizirano (hlajeno) skladišče za sveže sadje,
- klimatizirano skladišče za suho sadje,
- skladišče za embalažo,
- oprema za lupljenje, rezanje in drugo pripravo sadja,
- oprema za pranje in odcejanje,
- oprema za čiščenje in pomivanje,
- viličar : ročni, traktorski ali električni.

Ocena vrednosti investicije 10.000.000,00 SIT.

Rezultati v 1 letni proizvodnji:

– Stroški amortizacije in obresti	1.000.000 SIT
– Stroški energije	2.500.000 SIT
– Drugi materialni stroški	1.000.000 SIT
– Potrebno delo 3300 ur po 1000 SIT	3.000.000 SIT
– Pričakovan pridelek:	
– 12.000 kg suhega sadja po 500 SIT	6.000.000 SIT
– 3.000 kg suhih gob in drugih zelišč po 700 SIT	2.100.000 SIT

Računamo da bi vsaka taka kmetija (sušilnica) posušila cca 56 ton svežega sadja in cca 30 ton gob in drugih zelišč v enem letu.

Delo bi bilo razporejeno čez vse leto. Kljub temu pa bi bilo nekaj delovnih konic zlasti v jesenskih mesecih. Za energijo bi lahko uporabili različne vire. Glede na količino grmovja oziroma površin v zaraščanju pa bi lahko uporabili tudi lesne sekance. Ta način v gornji vrednosti investicije ni upoštevan.

Uporaba in marketing:

Suho sadje, gobe in zelišča se pakira v ustrezno embalažo in se prodaja v trgovinah za široko potrošnjo. Glede na trende zdravega prehranjevanja se potrošnja sušnin povečuje saj nadomešča druge nenaravne »sladkosti«. Vse to pa ima še toliko večjo vrednost, ker je pridelano v naravnem in čistem okolju, iz neškropljenega sadja.

Prodaja je možna čez vse leto. Namenjena je široki potrošnji. S primerno embalažo in dekoracijo pa vse skupaj lahko še oplemenitimo in damo v prodajo za darila in posebne priložnosti.

5.4.4 PRIDELOVANJE HRANE NA EKOLOŠKIH KMETIJAH

Občina Žužemberk obsega skoraj 8000 travniških površin. Od tega je približno 6000 ha ekstenzivnih travnikov. Kmetije z ekstenzivno pridelavo so zlasti tiste, ki imajo manj kot 5 ha obdelovalnih zemljišč. Te kmetije si morajo vir dohodka poiskati izven kmetije. Vedeti moramo, da na teh kmetijah delajo zlasti starejši ljudje. Mladi si iščejo boljši vir zaslužka.

To pa so vsekakor kmetije, ki bi se lahko usmerile v ekološko pridelavo in si v kombinaciji s še drugimi dejavnostmi povečale dohodek in zagotovile zaposlitev vsaj za eno osebo.

Predpostavimo poprečno kmetijo s 4 ha obdelovalne zemlje. Na takih kmetijah večinoma že imajo hleve za živino, osnovno strojno opremo za pripravo krme in traktorje. Večinoma se te kmetije ukvarjajo z rejo krav ali govejih pitancev. Redijo tudi prašiče in perutnino. Problemi so trenutno veliki, saj je oddaja mleka problematična, cena mleka za tako drago prirejo prenizka. Enako velja za ceno mesa.

Možna rešitev je samo v tem, da proizvedeno mleko in meso, ki je bistveno boljše kvalitete od intenzivnejših prirej tudi prodamo po ceni kvaliteti primerno.

5.4.4.1 KMETIJE Z GOVEJO ŽIVINO

- Povprečna velikost kmetije 4 ha obdel. zemlje.
- Povprečna velikost črede : 2 kravi + 3 glave mlade živine.

Iz 4 ha kmetije lahko pričakujemo :

– Stroški amortizacije	40.000 SIT
– Stroški sena oz. paše 4 ha x 5500kg sena =22.000kg sena po 10 SIT	220.000 SIT
– Drugi materialni stroški	60.000 SIT
– Potrebno delo 400 ur po 1000 SIT	400.000 SIT
– Tržna prireja na kmetijo letno:	
– 500 kg govejega mesa (živina krmljena samo s senom) po 700 SIT	350.000 SIT
– 5000 l mleka za 80 SIT	400.000 SIT

Ponavadi na kmetiji porabijo mleko tudi doma. V zgornji kalkulaciji to ni upoštevano, saj bi morali v nasprotnem primeru mleko kupiti. Bilo bi še dražje.

Če predpostavimo, da bi se v tako prirejo usmerilo cca 100 kmetij, pomeni to prirejo:

- 50.000 kg ekološko pridelanega govejega mesa
- 250.000 litrov ekološko prirejenega mleka

Uporaba in marketing:

Mleko in meso bi prodali obratom za predelavo in pakiranje ekološko pridelane hrane. Samo v takih obratih bi bila možna ustrezna kontrola, ki se jo zahteva tudi za ekološke kmetije. Edino tako bi lahko prodajali izdelke s posebnim znakom kvalitete in zato tudi po višji ceni kot sicer.

Izdelki bi bili namenjeni za zahtevnejšega potrošnika. Prodajali bi jih samo v posebnih trgovinah, ter v posebni ponudbi gostinskih lokalov ali celo v posebnih gostinskih lokalih. Promocija in trženje bi bila velikega pomena.

Moto trženja: Ni strahu pred boleznijo norih krav! Meso s posebnim okusom po naravi! Zdrav način življenja z zdravo popolnoma naravno hrano.

Potrošniki bi morali imeti možnost ogleda take pridelave in prireje.

5.4.4.2 KMETIJE Z OVCAMI

- Povprečna velikost kmetije 4 ha obdelovalne zemlje.
- Povprečna velikost črede: 32 ovc.

Iz take kmetije lahko pričakujemo:

– Stroški amortizacije:	310.000 SIT
– Stroški sena 22.000 kg po 10 SIT	220.000 SIT
– Drugi materialni stroški	100.000 SIT
– Potrebno delo 370 ur	370.000 SIT

Tržna prireja na kmetijo letno:

64 jagenjčkov po 17.000 SIT 1.088.000 SIT

Če predvidimo 100 takih kmetij pomeni to prireja 6400 jagenjčkov letno.

5.4.4.3 KMETIJE S KOZAMI

- Povprečna velikost kmetije 4 ha obdelovalne zemlje.
- Povprečna velikost črede : 32 koz.

Iz take kmetije lahko pričakujemo:

– Stroški amortizacije	310.000 SIT
– Stroški sena	220.000 SIT
– Drugi materialni stroški	100.000 SIT
– Potrebno delo: 550 ur	550.000 SIT

Tržna prireja na kmetijo letno:

– 48 kozličkov po 17.000 SIT	816.000 SIT
– 6400 litrov mleka po 100 SIT	640.000 SIT

Če predvidimo 100 takih kmetij pomeni to 4800 kozličkov letno in 640.000 litrov kozjega mleka.

Uporaba in marketing:

Pri kozjem mleku moramo poudariti njegovo zdravilnost v človekovi prehrani.

Moto trženja s kozjim mlekom bi bil vsekakor: koristni vplivi na zdravje.

Kozje mleko že sedaj odkupujejo nekatere bolnice. Iz kozjega mleka se dajo narediti odločni specialni siri. Take sirarne že obstajajo.

Ugotovili pa so izredno uporabnost kozjega mleka za kozmetične pripravke. Tudi v kozmetiki je povpraševanje po naravnih preparatih iz dneva v dan večje, saj prihaja do številnih alergij pri uporabi klasičnih kozmetičnih sredstev. Taki pripravki bi dosegali tudi posebno ceno.

Speciolen obrat, ki bi predeloval kozje mleko v kozmetične izdelke. Vzporedno s tem uporabil tudi precej raznih zdravilnih zelišč. Vse pridelano na ekoloških kmetijah v neokrnjeni naravi. Izdelki bi bili samo za zahtevnega potrošnika. Prodajali bi se samo v specialnih trgovinah s posebno blagovno znamko.

5.4.4.4 POVZETEK BIO KMETIJA

Če povzamemo vse tri možne variante, takoj ugotovimo, da taka dejavnost vzame samo cca 500 ur dela letno. Temu lahko prištejemo še 200 ur za pripravo krme. Da bi na kmetiji zagotovili vsaj eno delovno mesto, bi te dejavnosti morali kombinirati še z drugimi dodatnimi dejavnostmi. Vsekakor lahko na te kmetije vključimo travniške sadovnjake, ker jih uporabimo tudi za pridelavo sena.

Na kmetijo lahko povprečno računamo po cca 0.5 ha takega ekstenzivnega sadovnjaka, kar pomeni dodatnih 200 ur dela letno. Tudi časovno je ta kombinacija dokaj ugodna, saj je delo v hlevu čez vse leto, priprava sena zlasti v juniju, juliju in avgustu. Oskrba in pobiranje sadja pa marca, septembra in oktobra. Skoraj vsaka kmetija ima tudi svoj vinograd. Samorodnico bi lahko prodali za predelavo v sok, saj je zelo zdravilen.

Odvisno od same kmetije, pa bi lahko kot dodatno dejavnost lahko vključevali še nabiranje gozdnih sadežev, prodaja lesa iz gozda, reja prašičev, pridelovanje jagodičja, zelišč, zelenjave, gojenje damjakov, izdelovanje drobnih izdelkov iz lesa, gojenje tobaka in izdelava specialnih izdelkov iz tobaka, izdelovanje pip,...Vse te dejavnosti bi bilo potrebno podrobneje preučiti, finančno ovrednotiti ter opraviti tržne analize.

Problemi in omejitve:

Za vse te dejavnosti bi bilo potrebno opraviti tržne analize.

Problemi :

- razdrobljenost parcel,
- kamenje na parcelah,
- suše in izpadi pridelkov zaradi tega,
- škode zaradi divjadi.

6 REKREACIJA

6.1 POJEM REKREACIJE IN REKREATIVNE NAVADE

Rekreacija pomeni obnavljanje duševnih in telesnih moči človeka, uresničuje se z uravnovešenjem med dejavnostjo in počitkom, z menjavo okolja, z vplivi čutnih dražljajev in določenimi telesnimi obremenitvami človeka. S pojmom rekreacija se označuje tiste dejavnosti oddiha, osvežitve, sprostitve in obremenitve, ki služijo za sprostitvev ali nabiranje novih življenjskih moči³⁹.

Človek si obnavlja svoje moči na najbolj različne načine: od spanja do različnih telesnih obremenitev. Zato je dejavnosti, ki sodijo v okvir rekreacije težko določiti. Rekreacija zajema veliko število med seboj različnih in celo izključujočih se dejavnosti.

Prav zaradi te značilnosti je tudi težko določiti površine, ki so namenjene rekreaciji, gotovo pa so to vse nepozidane površine in za določene dejavnosti tudi mestne površine.

Prebivalcem mest pomeni naravna krajina kvaliteto in pomemben dejavnik v prostem času. Tu gre za nasprotje tehnizirani krajini, za videzne kvalitete krajine in njen doživljajski pomen.

Pomembna sestavina prostora so vodne površine, ki z rastlinstvom ustvarja pestro krajinsko podobo, ki nudi mnogo možnosti za rekreativne in športne dejavnosti ter za počitek in sprostitvev.

6.2 RAZPOREDITEV IN OBLIKE REKREACIJE

Poznavanje oblik rekreacije in različne razporeditve so pomembne zato, ker je tako lažje predvideti spremembe v prostoru. Vsaka oblika rekreacije namreč zahteva drugačne razmere in prav tako so različne tudi oblike pojavljanja in s tem posledice na okolje.

6.2.1 ČASOVNA RAZPOREDITEV

Glede na letna obdobja lahko razdelimo rekreacijo na zimsko ter letno, ki imata za nujen pogoj določene vremensko pogojene razmere. Ves čas pa se izvaja tudi rekreacija, ki nima značilnosti ene ali druge in se lahko z manjšimi spremembami izvaja skozi vse leto.

6.2.2 RAZPOREDITEV GLEDE NA RAZPOLOŽLJIV PROSTI ČAS, KRAJEVNA RAZPOREDITEV

Vsakodnevna rekreacija poteka predvsem v kraju bivanja in njegovi bližnji okolici. Izvaja se dejavnosti kot so sprehod, tek, veslanje, trening ipd.

Poldnevna, eno- do tridnevna rekreacija ob koncih tedna in prostih dnevih poteka v kraju bivanja, v izletniškem območju. Vključuje dejavnosti vsakodnevne rekreacije in dejavnosti, za katere je potrebno več časa, npr. ribištvo, piknik, tekmovanja. Izletniško območje je zelo široko in raznoliko, odvisno je od posebno privlačnih območij, lahko zelo oddaljenih.

Počitniška rekreacija je vezana na čas letnega dopusta oziroma počitnic. Izbor kraja je neomejen. V zadnjem času je vedno večje zanimanje za manj turistična območja, večina pa vendarle počitnikuje v znanih turističnih središčih⁴⁰.

³⁹ Jeršič, M. Turistična geografija. 1985.

⁴⁰ Jeršič, M. / Debelak, M. Rekreacija. 1976.

6.2.3 TIPI REKREACIJSKIH SKUPIN TER STOPNJA INFRASTRUKTURNE OPREMLJENOSTI

Schulz⁴¹ opisuje možne tipe rekreacijskih skupin:

Ljubitelj neokrnjene narave išče harmonijo v krajini, želi naravno krajino, v kateri izvaja aktivnosti, kot so popotništvo, sprehod, razgled, tek na smučeh ipd. Ne išče stika z drugimi tipi. Motijo ga lahko promet, poselitev, opremljenost, preveč obiskovalcev ipd.

Aktivni rekreativec želi prostost, zavestno se odloči za drugačno od ustaljenih rekreativnih navad, želi naravno ali prijazno kulturno krajino, ki jo doživlja v skupini, išče sprostitev na prostem z aktivnostmi, kot so piknik, hoja, kopanje, sončenje, taborjenje, organizirani izleti ipd. Dobrodošli so urejeni kamping prostori v naravni krajini, planinske poti, urejena kopališča. Ne odklanja kultivirane agrarne krajine, motijo pa ga lahko gost promet, poselitev, visoka gostota obiskovalcev in preveč tehničirana krajina zaradi naprav, onesnaženje, hrup.

Športnik se zavestno odloči za krepitev telesa na način športne aktivnosti: tenis, smučanje, tek, veslanje, plavanje, jahanje; mora imeti ustrezno športno znanje, potrebuje določene objekte in naprave, npr. igrišča, smučišča, vodne površine, klubi in tudi parkirišče, zato je infrastruktura pomembnejša od naravnega okolja. Motnje nastopijo zaradi klime, slabe dostopnosti, onesnaženosti zraka, hrupa, gneče.

Promenadni tip si želi stikov, rad opazuje druge ljudi in je tudi sam opažen, želi doživetja v skupini: sprehaja se, poseda, sonči v urbanizirani krajini, navezuje stike, obiskuje rekreacijske površine z velikim obiskom; dobrodošle so ureditve: parki, promenade, sprehajalne poti, razgledne terase.

Ljubitelj izobraževanja išče kreativne in lastne aktivnosti, želi spoznavati kulturo, zgodovino, zato potuje, obiskuje prireditve, predavanja, se sprehaja, kramlja s prebivalci, zanima ga družbeno življenje. Motnjo lahko pomeni prizadeto okolje in visoka gostota obiska.

6.3 REKREACIJSKE DEJAVNOSTI V VODI, OB VODI IN V ŠIRŠI OKOLICI

Vodna telesa pomenijo življenjsko okolje za rastlinski in živalski svet. Hkrati so zelo privlačna za veliko rekreativnih in športnih dejavnosti, nudijo obilo mirnejših prostorov za oddih in sprostitev.

Prisotnost vode v naravi močno vpliva na privlačnost prostora, je najbolj živa prvina nežive narave. Označujejo jo gibanje, zvočnost, barvitost, kontrast, pogosto spreminjanje podobe. Ob vodi, v vodi in v okolici se koncentrirajo različne oblike življenja.

Voda je vedno privlačila človeka, pomeni prvobitno prvino, ki vpliva na njegova občutja, ga poživlja, psihično in fizično poživlja in krepi ter osvežuje. Voda spreminja in oblikuje prostor. Prevladujoč pomen za rekreacijo ima prostorska zgradba, ki je značilna za naravno stanje voda in okolice. Privlačna je kot medij rabe, za uživanje razgleda, narave ob vodi⁴².

Za rekreacijo ob reki so pomembni voda, breg in obrečni prostor, ki omogoča raznovrstne dejavnosti. Oddih ob reki mora biti usklajen z razmerami v prostoru, rekreacijske dejavnosti so odvisne od naravnih značilnosti vodotoka. Bolj dostopna kot je reka, pomembnejša je zaščita njenih vrednosti.

Neprimerna izraba obrečnega prostora v preteklosti ali poseganje v vodotoke v sedanosti pogosto zahteva izboljšanje stanja. Oddih lahko pomeni dejavnost, ki varuje: zahteva zaščito obrečnega prostora pred poselitvijo, prometom in industrijo. Obrežja naj ne bi bila pozidana z napravami.

⁴¹ Jeršič, M. Sodobni rekreacijski motivi kot dejavnik preobrazbe pokrajine. 1990.

⁴² Ogrin, D. Valorizacija vodnih obrežij in krajinsko-ekološki vidiki urejanja vodotokov. 1979.

Nekatere možne oblike rekreacije:

- **na vodi:** veslanje, plavanje, smučanje na vodi, jadrnanje na deski, kanu na divjih vodah, kopanje, šport v podzemnih vodah, čolnarjenje, jadrnanje, rafting, potapljanje, ribolov, podvodni, šport, vaterpolo, kegljanje na ledu, hokej na ledu, drsanje.
- **ob vodi:** piknik, duatlon, triatlon, taborjenje, igre ob vodi, sončenje, počitek, sprehajanje.
- **zaledje:** izletniška hoja, lov, nabiranje in zbiranje, sprehajanje, hitra hoja, tek, planinarjenje, pohodništvo, počitek, opazovanje narave, igre, ogled znamenitosti, kolesarjenje, tek na smučeh, jogging, rolkanje, badminton, kotalkanje, odbojka, kegljanje, tenis, pešačenje, gorsko kolesarjenje, jahanje, plezanje, alpinizem, trim steza, urjenje.

6.4 PRIMERNOST PROSTORA ZA REKREACIJO

Primernost prostora za rekreacijo pomeni funkcionalno primernost za določeno rekreativno dejavnost, estetsko privlačnost krajine, klimatski potencial, prometni položaj oz. dostopnost ter morebitni negativni vpliv kot posledica poseganja človeka v prostor.

6.4.1 OPIS METODE

Vrednotenje prostora za rekreacijo je potekalo glede na rekreacijske dejavnosti.

Ugotavljanje privlačnosti za razvoj rekreacije obsega:

- izbor in opredelitev dejavnosti,
- določitev meril za ugotavljanje privlačnosti prostora za posamezno dejavnost,
- ugotovitev danosti v prostoru glede na predvideno rabo in merila,
- opredelitev območij privlačnosti za posamezno dejavnost.

Delo je potekalo večinoma na terenu, osnovno izhodišče pri analizi prostora so bile že uveljavljene lokacije (npr. za kopanje, kajakaštvo...).

6.4.2 IZBOR REKREACIJSKIH DEJAVNOSTI

Merila za izbor rekreacijskih dejavnosti po Kiemstedt-u⁴³:

- splošna priljubljenost dejavnosti,
- dejavnosti naj imajo medicinsko - terapevtski učinek,
- preko njih pride do razbremenitve, gibanja, socialnih stikov,
- udejstvovanje je možno brez izobrazbe, opreme in visokih stroškov,
- za razvoj infrastrukture niso potrebne velike investicije.

Rekreacijske dejavnosti v nalogi so bile izbrane tudi glede na sedanje in verjetne prihodnje uporabnike in glede na že obstoječo rekreacijo v prostoru. Osnovno merilo za izbor rekreacijskih dejavnosti so bile obstoječe dejavnosti in prireditve, ki lahko vplivajo na turistično ponudbo.

V obravnavanem območju ob reki Krki in v širšem območju so sedanji uporabniki oziroma izvajalci rekreacijskih dejavnosti naslednji:

- domačini: večinoma prebivalci naselij ob reki in bližnji okolici, ki se rekreirajo vsakodnevno ali ob koncu tedna,

⁴³ Horvat, U. Vrednotenje primernosti pokrajine za turizem in rekreacijo. 1990.

- turisti: v Žužemberku je urejen kamp, kamor prihajajo na poletne počitnice bolj ali manj stalni gostje.

Pomembnejše obstoječe rekreacijske aktivnosti v prostoru so poleg kopanja, hoja po markiranih poteh na bližnje vrhove, kolesarjenje – rimska cesta, veslanje na divjih vodah in rafting, ribištvo in lovstvo, kampiranje, odbojka.

Izbrane rekreacijske dejavnosti za vrednotenje so:

V vodi

- kopanje,
- kneippanje, čofotanje
- čolnarjenje na divjih vodah,
- ribolov.

V okolici

- sprehajanje, hitra hoja, tek, izletniška hoja, pohodništvo,
- jahanje,
- hoja in tek na smučeh,
- posedanje in piknik,
- taborjenje, jahanje, kolesarstvo.

Odbojka na mivki, lokostrelstvo, tenis, jadralno padalstvo so športi, ki so v občini pomembni ali pa se kažejo trendi v to smer. Za njihovo izvajanje so nujne dodatne ureditve, predvsem za tenis in lokostrelstvo. V nalogi niso posebej obravnavani.

6.4.3 OPIS MERIL

Merila so rezultat pridobljenega strokovnega znanja in znanja pridobljenega ob postopku načrtovanja. Z analizo ugotovimo tista posebna merila, ki izhajajo iz specifičnih razmer obravnavanega prostora.

6.4.3.1 SPLOŠNA MERILA ZA DEJAVNOSTI V VODI, OB VODI IN V OKOLICI

Splošna merila so skupna merila. Pomenijo predpogoj za izvajanje rekreacijske dejavnosti v prostoru. Z njimi so določeni okviri. Pri vrednotenju niso posebej obravnavana.

Klima in mikroklima

Za večino dejavnosti je pomembna osončenost, zavarovanost pred vetrom, dovolj visoka temperatura v poletnih mesecih in čist zrak. Za hojo in tek na smučeh pa dovolj snega. Reka Krka na obravnavanem odseku teče v smeri od SZ proti JV. Osončenost bregov je odvisna predvsem od posamezne mikroreliefne situacije, zato pri vrednotenju prostora za rekreacijo to merilo ni bilo posebej obravnavano. Po oceni je osončenost primerna za izvajanje rekreacijskih aktivnosti na obeh rečnih bregovih.

Obstoječi interesi v prostoru so:

- poselitev,
- industrija in obrt,
- vodnogospodarstvo,
- kmetijstvo,
- gozdarstvo,

- lovstvo,
- turizem in rekreacija,
- varovanje kulturnega in naravnega okolja.

Dovolj pohodnega prostora

Prostor je pogoj za izvedbo kakršnekoli dejavnosti. Za kopanje je potrebno malo prostora, za taborjenje več. Problem velikosti razpoložljivega prostora je bistven predvsem ob reki Krki. Ljudje skušajo izkoristiti prostor na najbolj smiseln način.

Dolina Krke je ozka in kanjonsko oblikovana, ponekod se dolina razširi, bregovi so položnejši. Kjer je teren strm, je večinoma poraščen z gozdom, na predelih, kjer je strmina manjša se pojavljajo tudi druge rabe prostora na terasah, predvsem poselitev. Večina najbolj privlačnega prostora za različne dejavnosti je tako že zasedenega. Poleg tega reka Krka v ozkem vmesnem prostoru med cesto in strugo poplavlja.

Čisto okolje

Celotno obravnavano območje lahko všttejemo v bolj čista območja. Najbolj onesnažena je prav dolina reke Krke, ki je najbolj gosto naseljena ter reka sama, kamor se zaradi neurejenih sanitarnih razmer stekajo odpadne vode iz naselij. Ureditev čistilne naprave v občini ter v prostoru gorvodno je zato nujna.

Prostorska pestrost in videzna privlačnost

Doživljanje krajine je močno odvisno od njene zgradbe in sestavljenosti. Prvine prostorske pestrosti in videzne privlačnosti so reka, členjenost obale in struge, relief, površinski pokrov, raba tal, naravnost, prostorski red ipd., ki opisujejo krajino. Zanimivost posamezne manjše lokacije opredeljuje poleg naštetih še množica drobnih prostorskih prvin: vodni in gozdni robovi, lega naselja, drevo, brzice, terase ipd. Merilo je pomembno za večino rekreacijskih dejavnosti, ki se izvajajo v naravi. V analizo je merilo vključeno na podlagi poprejšnje analize doživljajskega potenciala krajine.

6.4.3.2 POSEBNA MERILA ZA POSAMEZNE DEJAVNOSTI

Čistost vode

Za kopanje je primerna voda, ki sodi v 1. in 2. kakovostni razred, za čolnarjenje zadostuje 3. razred. Po zadnjih analizah iz leta 1995 sodi voda v Žužemberku v 2. kakovostni razred. Glavni onesnaževalci so naselja.

Temperatura vode in trajanje temperature vode

Najnižja temperatura vode, ki je še primerna za plavanje je 18°C. Temperatura vode v Žužemberku doseže v poletnih mesecih do 21°C, podatek je iz leta 1995. Trajanje primerne kopalne temperature vode močno vpliva na rekreacijski potencial vode. Kopalna sezona v Žužemberku zaradi temperature vode traja okrog 3 mesece, odvisno od vremenskih razmerah.

Globina vode

Globina vode je pomembno merilo za vse rekreacijske aktivnosti, ki se izvajajo v vodi. Globina vode niha glede na letni čas, ob večjem deževju reka Krka redno poplavlja obrežne ravnice. Struga je po globini in širini močno členjena, kar ustvarja raznolike prostore in pogoje. Samo dno je zaradi zgradbe v lehnjaku izredno razgibano, tako je globina zelo različna in lahko tik ob prehodni plitvini v bližini brzic v tolmunu doseže več metrov. Kopanje in plavanje je zato primerno le na za to določenih mestih, kjer je globina obvladljiva in dno umirjeno. Zaradi zelo razgibanega dna je reka ob višjih vodostajih lahko nevarna.

- nad 80 cm: za plavanje in za čolnarjenje: za kopanje je zaradi prilagodljivosti dejavnosti to merilo manj odločilno. Vožnja po reki s plovili zahteva določeno globino. Krajše in

predvsem redke plitvine, kjer je treba čoln prenesti peš, dejavnost ovirajo, je pa ne onemogočajo;

- do 50 cm: za kneippanje, čofotanje.

Mirnost vode

- strmec manjši od 1.3 %, optimalen od 0 % do 0.7 % za vse dejavnosti na osnovi kopanja in čolnarjenja
- strmec od 6 % do 12 %: za kajakaštvo

Količina vode poleti

Pogoj za izvajanje večine oblik rekreacije v vodi je dovolj vode v strugi v poletnih mesecih.

Dostop do vode in v vodo

Dostop do vode in v vodo je za večino dejavnosti bistvenega pomena, pomembne so obstoječe poti, steze in ureditve ob vodi in do vode, vstopi v vodo. Najlažji je dostop po poti, položnem bregu: travnat, peščen, skalnat, zemlja, težji je pri strmih a nizkih bregovih, neprimeren po visokem strmem bregu.

Dostop do območja

Dostop je v splošnem možen povsod po bolj ali manj urejenih poteh ali cestah, pomembnejše merilo pri vrednotenju je dovoz do same lokacije. Pomemben je pri dejavnostih, kot so taborjenje, deloma piknik in za vse ostale dejavnosti ob organizaciji tekmovanj.

Rekreacijski objekti, ureditve

Obstoječe ureditve kažejo na razvitost neke rekreacijske dejavnosti na lokaciji in možnosti za širitev dejavnosti. Objekt v naravi ob ustrezni ureditvi lahko pomeni ugodno prvino za počutje uporabnika - zaradi urejenosti določeno stopnjo varnosti in domačnosti. Za nekatere dejavnosti so ureditve nujne, npr. za čolnarjenje "skladišče" čolnov. Obstoječe ureditve so minimalne, pojavljajo se predvsem pri naseljih: plaža - loka, lestve, odskočišče, posamezni privezi za čoln, igrišča.

Pohodnost, poti

Pogoj je pomemben za večino dejavnosti zaradi dostopnosti, bistvenega pomena pa je za dejavnosti, kot so sprehajanje, tek, hitra hoja, izletniška hoja, kolesarjenje. Pohodnost je pomembna kot dejavnik stabilnega, odcednega zemljišča.

Zanimive točke

Lahko so naravnega ali kulturnega značaja, npr. vrh, kulturni spomenik, naravna znamenitost, točke razgleda, posebnosti, zaradi splošne večje privlačnosti prostora in s tem doživljajske zmožnosti so na splošno pomembne za vse rekreacijske aktivnosti. Poseben pomen imajo za izletniško hojo, tudi za posedanje in za kolesarjenje, jahanje.

Komunalna ureditev, oskrba in/ali bližina naselja za kampiranje.

Požarna varnost - za taborjenje, kampiranje, piknik.

Ustrezen ribji stalež - ribolov.

Urejene lovsko gojitvene razmere - lov.

Varnost, domačnost je zelo subjektivno merilo, vsak posameznen obiskovalec ima svoje zahteve. V splošnem so manj privlačna industrijska območja zaradi občutka možne nevarnosti, pokopališče, grmovja.

6.4.4 VREDNOTENJE PRIMERNOSTI ZA POSAMEZNO DEJAVNOST

6.4.4.1 KOPANJE

Kopanje je dejavnost vezana na vodo, ne zahteva večjih vodnih površin, voda mora biti umirjena, stoječa ali zelo počasi tekoča. Možno je v tolmunih. Zajema različne dejavnosti in je povezano s sončenjem, plavanjem, igro v vodi in na obali, piknikom, posedanje... Obala mora biti dostopna in primerna za zadrževanje. Dejavnost sama ne povzroča posebnih negativnih vplivov v prostoru, razen v primeru množičnosti ter neurejenosti. Negativni vplivi so posledica spremljevalnih dejavnosti in urejanja ali širitve kopališč npr. betoniranje obale.

Merila:

- temperature vode nad 18°C in trajanje temperature,
- primerna čistost vode: 1. in 2. kakovostni razred,
- mirnost tekoče vode: strmec manjši od 1,3 ‰ ali/in zavarovanost kopališča,
- osončenost,
- primerna globina: min 80 cm,
- primeren dostop do vode, ne blaten ali prestrm, ne predaleč,
- za sončenje primerno obrežje za plažo, velikost pasu okrog 50 m ob obali,
- občutek varnosti in domačnosti,
- videzno privlačno okolje.
- potrebne ureditve: koši za smeti, lahko WC.

Sedanja kopališča so v Žužemberku, Stavči vasi, Dvoru in Podgozdu. Dostop do vode je možem tudi v Šmihelu in nasproti Budganje vasi.

Glej: Priloga 21.

6.4.4.2 KNEIPPANJE, ČOFOTANJE

Kneipanje je oblika zdravljenja z vodo, oblivanje z vodo, hoja po vodi in podobno. Izvaja se lahko v plitvini oziroma ob robu reke. Najpomembnejši pogoji so čisto in prijetno okolje ter bližina prostoru bivanja. Posebej je obravnavana kot možnost, ki se lahko izvaja ne glede na letni čas. Izvaja se lahko na vseh lokacijah, kjer je predvideno kopanje ali tudi v območjih, kjer ni vode: npr. hoja po snegu, rosni travi...

Merila:

- čista voda: 1. in 2. kakovostni razred,
- plitva voda: do 30 cm,
- primerna položna obala,
- primeren dostop do vode,
- čisto okolje,
- videzno privlačno okolje.

Možno je povsod, kjer je kopanje in dostop do vode. Poveže se ga lahko z ostalimi zdravstvenimi in alternativnimi programi – delavnice, joga, ples,...

6.4.4.3 ČOLNARJENJE

Posebnost premikanja po vodi je opazovanje narave iz drugačne perspektive: pogled z vode na obrežje in ne obratno kot običajno ter doživljanje bližine vode v neposrednem stiku z vodo. Možni obliki čolnarjenja na Krki sta kajakaštvo in rafting. Kajakaštvo na divjih vodah zahteva veliko znanja o vodenju čolna in o obnašanju na vodi. Lahko je tekmovalen šport. Proge za kajakaška tekmovanja imajo običajno 25 vratic, dolge pa so od 300 do 500 m, največ 600 m. Težavnost proge, število vratic in dolžina proge je odvisna od udeležencev tekmovanja: do 18 let, nad 18 let, rekreativci. Za udeležbo je treba imeti vso opremo in netopni čoln, udeležba je na lastno odgovornost, organizirana mora biti reševalna ekipa.

Merila:

- čistost vode lahko je 3. razred,
- strmec: 0 - 0,7 ‰, za kajakaštvo 6 - 12 ‰,
- zadostna količina vode,
- primerna globina vode,
- videzno nemoteče ožje območje proge,
- pri tekmovanjih prostor za gledalce.
- pomožni objekti: čolnarna, počivališče, pomoli,

Obe aktivnosti se v prostoru že izvajata, določiti in urediti je treba dostope do obale in vstope v vodo. Glavni vstop v občini Žužemberk je lahko pri Šmihelu pod mostom.

6.4.4.4 RIBOLOV

Ribolov, športni ribolov je lovljenje rib, bivanje v naravi, sprostitvev v miru in tišini. Najpomembnejši pogoj za ribolov je čista voda, neonesnaženo okolje, dostopnost in odmik od ceste, naselij in industrije. Ribiške družine skrbijo za podmladek in za zaščito voda pred onesnaževanjem. Dejavnost je zakonsko urejena. Ribolov je dovoljen članom ribiške družine, ostali morajo kupiti dovolilnice.

Ob Krki je ribiški turizem dobro razvit, možno je kupiti ribolovne karte. Krka je ribolovno izredno privlačna reka. Ribolov se na izvaja na celi potezi; prihajajo ribiči iz cele Evrope.

V tem odseku Krke so salmonidne in ciprinidne vrste rib. Za lov so zanimive lipan, sulec, postrvi, bele ribe: podust, platnica, klen, mrena, krap. Ščuke ni.

Možnosti za turizem:

- pozimi – lov na sulca z vijačenjem
- poleti – potočna postrv, šarenka z muharjenjem.

Merila:

- čistost vode,
- ustrezni ribji stalež,
- dostopnost do vode in v vodo,
- prostorska pestrost,
- videzno privlačno okolje.

6.4.4.5 LOV

Lov je lovljenje in gonja živali, bivanje v naravi, sprostitvev. Najpomembnejši pogoj za lov je ustrezen stalež živali in določeno število dovolilnic. V območju delujeta dve lovski družini LD Plešivica in LD Lazina. Obe lovski družini imata rezerve v lovu in v objektih.

Lovstvo je zaprta dejavnost, treba se je dogovoriti z gospodarjem LD. Lovski gost dobi spremstvo in gre v odstrel.

Lovska družina Plešivica ima 94 članov in skrbi za 9000 ha ozemlja (Vzhodna Suha Krajina, Žužemberk)

- glavne živalske vrste so srnjad, jelenjad, divji prašič, medved, mala divjad, race
- možnosti za turizem:
 - LD namenja 5 kom. (cca 2,5 %) svinjakov za turizem, rezerve do še velike
 - dva doma: Plešivica (tudi za spanje), Komanca, ki sta oba neizkoriščena in jih ne oddajajo v nobene namene.
 - lov na medveda, race.

Lovska družina Lazina ima 32 članov in skrbi za 3200 ha ozemlja.

- glavne živalske vrste: srnjad, jekenjad, ris, prašič, medved, mala divjad: zajec, lisica.
- možnosti za turizem:
 - 4kom. (cca 5%) srnjakov za turizem, možnost za jelena
 - lovska kočica Lazina.

6.4.4.6 SPREHAJANJE, PROMENADA, HITRA HOJA IN TEK, IZLETNIŠKA HOJA, POPOTNIŠTVO IN POHODNIŠTVO

Sprehajanje je hoja, počasna, povezana z opazovanjem okolice: pojavov in dogajanja. Poteka po ne preveč zahtevnem terenu, večinoma ravnem in brez cilja. Sprehajanje je možno v naravi ali v urbaniziranih okoljih. Sprehajanje je pomembna in zelo razširjena dejavnost. Sprehajajo se vsi, ne glede na starost. Niso potrebne posebne površine in navadno škoduje naravi in njenim sestavinam le v omejenem obsegu. Potrebna je le pot. Prostor naj bo zanimiv, privlačen, s počivališči, razgledišči, klopami in podobnimi ureditvami. V naravi je najbolj privlačno sprehajanje ob stiku dveh različnih prostorskih pojavov: na robu gozda in še posebej ob vodi.

Promenada je sprehajanje v urejenem urbaniziranem okolju, namen je srečevanje, druženje, razkazovanje...

Hitra hoja in tek sta bolj dinamični aktivnosti od sprehajanja. Potrebne so utrjene poti, pestri tereni, z ravnimi deli, vzponi in spusti, deloma na soncu, deloma v senci.

Izletniška hoja in pohodništvo je hoja na večje razdalje z določenim ciljem. Gre za povezavo in ogled središč, točk, znamenitosti. Je bolj dinamična od sprehajanja, traja dlje, poteka do določene točke, ki je posebna ali izletniška. To je lahko samo visoka stopnja naravne ohranjenosti, naravna ali kulturna zanimivost. Prostor naj bo zanimiv, privlačen, z urejenimi počivališči, razgledišči, klopi, ureditev. Glede prostorskih ureditev je najmanj zahtevna, dovolj so steze, poti ali pohodni teren.

Popotništvo je hoja med večimi manjšimi cilji.

Merila:

- pestrost prostora,
- videzno privlačno okolje,
- urejenost v naseljih,
- osončenost / senca,
- pohodnost,
- čisto okolje,
- razgiban teren,
- dolžina poti,
- bližina zanimivih točk, razgledišča,
- doživljajski potencial krajine.

Sprehajalne poti se uredijo predvsem v območjih centrov (Žužemberk in Dvor), kjer se poveže med seboj več zanimivih točk na kratki razdalji. V Žužemberku iz desnega brega in levi breg in na Cvibelj ob vodi.

Možnost za ureditev promenadne sprehajalne poti je v Žužemberku pod gradom, ki je lahko s primerno ureditvijo gradu ter programa v njem zelo privlačna. V Dvoru se uredi pot ob Krki.

Dejavnosti na osnovi hoje so prostorsko zelo prilagodljive, manj zanimivim odsekom se da izogniti, kar dela pot zaradi razgibanosti še bolj zanimivo. Najbolj zanimiva za pohodništvo so območja z velikim doživljajskim potencialom in lepimi razgledi. Takih območij je v občini veliko, najbolj razgledna pot je nad Krko – na levem bregu (Vrh pri Križu, vinogradniška območja proti Trebči vasi in nato Boršt, Gradenc, Plešivica, Malo Lipje, Boršt pri Dvoru, Reber). Poleti je dobrodošla senca, zato so zanimiva tudi vsa ostala gozdnata območja.

Po desnem bregu Krke čez občino poteka evropska pešpot E7.

- H Sveti Peter (od Podgozda) s počivališčem in zavetiščem,
- H Plešivica (iz Dvora) s kočjo,
- P Frata (iz Mirne Peči, Žužemberk – Frata 12 km) kočja,
- H,P Sv. Katarina (lovska kočja Komanca) – krožna pot
- P rimska cesta (tudi promenadna)

Možna je ureditev tematskih poti: arheološka, etnološka, dediščinska, učna, gozdna, nabiralniška, kmečka, vinska,...

Glej: Priloga 22.

6.4.4.7 POSEDANJE, PIKNIK

Posedanje je statična oblika rekreacije in spremlja lahko vse druge oblike rekreacije. Izvaja se lahko kjerkoli, kjer so za to primerne ureditve ali kjer prostor sam nudi primerne možnosti, kot so deblo, suh travnik, skale. Dobrodošle so ureditve za posedanje na razglednih točkah, v bližini naselij, ob vodi. Posedanje je povezano z drugimi statičnimi oblikami sproščanja: branje, meditacija, pogovor, opazovanje narave in podobno.

Piknik je celodnevno ali poldnevno bivanje v naravi, povezano s pripravo in uživanjem hrane. Primerne so lokacije izven naselja, v naselju pa, če je dovolj primerne prostora, v organizirani obliki ali na zasebnem zemljišču. Bližina vode je zaželena, predvsem kadar gre za celodnevne priložnosti. Najbolj privlačne lokacije so na robu gozda, obale, jase, ob vodi.

Teren mora biti suh in raven. Za pripravo hrane so zaradi varovanja okolja dobrodošle posebne ureditve stalnih prostorov za piknike.

Merila:

- možnost za počitek: opremljenost ali naravne danosti,
- oddaljenost od stanovanj,
- ravnina,
- pohodnost,
- požarna varnost,
- lahka dostopnost, tudi z avtomobilom ali s kolesom,
- občutek varnosti in domačnosti,
- pestrost prostora,
- videzna privlačnost.
- osončenost, senca.

Prostori za piknik se naj uredijo ob pohodniških poteh, ob Krki in na robu vasi v najbolj privlačnih območjih.

Prostori za posedanje pa se uredijo ob vseh sprehajalnih in promenadnih poteh ter na trgu.

Glej: Priloga 23.

6.4.4.8 TABORJENJE

Taborjenje je večdnevno bivanje v naravi, lahko v kampih ali pa v urejenih taborih, kjer se skupina sama organizira in dodatna komunalna ureditev ni potrebna. Namen taborjenja je bivanje v naravnem okolju. Ljudje se najraje zadržujejo na meji dveh ekoloških vzorcev: na robu jezera, vode, pod drevesom, ob skali. Voda daje občutek miru in spokojnosti, hkrati pa občutek razburljivosti in pristnega stika z naravo. Taborjenje je lahko oblika druženja in dogodek. Za turistične potrebe je nujna komunalna ureditev, oskrba, razsvetljava. Gostje so tranzitni in stacionarni in glede na to naj bodo tudi urejeni kampi. Pri urejenih kampih je pomembna bližina vpadnice. Dejavnost je povezana z večino že omenjenih rekreacijskih dejavnosti, predvsem pa s kopanjem in sončenjem, hojo in opazovanjem narave, piknikovanjem.

Merila:

- za tabore oddaljenost od stanovanj,
- raven, pohoden teren,
- primerna odcedna tla,
- sonce / senca,
- požarna varnost,
- komunalna ureditev, oskrba,
- prostorska pestrost,
- občutek varnosti,
- vizualna privlačnost prostora.

Manjši kamp je v Žužemberku na Loki. Možnosti za kamp so tudi v Stavči vasi, kjer se kanjon Krke odpre.

6.4.4.9 JAHANJE

Jahanje je šport, ki je lahko povezan z različnimi aktivnostmi. Lahko mobilni ali statični, t.j. zgolj jahanje v maneži, jahanje v odprti krajini po posebej za ta namen utrjenih stezah, ali pa je povezano z vožnjo z vozom ipd. Glede na to je v različnih stopnjah povezano z opazovanjem okolice: pojavov in dogajanja: od nezainteresiranosti do namenskega opazovanja. Poteka po različnem terenu, večinoma ravnem. Možno v naravi ali v urbaniziranih okoljih, kjer so potrebne posebne ureditve. Lahko je z določenim ciljem ali namenom.

Merila:

- urejene poti za jahanje,
- pohodnost,
- dolžina poti,
- doživljajski potencial krajine.

Konji so v Žužemberku in Trebči vasi. Steze se lahko utrdijo po celotni Suhi Krajini; izhodišča pa v Žužemberku, Dvoru in Trebči vasi. Organizira se nekaj urne, poldnevne ali celodnevne poti.

Glej: Priloga 24.

6.4.4.10 KOLESARSTVO

Kolesarstvo je mobilni šport, ki je lahko samostojna vožnja s kolesom ali pa je povezan z različnimi aktivnostmi. Klasično cestno kolesarjenje se izvaja na urejenih cestah in poteh, gorsko kolesarjenje pa po večinoma zahtevnejših terenih, gozdnih in poljskih poteh. Namen je lahko samo rekreacijski, ohranjanje telesne kondicije ipd. ali pa gre za povezavo v kolesarski izlet, kolesarske počitnice od točke do točke.

Glede na to je v različnih stopnjah povezano z opazovanjem okolice: pojavov in dogajanja.. Poteka po različnem terenu, večinoma ravnem. Možno v naravi ali v urbaniziranih okoljih, kjer so potrebne posebne ureditve. Lahko je z določenim ciljem ali namenom.

Merila:

- urejene poti
- doživljajski potencial krajine.

Kolesarstvo je v občini že razvito z množičnimi kolesarskimi prireditvami, ki potekajo po stari rimski cesti v dolini Krke.

Območje občine je za kolesarstvo zelo zanimivo – tako za cestno kot gorsko. Poteka lahko po vseh cestah (razen glavni v dolini Krke) in poteh. Organizira se različno dolge poti – lahko tematske z ogledovanjem posameznih značilnosti v občini.

7 KONCEPT RAZVOJA TURIZMA V OBČINI ŽUŽEMBERK

7.1 KONCEPT

Nosilci razvoja turizma so dejavnosti in posamezni programski objekti – točke:

7.1.1 ŠPORT IN REKREACIJA

- a) pohodništvo, hoja,
- b) kolesarstvo:
 - mountain bike (za zahtevne koles.),
 - klasično kolesarjenje (za družinske izlete),
- c) konjeništvo,
- d) kopanje,
- e) čolnarjenje,
- f) odbojka na mivki,
- g) ter lokostrelstvo, tenis, jadralno padalstvo.

7.1.2 KMETIJSTVO

- a) travniški sadovnjaki
- b) vinogradništvo,
- c) gojenje jagodičja,
- d) gojenje gob,
- e) sušenje sadja, zelišč, gob,
- f) pridelava mesa,
- g) domači sir in drugi izdelki,
- h) ekološke kmetije,
- i) čebelarstvo,
- j) sekanci – drva,
- k) kompost in bio gnojila...

7.1.3 NASELJA

Imajo praviloma visok doživljajski potencial. Za izboljšanje tega je treba določena naselja revitalizirati:

- a) Podlipa
- b) Ratje
- c) Plešivica

v celoti,

ali v za turizem najbolj vitalnih delih:

- a) Žužemberk – revitalizacija starega jedra, ureditev trga, obnova in oblikovanje poselitve na obeh izpostavljenih bregovih Krke, grad.
- b) Dvor in Jama pri Dvoru– revitalizacija celotnega območja ob reki Krki – preureditev ribogojnice, ureditev hotela v Javornikovi elektrarni.

7.1.4 GRAD V ŽUŽEMBERKU

Uredi se hotelske kapacitete z odprto restavracijo, galerija, dvorana za prireditve.

7.1.5 HOTEL V JAVORNIKOVI ELEKTRARNI V DVORU OB KRKI

7.1.6 REKA KRKA Z MLINI OB KRKI

(kaj storiti npr. z Zajčevim mlinom, edinim še delujočim mlinom v Žužemberku)

7.1.7 DEDIŠČINA

7.1.8 ŽIVLJENJE V NARAVI

7.1.9 CILJNA SKUPINA TURISTOV

- a) ljubitelj neokrnjene narave - pohodništvo, piknik, kopanje, kmetijstvo,
- b) promenadni tip – Žužemberk; grad, poti, jahanje,
- c) izobraževanje – učne poti, šola v naravi (Plešivica), dediščina,
- d) aktivni rekreativec – športi na vodi, kolesarstvo, jahanje
- e) lov, ribolov

7.1.10 ČAS IZVAJANJA

- a) celo leto v različnih oblikah – ljubitelj,
- b) celo leto – promenadni tip,
- c) celo leto – izobraževanje,
- d) pomlad, poletje, jesen,
- e) ribolov je zelo dobro razvit in utečen. Pomemben je tudi zato, ker se zelo atraktiven ribolov ovija v zimskem času (sulec – vijačenje),
- f) lov na race je tudi v zimskem času, ko je dovoljen lov na raco mlakarico.

7.1.11 OSKRBA

Za enakomernejši razvoj in porazdelitev dejavnosti v prostoru občine ter za zagotavljanje družbeno in gospodarsko smotne prostorske organizacije proizvodnje, storitev, oskrbe, bivanja in drugih dejavnosti ter zagotavljanje boljšega standarda se razvijejo naslednji tipi naselij:

- a) občinsko središče – Žužemberk,
- b) lokalno središče – Dvor in Jama pri Dvoru,
- c) oskrbni središči – Ajdovec in Hinje,

- d) ostala naselja v občini: naselja s poudarjenim doživljajskim potencialom, turistično – rekreacijsko funkcijo in ostala ruralna naselja.

7.2 REKA KRKA

Ima v turistični ponudbi občine Žužemberk izjemno mesto in predstavlja izjemen potencial (tržni). Športno-rekreativne aktivnosti, ki jih lahko izvajamo na reki Krki so:

- **aktivnosti ob vodi** – taborjenje, pikniki, ribolov, lov, sprehodi,
- **aktivnosti na vodi** - kajak, kanu, rafting,
- **aktivnosti v vodi** – kopanje, potapljanje, igre v vodi.

Za vse športno rekreativne dejavnosti, ki se bodo izvajale na reki Krki je potrebno uvesti režim.

7.2.1 AKTIVNOSTI OB IN NA VODI

Za **tabore, piknik prostore in kopališča** je treba točno določiti lokacije, predvideti njihovo kapaciteto, ustrezno urediti oziroma infrastrukturo opremiti, definirati prostore za rekreacijo, poskrbeti za varnost.

Tabori, piknik prostori: maj – september.

Kopališča: poleti

Za **sprehajanje** se uredi promenadna pot s povezavo v zaledje v Žužemberku in v Dvoru.

Za **kajak, kanu, rafting** se uredi vstopna postaja za vse čolne v Šmihelu pri Žužemberku. Ločeno od kopalcev se uredi izstopna postaja v Žužemberku. Od maja do septembra. Organizirati je treba tradicionalna tekmovanja in prireditve na vodi.

7.3 ZALEDJE

1. Področje okrog Gradenske Gore in Trškega Boršta (kraji: Gradenc, Malo in Veliko Lipje)
2. Boršt pri Dvoru (vinogradniško ime)
3. Vrh pri Križu (vinogradniško ime)

Področje je že opredeljeno kot kmetijsko (vinorodno) področje, vendar bi predlagali razvoj v smeri sadjarstva. Obnovili bi nasade jabolk, hrušk sliv (po možnosti stare vrste) in tržili produkte z višjo stopnjo predelave:

- sadeži (hruška, jabolka, slive) kot bioprodukti,
- suho sadje,
- pijača (ne samo žganjekuha ampak tudi izdelava ostalih domačih vrst pijač – lahko tudi iz zdravilnih zelišč).

Področje je del vinsko turistične ceste VTC 7 in bilo bi potrebno usposobiti vsaj eno zidanico ali kmetijo odprtih vrat na tem področju. Ob domačem vinu se tu postreže z domačim kruhom, domačimi suhomesnatimi izdelki in domačimi siri.

Ponudba se kvalitetno dopolni še s prodajo izdelkov suhe robe (praktični oz. uporabni predmeti in tipični spominki)

Urediti trgovino s kompletno ponudbo.

Lokacije področja so zanimive, saj se nahajajo zelo blizu večjih občinskih središč (Žužemberk - Dvor), ki so tudi prometno ustrezno povezana. Dostop je tako možen z avtomobilom, kolesom in konjem – jahanje ali vožnja z zapravljivčkom.

Možen je ogled naravne in kulturne dediščine.

Izkoristiti je treba bližino lovske kočje Komanca (postati bi morala sestavni del utečene turistične ponudbe) tako za družinska srečanja (npr. piknik) ali večja srečanja (prireditve).

Cilj: Ponudba za enodnevne izlete ali največ vikend paketi, če bi obstajala možnost prenočitve.

7.3.1 KMEČKI TURIZMI

7.3.1.1 LAZAR PRI RATJU

Lokacija domačije je izredno ugodna, ambient čudovit. Oskrbni center (Hinje) blizu, potencialna turistična vas (Ratje) blizu, ravno tako nedaleč od glavnih regionalnih cest Kočevje – Dvor oziroma Ivančna Gorica – Žužemberk.

Kmetija bi lahko sprejemala enodnevne goste, zaključne družbe (po naročilu), gostila družine na dopustu (vikend paketi ali celotedenski).

Sobe je treba urediti za bivanje ene, še bolje dveh družin.

- Kmetija bi morala biti ena od postaj strasiranih pešpoti, kolesarskih poti, konjeniških poti,
- Poskrbeti za rekreacijo na kmetiji (za starejše in otroke) – peskovnik, gugalnice.

Možnost izletov:

- Žužemberk – Dvor – Dolenjske Toplice
- Ratje- Hinje- Kočevje- Ribnica
- Žužemberk – Ivančna Gorica (Stična)
- Dvor – Straža – Novo mesto
- Gradenc (Z)

7.3.1.2 BREZOVA REBER PRI DVORU

Vas leži na lokacijsko izredno atraktivni točki. Dostopna je preko Straže iz Novega mesta in Dvora. Brezova Reber je odlično izhodišče za izletniški turizem. Kmetija bi se organizirala enako kot Lazar.

7.4 NASELJA

7.4.1 RATJE

7.4.1.1 TURISTIČNA VAS

Je zaradi edinstvenih značilnosti:

- krožna urbanistična zasnova,
- stavbna arhitektura, cerkva,
- trg, vse pod spomeniškim varstvom.

7.4.1.2 LOKACIJA

- a) blizu oskrbnega centra Hinje,
- b) blizu vinskih goric (Gradenška Gora, vinskih gora pri Gradencu),
- c) blizu kmečkega turizma Lazar
- d) blizu ostalih občinskih centrov (Žužemberk, Dvor),
- e) blizu centrov v sosednjih občinah (Dolenjske Toplice, Ivančna Gorica Novo mesto)

Treba je ponuditi možnost preskrbe z domačimi produkti; mesni izdelki, kruh, sadje, pijača ter suha roba in spominki.

7.4.1.3 MOŽNOST OGLEDA OKOLICE

- a) naravna in kulturna dediščina,
- b) pohodništvo,
- c) kolesarjenje,
- d) konjeništvo (jahanje ali vožnja z zapravljivčkom),
- e) z avtomobilom.

Možnost izposoje koles, konjev itd. bi perspektivno morala biti v centru (v tem primeru Hinje), oz. najbolje v kraju samem.

7.4.1.4 MOŽNOST REKREACIJE

Prostor je potrebno točno določiti:

- igre z žogo (npr. odbojka),
- badbinton,
- lokostrelstvo.

7.4.1.5 MOŽNOST DRUŽABNEGA ŽIVLJENJA

- srečanja Pod lipo (druženje – obujanje starih vaških običajev),
- obuditi prireditve, ki so vezane na tradicijo in so šle v pozabo,
- osmisliti osrednjo prireditev na trgu, ki naj postane tradicionalna ,
- pikniki.

7.4.1.6 MOŽNOST LOVA IN RIBOLOVA

7.4.1.7 MOŽNOST IZLETOV

- Žužemberk – Dvor – Dolenjske Toplice
- Ratje- Hinje- Kočevje- Ribnica
- Žužemberk – Ivančna Gorica (Stična)
- Dvor – Straža – Novo mesto
- Gradenc (Z)

7.4.2 PLEŠIVICA

7.4.2.1 TURISTIČNA VAS ALI TURISTIČNA KMETIJA

Primerna za šolo v naravi ali raziskovalne tabore,

Lokacija vasi je primerna za tovrstno dejavnost zaradi:

- odmaknjenosti od prometa (varnost otrok)
- lociranosti sredi narave
- bližine oskrbnega centra (Žužemberk)
- bližine centrov in izletniških točk v sosednjih občinah

Programi za šolo v naravi ali raziskovalne tabore bi bili vnaprej pripravljene, v osnovi pa bi se nanašali na:

- a) spoznavanje življenja na kmetiji, običaji in navade
- b) spoznavanje narave : živalskega sveta, rastlinskega sveta

7.4.2.2 AKTIVNOSTI IN DOŽIVLJAJI

- udeleženci pomagajo pri lažjih kmečkih opravilih (poleti spravilo sena, jeseni ličkanje koruze ipd.)
- sami nakosijo travo in nakrmijo zajčke
- kdo se upa pomolzti kravo
- pasejo ovce
- nakrmijo kokoši, pobirajo izvaljena jajca
- v gozdu nabirajo borovnice, maline, jagode
- z zapravljiščkom na izlet
- hodijo na sprehode v gozd in spoznavajo drevesne vrste in rastline
- iz lovske preže opazujejo divjad (srnjad, jelenjad, divjega zajca, lisico, mogoče pride celo ris ali medved?)
- pod lipo poslušajo dedkovo pripoved
- drugič prisluhnejo pripovedi starega lovca, ki je bežal pred medvedom
- vsi spoznajo, kako dober je doma spečen kruh (po možnosti v krušni peči), kako dobri so ajdovi in krompirjevi žganci, pa kislo mleko,
- ličkanje koruze in druga kmečka opravila.

Glede na to, da celo Ministrstvo za šolstvo išče kmetije ali vasi, kjer bi lahko izvajali tako obliko počitnikovanja, ima ta smer turizma veliko perspektivo. Tržil jo bo tisti, ki se bo prej organiziral oziroma pripravil konkretno ponudbo.

Pogoj za to je primerna ali usmerjena kmetija (z 20-30 skupnimi ležišči), z živalmi v hlevu. Kmetija je lahko osamljena ali pa znotraj primerne vasi.

V kombinaciji kmetija-vas bi bila za tovrsten turizem primerna poleg Pleševice seveda tudi vasi Podlipa ali Ratje.

Možni izleti:**1. (peš, kolo, konji)**

- Gradenc – Stavča vas (kopenje),
- Gradenc – Žužemberk,
- Pleševica – Šmihel – Drašča vas- Valična vas (in naprej po rimski cesti),
- Pohod na Sv.Peter (Kočevski Rog).

2. z avtomobilom:

- Žužemberk – Ivančna Gorica (Stična),
- Dvor – Straža – Novo mesto,
- Žužemberk – Dvor – Dolenjske Toplice,
- Lašče – Smuka – Kočevje – Ribnica.

7.4.3 PODLIPA**7.4.3.1 TURISTIČNA VAS**

Je tipičen primer vasi, kjer je ohranjena enkratna urbanistična zasnova vasi kot arhitektura hiš, brez izstopanja velikih objektov, prezidav oz.dozidav ipd.

Naravnost kliče k obnovitvi »z občutkom in spoštovanjem do starega« in seveda tudi v stilu spoštovanja do starega.

Okusno preurejene hišice (domači stil) ampak v skladu s standardi sodobnega turizma so garancija za oživitev ene najbolj idiličnih turističnih vasi pri nas.

7.4.3.2 LOKACIJA

- a) izredno zanimiva,
- b) je blizu oskrbnega centra Ajdovec,
- c) je blizu vinskih goric (Tale, Hrib in Boršt, Vinska gora pri Ajdovcu), Globodola, Temenice,
- d) je blizu vseh ostalih večjih občinskih centrov (Žužemberk – Dvor), letališča Prečna, Dolenjskih Toplic ali Trebnjega, Novega mesta, Ivančne Gorice (Stična),
- e) ravninski svet okrog vasi nudi enkratne pogoje za izvajanje predvidenih rekreativnih dejavnosti za turiste.

7.4.3.3 AKTIVNOSTI PREBIVALCEV TURISTIČNE VASI

- pohodništvo oz. izletništvo,
- kolesarjenje,
- konjenišтво,
- lokostrelstvo,
- večeri Pod lipo (druženje),
- pikniki v okolici (določena mesta),
- enkrat na leto osrednjo prireditev, ki mora postati tradicionalna,
- možnost lova, ribolova.

Ciljne skupine: družine - enotedenski dopust

7.4.3.4 MOŽNOST IZLETOV:

1. peš, kolo, konji do Valične vasi:

- Knežja vas (rojstna hiša Barage),
- Globodol (vas, polje, muzej),
- Temenica (sv. Ana, Zijalo),
- Žužemberk – naprej Rimska cesta ,
- Frata (kmečki turizem),
- Dvor – Stavča vas ,
- Ajdovec – Brezova reber – Prečna.

2. z avtomobilom:

- Žužemberk – Ivančna Gorica,
- Soteska – Dolenjske Toplice (razvaline gradu, Hudičev turn),
- Ajdovec (cerkev Sv. Trojice) – Brezova Reber – letališče Prečna – Novo mesto,
- Dobrnič – Trebnje.

8 PRILOGE

9 VIRI IN LITERATURA

Anon. Šport, zdravje, okolje: Veslajte, ljudje. - Delo. Sobotna priloga, (30.sept.1995), s. 41.

Belak, D. 1997. Obnova rekreacijskega potenciala ob posegih v vodotoke. Diplomaska naloga. Ljubljana, BF, Inšt. za kraj. arhit.

Bogataj, Janez. Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke. Novo mesto, 1982.

Bogataj, Janez. Sto srečanj z dediščino na slovenskem. Ljubljana. 1992.

Enciklopedija Slovenije. Ljubljana 1987-.

Fister, Peter s sodelavci. Arhitekturne krajine in regije Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor RS, ZRSPP. Ljubljana 1993.

Gams I. Kras. Ljubljana, 1974.

Gams I. Prispevek k klimatogeografski delitvi Slovenije. Geografski obzornik 19/1. Ljubljana, 1972.

Holdgate, M. 1996. From care to action: making a sustainable world. London, IUCN: Earthscan, s.

Horvat, U. 1990. Vrednotenje primernosti pokrajine za turizem in rekreacijo. Magistrska naloga. Ljubljana, FF, Oddelek za geografijo, 224 s.

Janez Bogataj, Sto najlepših dediščin na Slovenskem.

Jeršič, M. / Debelak, M. 1976. Rekreacija. Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije; 3. Zasnova uporabe prostora; 6. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje, 132 s.

Jeršič, M. 1985. Turistična geografija. Ljubljana, FF, Oddelek za geografijo, 195 s.

Jeršič, M. 1990. Sodobni rekreacijski motivi kot dejavnik preobrazbe pokrajine. - V: Rekreacijska vloga gozda : zbornik seminarja. Ljubljana, BF, VTOZD za gozdarstvo, s. 90-101.

Jež, M. 1984. Vpliv rečnih hidrocentral na ekološke in krajinsko-estetske karakteristike prostora. - V: Prostorski vidiki posledic predvidenih in že zgrajenih energetskih objektov v SFRJ : zbornik posvetovanja. Ljubljana, Inštitut za geografijo univerze, s. 321-325.

Kiemstedt, H. 1994. *Krajinsko planiranje: vsebine in postopki*. Prevod. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, 30 s.

Krajevni leksikon Slovenije. DZS. Ljubljana, 1995.

Kučan, A. 1999. Krajina kot nacionalni simbol. Ljubljana

Marušič, J. 1987. Načrtovalska analiza in valorizacija krajine. Skripta. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Katedra za krajinsko arhitekturo, 120 s.

Marušič, J. 1988. Krajinsko varovalni vidiki melioracij. - V: Prostorsko ureditvena problematika melioracij : zbornik posvetovanja. Ljubljana, BF, Katedra za krajinsko arhitekturo, s. 72-97.

Marušič, Janez s sodelavci. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Kraške krajine notranje Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor, URSP. Ljubljana 1998.

Murn, Ana s sodelavci. Razvojni projekt demografsko ogroženega območja Suha krajina. Novo mesto, 1991.

Natek, M. Nekatere geografske značilnosti izrabe vodne sile v porečju Krke, Dolenjska in Bela Krajina. Ljubljana, 1984.

Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Novo mesto (Ur.list RS, št. 38/92) in za obvezna republiška izhodišča za področje varstva naravne dediščine pojasnilo Ministrstva za kultura - Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije (Uradni list št. 11/99).

Ogrin, D. 1979. Valorizacija vodnih obrežij in krajinsko-ekološki vidiki urejanja vodotokov. Del 1, 2, 3. Ljubljana, BF, Katedra za krajinsko arhitekturo, 148 s.

Ogrin, D. 1989. Slovenske krajine. Ljubljana, DZS, s. 9-18.

Podatki, ki sta jih posredovali Območna obrtna zbornica Novo mesto – seznam obratov, datum: 08.12.1999 in Agencija Republike Slovenije za plačilni promet Podružnica Novo mesto, odsek: statistika in informacije – seznam pravnih oseb, datum: leto 1998; so dopolnjeni s podatki iz popisa 1991.

Polič, M. 1978. Simbolizem prostora in prostorskih oblik. Doktorska disertacija. Lj., FF, s.

Spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin planskih aktov Občine Žužemberk in prostorski ureditveni pogoji Občine Žužemberk, Strokovne podlage – poselitev, I. del OBČINA, Topos 1999.

Studio 5 Marko Kapus s sodelavci. Razvojni projekt CRPOV za Žužemberk in okolico. Mokronog, 1995.

Vrč Gospodarsko svetovanje, Hrovat Angelca s.p., Trubarjeva ul.4, 8310 Šentjernej.

